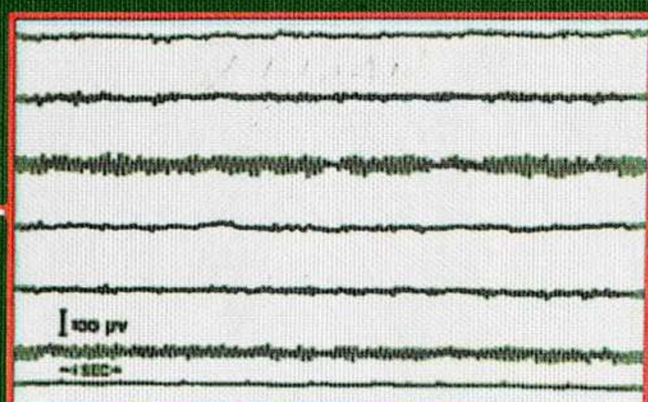
ЧИТАЊЕ МУСЛИМАНСКОГ УМА

ХАССАН ХАТХОУТ

Предговор

Ахмед Зеки Јамани

ХАССАН ХАТХОУТ

ЧИТАЊЕ МУСЛИМАНСКОГ УМА

БЕСПЛАТАН ПРИМЈЕРАК

НАСЛОВ ИЗВОРНИКА
Reading The Muslim Mind

ИЗДАЈЕ И ШТАМПА
Добра књига д.о.о.
Пут фамоса 38, Сарајево

ЗА ИЗДАВАЧА И ШТАМПАРИЈУ
Изедин Шикало

ПРЕВОД СА ЕНГЛЕСКОГ
Наида Хота-Муминовић

УРЕДНИК
Мехмедалија Хаџић

ЛЕКТУРА
Омер Ресуловић

КОРЕКТУРА
Малик Хаџић

ОБРАДА ТЕКСТА
арт студио ДК / Аффан Шикало

Хассан Хатхоут

ЧИТАЊЕ МУСЛИМАНСКОГ УМА

Са енглеског превела:
НАИДА ХОТА-МУМИНОВИЋ

dobra knjiga

Сарајево, 2015.

ОНИМА КОЈИ СУ ПОСВЕЋЕНИ
ЉУБАВИ, ИСТИНИ
И ЉУДСКОЈ ПОРОДИЦИ

Захвала

Захвалан сам Богу, Који ми је омогућио да напишем ову књигу, иако је то, на крају крајева, било за вријеме мог мировања у подужем периоду болести, без којег би ово писање, вјероватно, и даље одуговлачио у будућност, која можда никада не би ни дошла, а све под илузијом да сам "презаузет". Како Кур'ан каже: "Могуће је да је баш у ономе према чему одвратност осјећате Аллах велико добро дао." (4,19)

Посланик Мухаммед каже: "Ко је незахвалан људима незахвалан је и Богу." Стога посебно са захвалношћу одајем признање великој подршци, помоћи и потицају које ми је пружала моја супруга Салонас. То ме није изненадило, јер наш брак од самог почетка већ двадесет и три године траје по том обрасцу.

Дугујем захвалност и мојој браћи и пријатељима који су ме стално потицали да пишем, исправно тврдећи да је писано дјело дуготрајније од издашних говора, који су итекако потребни.

Посебно сам захвалан госпођи Царол Де Марс, драгој пријатељици и префињеној души, која је волонтерски марљиво прегледала текст дајући непроцјењиве уредничке савјете.

Заувијек дугујем захвалност мом издавачу, који је омогућио да овај мој задатак буде истовремено и лахак и угодан.

На крају, али ништа мање важно, госпођица Хедаб ел-Тарифи понијела је бреме експедитивног куцања рукописа, не показујући никада замор приликом захтјева за измјенама текста или приликом његовог поновног уређења. Нека Бог награди све њих!

Хассан Хатхоут

САДРЖАЈ

Предговор

Шејх Ахмед Зеки Јамани

Од свих већих религија свијета, ислам се издваја по томе што своје име није добио по неком племену или некој особи, попут јудаизма (од Јудеја), или кршћанства (од Крист), или будизма (од Буда). Ислам своје име не изводи из имена посланика Мухаммеда, нека је Божији мир и благослов на њега, и упркос склоности неких ранијих оријенталиста да користе појмове попут "мухамеданизам" и "мухамеданци", муслимани ове називе не прихватају за своју вјеру или за себе саме.

Ријеч *ислам* изводи се из два извора: *теслим*, то јест покорност, преданост, и *селам*, то јест мир, и у својој суштини он представља комплетно и интегрисано учење које одређује однос између човјека и његовог Створитеља, као и односе између људи самих.

Однос људског бића према Свемогућем јесте однос потпуне предности створеног вољи његовог или њеног Створитеља. То је суштинско и опће значење ријечи *ислам*, које није омеђено вјером која је објављена преко посланика Мухаммеда. Заправо, Кур'ан говори о једном броју посланика, Божији мир нека је на све њих, који су се као муслимани појављивали прије нашег посланика Мухаммеда. Тако је Абрахамова религија, као и религија, заправо, свих посланика, како нам казује Кур'ан, била ислам:

"...Он вас је изабрао и у вјери вам није ништа тешко прописао, у вјери претка вашег Ибрахима. Аллах

вас је одавно муслиманима назвао, и у овом Кур'ану, да би Посланик био свједок против вас, и да бисте ви били свједоци против осталих људи..." (22,78) - пријевод кур'анског текста преузет из пријевода Бесима Коркута. (прим.прев.)

С друге стране, односи међу људским бићима вођени су другим извором ријечи ислам, мир, што, наравно, укључује толеранцију и милост. Кад Посланик описује муслимана, он каже да је "муслиман онај од чијег су језика и руке други муслимани сигурни". Посланик је, такођер, похвално говорио о толеранцији и толерантнима, као у хадису: "Бог је милостив према толерантнима, према онима који су толерантни у продаји и толерантни у куповини."

У рату, правила ратовања налажу да се муслиман не смије борити против немуслимана у борби, осим ако га овај угрожава. И то је био основ на којем је дато Божије одобрење муслиманима да се боре. Ово се најбоље види у кур'анским ријечима:

"Допушта се одбрана онима које други нападну, зато што им се насиље чини - а Аллах их је, доиста, кадар помоћи." (22,39)

Однос између муслимана и немуслимана, уопћено говорећи, односно муслимана и људи Књиге, специфично говорећи, вишезначна је тема и заслужује много ширу расправу од оне која је прикладна у једном уводу овакве врсте. На овом мјесту довољно је рећи да су толеранција и мир близаначки принципи који чине основу овог односа. То је оно што је наређено кур'анским текстом и Посланиковим изјавама. Што се тиче инцидената из хисторије који протурјече овим принципима, они се приписују тим одређеним муслиманима, а не исламу, као што и манифестације некршћанског понашања

требају бити приписане појединцима кршћанима, а не учењу Исуса Криста, Божији мир нека је с њим!

Ислам се такођер одликује тиме што муслиман који мора бити у миру с другима мора такођер бити у миру са самим собом. То је неизоставни учинак потпуног предања муслимана вољи Божијој.

Ислам је јединствен по компатибилности и складу које уводи између духовног и материјалног аспекта живота. Поступке муслимана у сфери материјалног контролише и каналише духовно учење његове, односно њене вјере, као што то посебно примјећују они који су упознати с исламским законом у домену пословних трансакција и личних односа. Клањање је у исламу, с друге стране, мјешавина говорног изричаја и физичких покрета чија је сврха потврђивање и наглашавање духовне суштине. Свакодневно клањање муслимана чини, напримјер, неколико тјелесних кретњи. Међу њима, *руку* (сагињање) изражава понизност муслимана пред величином његовог, односно њеног Господара, док тако сагнут изговара ријечи: "Слављен је мој Господар, Величанствени!" На сличан начин *суџуд*, односно падање ничице у клањању, описује сићушно постојање људског бића пред бесконачном величином Бога, и у тој скрушеној позицији онај који служи понавља прописане ријечи: "Слављен је мој Господар, Свевишњи!" Ове позиције и кретње означавају спремност муслимана да служи своме Господару и Створитељу, полажући своје повјерење и вјеру у Његове милост и величанственост. Сагињање и падање ничице изражавају крајњу скрушеност муслимана, коју задржава само за Бога и ни за кога другога. Кур'ан поучава муслимане да казују:

"Теби се клањамо и од Тебе помоћ тражимо!" (1,5), у пријеводу Бесима Коркута, ово је 4. ајет. (прим.прев.)

Што се тиче послова које муслимани обављају с другима, њихова им вјера налаже да буду праведни.

Хисторија човјечанства била је свједоком више цивилизација: кинеске, египатске, грчке, перзијске и римске. Хисторија је видјела и исламску цивилизацију. Свака од ових цивилизација које су претходиле исламској постала је позната по нечему што их је издвајало од осталих. Тако је у Грчкој цвјетала филозофија, а архитектура је била више развијена код Римљана. С друге стране, исламска цивилизација значајна је по томе што је уздигла сва значајнија поља знања, попут медицине, астрономије, хемије, математике, филозофије, као и архитектуре. Али је ипак најзначајнија одлика која исламску цивилизацију издваја од претходних та што нам је тачно познато кад је рођена, односно почела је након објаве исламске вјере Посланику у седмом стољећу нове ере. Поређења ради, другим цивилизацијама била су потребна стољећа да се развију и да се појаве у препознатљивом облику. Оне немају тачан период почетка нити датум рођења, ако користимо тај израз. Штавише, док су остале цивилизације поникле из друштвеног миљеа у којима су настајале, мекански Арапи из седмог стољећа нису ни били у стању успоставити цивилизацију чије ће главно обиљежје бити знање, јер су углавном били неуки и неписмени. Оно што их је из темеља уздрмало, преокренувши наглавачке њихову друштвену структуру, био је позив Мухаммедов, нека су Божији мир и благослов на њега! Тај позив и та Божанска порука преобразили су их, упутивши их да крену у скоро све тада познате правце свијета, мијењајући ток хисторије како су напредовали.

Истина је да нису сви арапски племенски обичаји који су преовладавали прије ислама укинути Кур'аном и Посланиковим *суннетом*[1]. Неки су обичаји подржани,

[1] *Суннет*, дословно, "пут, курс, правило, модел или понашање у животу". У исламској литератури користи се да би се означио примјер, односно

неки су модифицирани и интегрисани у нови правни и морални поредак, а они обичаји који нису били у складу с исламом одбачени су. Неке обичаје који нису били директно покривени Кур'аном или суннетом касније су обрадили правници и учењаци који су тумачили оригиналне текстове, па су посредством њихових закључака трагови неких старих, непожељних бедуинских обичаја нашли свој пут до *Шеријата* (исламског закона). Тај дио Шеријата, као што ћемо касније видјети, није непромјењив и мора бити препуштен квалификованим правницима датог времена на преиспитивање. То је, међутим, дуга и захтјевна тема која би захтијевала дугачак дискурс и објашњења. Па ипак, један или два примјера из области породичног закона могла би појаснити ово стајалиште.

Полигамија и право мушкараца да се разведу од својих супруга била је предисламска пракса у Арабији. Мушкарцу је било дозвољено да има жена колико му воља и могао се од њих разводити и мијењати једну другом без ограничења. Овакво стање потрајало је и у првој половини Посланиковог, нека су Божији мир и благослов на њег, живота. Исламским учењем је стављена граница на питање броја супруга које је мушкарац могао имати у исто вријеме, увјетујући право да има више од једне жене тиме да је у стању да према њима поступа праведно. Штавише, право на више од једне супруге с изворно постављеним ограничењем уско се повезује са ситуацијама кад се мушкарац мора бринути за сирочад. У том смислу, Кур'ан пријети онима који су себи узели имовину која законито припада сирочади:

"Они који без икаква права једу иметке сирочади – доиста једу оно што ће их у ватру довести и они ће у огњу горјети." (4,10)

начин живота посланика Мухаммеда, што је други главни извор исламског права. Прим. ур. Изворника.

Муслимани, којима је била повјерена имовина сирочади, овим су били узнемирени. У страху да би се дио те имовине могао помијешати с њиховим властитим инвестиционим средствима и да би тако, непажњом, могао бити ускраћен сирочади, захтијевали су да Посланику донесу на чување (прим.прев.) имовину сирочади како би се спасили од кршења Божијег закона. У то вријеме објављен је још један кур'ански ајет:

"Ако се бојите да према женама сиротама нећете бити праведни, онда се жените оним женама које су вам допуштене, са по двије, са по три и са по четири. А ако страхујете да нећете праведни бити, онда само једном; или – ето вам оних које посједујете. Тако ћете се најлакше неправде сачувати." (4,3)

Законско толерисање полигамије, која је дозвољена Кур'аном, муслимани су, нажалост, често искориштавали слабо уважавајући увјете под којима се она може практицирати. Умјесто да се на полигамију гледа с крајњим опрезом и озбиљношћу, како то налажу околности под којима је она дозвољена и увјетима под којима је прихватљива, право на полигамију за неке мушкарце у појединим друштвима једноставно је постало дозвола за уживање вишеструких сексуалних односа.

Нарочито су многи Арапи, стекавши велики иметак, полигамију учинили правилом, умјесто изузетком, мада нису прелазили ограничење од четири жене у исто вријеме, посезали су за разводима кад год би се јавила жеља за промјеном. Користили су развод како би стекли овоземаљска задовољства, мада су знали да је развод, иако законом дозвољен, у исто вријеме, према ријечима Посланика, нека су Божији мир и благослов на њег, "Богу најомраженије дозвољено дјело". Штавише, Кур'ан је потпуно јасан у смислу како се та омражена мјера треба спровести. Кад брачни односи постану затегнути и када се погоршају, треба прво прибјегнути арбитражи:

"А ако се бојите раздора између њих двоје, онда пошаљите једног помиритеља из његове, а једног помиритеља из њене породице. Ако они желе измирење, Аллах ће их помирити јер Аллах све зна и о свему је обавијештен!" (4,35)

У случају да арбитража не успије, муж може примијенити један чин развода, чије се дјеловање одгађа на период од три мјесеца и десет дана, након чега се развод коначно извршава. Током тог периода одгађања супруга остаје у брачном дому како би њен супруг имао прилику да поново размотри развод, правни лијек који је ипак тако мрзак Богу. Овај облик развода може се извршавати три пута између мужа и жене. Ако се деси и трећи пут, тада постаје коначан одмах, а њих двоје бивају растављени заувијек, осим ако се жена не преуда за неког другог мушкарца и од њега се разведе. Ово се види у тексту Кур'ана:

"Пуштање може бити двапут, па их или великодушно задржати или им на лијеп начин развод дати... А ако је опет пусти, онда му се не може вратити што се неће за другога мужа удати. Па ако је овај пусти, онда њима двома није гријех да се једно другоме врате, ако мисле да ће Аллахове прописе извршавати..." (2, 229-230)

Упркос томе што је Кур'ан у вези с овим потпуно јасан, мужеви муслимани понекад су једним чином извршавали сва три развода. Неки муслимански правници из страха ако би се задржао период "хлађења", кад Кур'ан дозвољава супружницима да поново размотре своју одлуку, били су мишљења да се три развода могу спровести једним чином (једном формулисаном изјавом, прим.прев.) или да у исто вријеме вриједе као само један развод. Међутим, кад је халифа Омер ибн ел-Хаттаб, други халифа послије смрти Посланика, видио како се људи олахко односе према тако тешкој ствари каква је

развод, наредио је да изговарање сва три развода заиста и значи сва три развода. Штавише, учење Посланиково о овом питању утврђује да се човјек не може развести од своје жене у неким одређеним ситуацијама, као за вријеме њене менструације или у времену између два менструална циклуса, ако су у то вријеме имали интимне односе (сношај је забрањен за вријеме менструације). Кад је један од Посланикових асхаба, Абдуллах ибн Омер, прекршио ово правило, Посланик му је наредио да врати своју жену.

Ови примјери из неких муслиманских друштава заслужују осуду. Због оваквих примјера они који посматрају стекли су искривљен поглед на наш правни систем. Међутим, упркос томе, Шеријат, посебно они његови дијелови који се односе на жене и на питања устројства, остаје јединствен правни систем у ономе што он доноси у заштити људских права и организирању друштава и појединаца.

Заиста је жалосно што ти сјајни аспекти Шеријата који служе човјечанству остају засјењени настојањима неких муслимана да претјерају у окрутности кад је ријеч о концепту казне у исламу. То је резултат неспоразума о исламу услијед којег су муслимани, а да не говоримо о страним оријенталистима, постали жртве. Ислам није објављен како би се крадљивцу одсјекла рука нити да би се каменовао блудник, већ је дошао како би заштитио и чувао људско достојанство. Окрутност кажњавања пријеступника постоји више као застрашивање него као тренутно извршење. Ово је изражено у чињеници да се многе препреке морају прећи како би се извршила казна – терет доказивања тако је тегобан да је примјена казне практично немогућа.

Тако се ускогрудни чуде што је изворно исламско друштво обиљежено љубазношћу и блискошћу. То су

неки од предувјета који су прописани исламом како би се успоставила цивилизација вишег реда, наравно, градивни елементи који чине такву цивилизацију, људска бића, морају бити највишег калибра, обликовани идеалима које је одредио њихов Створитељ.

Међутим, мамац овоземаљских искушења узео је свој данак у оданости муслимана наредбама њиховог Господара и нереално је очекивати да су многобројни они у муслиманским друштвима чије је понашање потпуно исламско. У мом животном искуству сусрео сам само мањи број њих – и одлучно тврдим да је др. Хассан Хатхоут један од њих. Стога сам заиста био веома почашћен његовим захтјевом да напишем увод у његову књигу *Читање муслиманског ума.* Ишчитавање његових мисли, чак и прије него што сам прочитао његову књигу, помогло ми је да се укрцам на путовање у свијет "реалних идеала".

Др. Хатхоут разумијева ислам у његовом правом смислу, како га и треба разумијевати. Његова вјера у Бога и у Његову једноћу стога није само резултат његовог прихватања Божије објаве и Посланикова учења, већ је она и производ снажног умног напора у којем су примијењени логика и промишљање. Такав умни напор је у складу с многим кур'анским подстицањима човјека да мисли, промишља и разматра универзум и властито постојање унутар универзума, јер то проширује човјеково знање о Створитељу. Навест ћемо кур'анске ријечи:

"У стварању небеса и Земље и у измјени ноћи и дана су, заиста, знамења за разумом обдарене, за оне које и стојећи и сједећи и лежећи Аллаха спомињу и о стварању небеса и Земље размишљају: 'Господару наш, Ти ниси ово узалуд створио; хваљен Ти буди...'" (3, 190-191)

Стога прво поглавље књиге, које носи наслов "Бог", исцртава стазу која може повести муслимана до знања

његовог/њеног Господара и тако олакшати вјеру и њено потпуно прихватање. Његов је стил у исто вријеме увјерљив за младе, као и за зрелије одрасле особе које не вјерују. Његова логичка анализа чинилаца која усмјерава ка постојању Божијем води нас у другом поглављу у још логичнију анализу посљедица постојања Бога, онако како се оне очитују у људском бићу, у виду поновног оживљења и живота послије смрти, у виду разлике између човјека и животиње и кроз три главне монотеистичке религије које имају заједничко полазиште у личности праоца Абрахама, а ријеч је о јудаизму, кршћанству и исламу.

Треће поглавље књиге јесте занимљиво и објективно излагање ислама и његових односа с осталим двјема религијама. Читалац немуслиман који нема никакво знање о исламу бит ће запањен везама које повезују ислам посебно са кршћанством.

Кур'ан казује:

"Ти ћеш, сигурно, наћи да су вјерницима најљући непријатељи јевреји и многобошци; и свакако ћеш наћи да су вјерницима најближи пријатељи они који говоре: 'Ми смо кршћани', зато што међу њима има свећеника и монаха и што се они не охоле." (5,82)

Исламска цивилизација је оставила јасан траг на цивилизацију Запада у разним дисциплинама и умјетности. Западном свијету дала је темељ на којем је могао саградити властиту цивилизацију, што је и видљиво из слободне употребе прилагођених облика арапских ријечи и њихових пријевода.

Арапска ријеч за "универзитет", *јами'ах*, напримјер, има свој коријен у ријечи *јами'*, што је назив за већу џамију у неком граду или мјесту. Управо су дисциплине попут медицине, астрономије и права првобитно предаване у џамијама гдје су студенти сједили у круговима

око својих учитеља. Овај је образац опонашан на Западу у смислу да су установљене посебне грађевине и дат им је назив који кореспондира у значењу с арпаским *јами'*, то јест на латинском, университас, односно универзитет, у модерним језицима. Образовни степен који би муслимански студент стекао након успјешног завршетка студија био је *ијазах*, што одговара у значењу ријечи *лиценца* (лиценсе у енглеском, прим.прев.), што је, наравно, назив академског звања у неким европским земљама.

Сада би већ требало да је познато да је јаз између муслимана и кршћана имао политичке коријене. Он није проузрокован доласком ислама као религије, и, како аутор истиче, погрешно је данас доминантну цивилизацију описивати као јудео-кршћанску. То је само покушај да се стави мрља на провјерене хисторијске чињенице које доказују значајан утјецај раних муслиманских генерација на ову цивилизацију, који је био, заправо, много већи него утјецај Јевреја. Стога је прикладније данашњу цивилизацију описати као јудео-кршћанско-исламску. Ово поглавље открива обим уважавања у којем Кур'ан Мојсија (Мусаа, а.с.) сматра послаником Јеврејима. Приповиједање о Мусаовој борби с његовим народом се неколико пута понавља у Кур'ану, а име Муса много чешће се спомиње у Кур'ану него име нашег посланика Мухаммеда, нека су Божији мир и благослов на обојицу. Имена посланика Исмаила, Исхака, Јакуба, Мусаа, Харуна, Давуда, Сулејмана и Јусуфа веома су популарна у исламској заједници. Све то указује на то да је сукоб између муслимана и Јевреја политичке, а не религијске природе. Заправо, Јевреји би сами требали први признати да су уживали више сигурности и боље поступање према њима у исламској држави него било гдје друго. Кад је исламска владавина доживјела свој крај у Шпанији, нови су владари протјерали Јевреје, и они су побјегли у другу исламску државу, Османско царство.

По истом обрасцу, везе толеранције и сарадње између исламског и кршћанског свијета могу бити посебно јаке ако им се дају потребна искреност и политичка воља. Разлике између ове двије религије не позивају на непријатељство, већ постоји довољно заједничких интереса који налажу окончање низа неправди којима су муслимани били, и још су, изложени. Вријеме је да се све то оконча и да се руке удруже како би се отклонили огорченост и гњев који су се гомилали годинама.

Четврто поглавље књиге, једно од најдужих и најважнијих, анализира анатомију ислама. Др. Хатхоут кратко анализира Шеријат, то јест исламски закон, раздвајање религије од државе, и демокрацију. Такођер се бави духовним аспектима ислама, као, наприимјер, клањањем и моралним порукама које су дисциплинирале муслимане и које су у њих усадиле суосјећање, самилост и љубав за све што је добро. Желио бих само да др. Хатхоутовом веома занимљивом објашњењу Шеријата додам још нешто: мора се направити јасна разлика између двије ствари: с једне стране стоје кур'анска правила и наредбе, и има их јако мало, и правила која су установљена провјереним изјавама и дјелима Пoсланиковим, и сви они чине свети и непромјењиви правни извор; с друге стране стоји огроман корпус правних мишљења која су доносили муслимански правници и учењаци из свих мезхеба и свих времена. Ови други прописи нису обавезујући за муслимане у религијском смислу, па их зато не треба сматрати светим или непромјењивим.

Један од извора исламског права јесте оно што исламски правници зову *месалих мурселах*, што у слободном пријеводу значи "опћи интерес". Рани правници користили су овај извор како би поставили нова правила која би покривала ситуације које се нису јављале за вријеме Посланиковог живота, па их стога и нема у текстовима,

у Кур'ану и суннету. Правници су даље користили опћи интерес као звијезду водиљу помоћу које би се прописи текстова могли тумачити. Неки су отишли и даље дајући предност опћем интересу у односу на текстове гдје би се јавио сукоб између овога двога, што је поприлично радикалан корак чак и за замислити.

Наставља се непрекидна потрага за рјешењима за нове проблеме који се јављају како се мијењају времена, а с њима и пратеће промјене потреба у исламској заједници. Одатле потреба да се Шеријат развија. Његов развој започео је кратко након Посланикове смрти, а једна од најодважнијих личности у доношењу промјена био је други халифа Омер ибн ел-Хаттаб, који је ишао и тако далеко да прилагоди или обустави примјену неких кур'анских одредби[2]. Овај увод засигурно није право мјесто за потпуно појашњавање ове теме, па ћу своје коментаре ограничити правећи паралелу између двије главне школе у промишљању теме иџтихада, односно правног просуђивања, гдје једна школа радије строго слиједи текст и његова дословна тумачења без посебног размишљања о његовим циљевима, и друга која више тражи сврху и мудрост које леже у правним одредбама.

Др. Хатхоут приповиједа догађај о војницима којима је било заповијеђено да не клањају *'аср*, послијеподневну моливу (икиндију, прим. прев.), осим ако буду на подручју званом Бени Курејза. Како се ближио крај икиндијског времена, а они нису још били стигли до свог одредишта, неки су одабрали да клањају темељећи своју одлуку на томе да не требају тумачити Посланикову

[2] Одлука халифе Омера, међутим, никада није била произвољна, већ је била заснована на његовом разумијевању и тумачењу кур'анских наредби и њихове примјене у преовлађујућој ситуацији у земљи. У свим таквим приликама савјетовао се с Послаником учених асхабима који би били присутни и оформио је своје савјетодавно вијеће; сви су се у томе с њиме слагали. (пр. уредника Изворника.)

наредбу у значењу да се требају суздржати од клањања, већ да требају журно ићи ка своме циљу. Остали војници одабрали су дословно тумачење Пoсланикове наредбе, суздржавши се од клањања све док нису стигли на своје одредиште. Касније је Посланик, нека су мир и благослов Божији на њег, одобрио оба тумачења, јер су оба била заснована на здравим поставкама. Омер ибн ел-Хаттаб је припадао школи која је више тражила мудрост и сврху правних одредби него њихово дословно значење. Моје читање дјела др. Хатхоута о томе како тумачити одредбе или како их прилагођавати или како их развијати да би се разумјеле нове ситуације које се стално мијењају показује да се и он наслања на исту школу.

Аутор је изврсно објаснио однос између ислама и демократије. Исламска влада, како је то ријешено у Кур'ану и Суннету, не подразумијева никакав посебни облик уставног система. Оно што Кур'ан и Суннет чине јесте постављање темељних принципа на којима се треба заснивати сваки устав. Владара требају изабрати други и он треба владати само у складу са законом. Послови заједнице требају бити вођени одлукама већине, што је суштина система који се зове *шура*. Посланик је, у својству владара државе, био обавезан овим системом, осим кад су његове одлуке биле одређене Божијом објавом. У складу с потребама и околностима времена и мјеста, остављано им је да одлуче како ће се *шура* (међусобно договарање) спроводити у пракси, кад је ријеч о форми. Тако је осигуран суштински елемент прилагодљивости. Како бисмо приказали нешто више из хисторије Омеровог хилафета, дајемо сљедећи примјер: он би обично спроводио договарање (*шуру*) у џамији. Међутим, кад би предмет одлучивања био тежак и кад би захтијевао дубоко разматрање, одлазио би ван града, на отворено,

заједно са свима који су били учесници договарања. Тамо су знали провести дане расправљајући о предмету све док не би постигли одлуку већине, која би онда била обавезујућа за владара.

Осим владавине већине у складу са системом шуре, у исламском је учењу успостављен чврст концепт људских права. Слобода вјеровања, говора и кретања, једнакост између грађана државе, све је то било чувано много прије него што су други народи почели своју кривудаву путању ка увођењу људских права у своје системе. Нажалост, много тога се промијенило од (о)свануһа ислама и допустило се да многе исконске одлике исламског уставног система еродирају. У неким исламским земљама не можемо се отети утиску да постоји недвосмислена антипатија између ислама и демокрације.

Аутор је дао јасно и језгровито објашњење пет стубова ислама, које муслиман обично научи још у дјетињству. Циљ овога јесте да се читаоцу немуслиману пружи јасна слика о томе како муслиман тежи ка савршенству у своме односу са Створитељем, у смислу служења Богу и у смислу придржавања Божијих наредби и забрана у своме свакодневном понашању. Управо овај посљедње споменути дио живота муслимана, то јест његово понашање и владање према другима, најприје привлачи пажњу проматрача. Морални стандард, који је у овом подручју успостављен у исламском учењу, висок је и прожима све аспекте живота, чинећи истинског муслимана дарежљивим, толерантним, умјереним, који настоји чинити добро другим муслиманима, као што би то (у)чинио својим пријатељима и рођацима. Аутор наводи сјајне примјере у Кур'ану и суннету који су утјецали на муслимане стољећима и који су у стању да немуслиманима пруже живе примјере о томе шта ислам заправо јесте.

Пето и посљедње поглавље односи се на политичке и друштвене теме о којима се воде многе полемике широм свијета. Ауторови погледи и предложена рјешења одраз су његовог дубоког разумијевања Шеријата и моралних принципа које је он увео. Наравно, муслимани су слободни да о ауторовим теоријама и закључцима имају другачије мишљење. Међутим, такве разлике у мишљењу добродошле су у видику исламског учења, а правило које нам је дао наш Посланик у том смислу гласи: "Онај који напрегне свој ум у потрази за истином или за рјешењем неког проблема и пронађе прави одговор добит ће двије награде, док онај који напрегне свој ум, али промаши истину добија једну награду." По мом мишљењу, напори др. Хатхоута, који бира тражење духа и мудрости у текстовима а не задовољава се само њиховим дословним значењем, донијет ће му двије награде, не једну.

УВОД

Рођен сам у Египту у вријеме британске окупације. То је одиграло веома важну улогу у мом животу, јер једно од најранијих сјећања која носим је сјећање на моју мајку како с времена на вријеме "убоде" ријечима: "Кад сам те носила, дала сам завјет да ћеш се звати Хассан и да ћу те посветити задатку да истјераш Британце из Египта." То је у мени оставило дубок траг. А исход? Није било безбрижног дјетињсва и није било пријеступничке младости. Постојали су циљ и сврха у животу!

Моја је генерација ишла стопама претходних генерација у борби против британске окупације користећи сва потребна средства. У очима Британаца и њихове лојалне египатске владе, ми смо били терористи, а за остатак државе и свијета били смо борци за слободу. Кад сам касније за вријеме студија живио у Британији, заволио сам британски народ и стекао поштовање према њима. Схватио сам да људи могу бити јако различити од вањске политике коју воде њихови политичари и државници. То ми се исто десило много касније, кад сам стигао у Америку како бих ту направио свој дом.

Моја научна животна путања била је испуњена озбиљношћу и одлучношћу. Стекао сам медицинску специјализацију из акушерства и гинекологије, а како бих направио и солидну академску основу, стекао сам звање доктора наука на Универзитету у Единбургу у Шкотској одбранивши тезу под насловом "Студија нор-

малне и анормалне ембриогенезе". Имао сам част да остварим свој животни сан и постанем универзитетски професор, шеф одсјека, лијечник, научник и учитељ, и да задобијем висок положај у стручним круговима у регији, држави и на међународном плану.

Међутим, све ово представљало је само једну страну мојих плућа којима дишем. Моја друга љубав била је изучавање религије, прије свих моје, али и других. Литература коју сам читао није била ништа оскуднија од литературе за студенте који стјечу формално религијско знање, али основе науке и медицине давале су ми непроцјењив алат помоћу којег сам могао промишљати религију, разумијевати је и појашњавати.

Као билингвална особа, која припада двјема културама, схватио сам да се на Западу ислам више зна по ономе што он није, а понекад осјећам да и муслимани требају сносити дио кривице за то. Активно клеветање и блаћење ислама су неким групама у политици, медијима и на пољу забаве постали мисија и каријера.

Чврсто вјерујем да је основно људско право да се зна шта нешто јесте. Такођер вјерујем да се мир, слога и добра воља међу људима могу градити само на основи исправног разумијевања, а не на митовима и неистинама. Људи ће тада постати свјесни истинских сличности и разлика па ће, надати се, поштовати своје различитости и прихватити да их толеришу и живе с њима.

Ова књига је скромни допринос у том смјеру у име ислама као религије, вјере једне милијарде наших суседа на овој планети.

Представљам је у ЉУБАВИ.

Љубав је од Бога, мржња од шејтана.

Хассан Хатхоут

Прво поглавље

БОГ

“Вјерујеш ли у Бога?”, упитао сам своју унуку. “Наравно”, одговорила је скоро па отресито, а затим, дошавши до даха, додала: “Мама тако каже!” Потом сам подигао једну од њених књига и упитао је: “Ко је написао ову књигу?” Одмах је прочитала име аутора. Настављајући дискусију, рекао сам: “Замисли да истргнем ову предњу страну књиге на којој је име аутора и да ти кажем да је књига саму себе написала, без писца, дакле, шта би на то рекла?” Наравно, њен одговор био је недвосмислен: “Немогуће”, па смо кроз наставак нашег разговора лахко и логично установили да, како год је књига доказ постојања аутора, тако је створено доказ постојања Створитеља.

Логична и једноставна, али управо је то средишња идеја у размишљању муслимана. Можда је то слично интелектуалном процесу који је навео праоца Ибрахима (који је у видику исламског учења такођер познат као отац посланика) да пронађе Бога. Увјерен у лажност идола које је његов народ резбарио, и којима се клањао, он је почео објекте из природног окружења, попут звијезда, Мјесеца и Сунца, сматрати за божанства, схвативши, ипак, да се сви они покоравају одређеним законима. Промишљањем је дошао до Једнога, Онога Који је успоставио те законе. Кур'ан то на врло занимљив начин описује:

"И Ми показасмо Ибрахиму царство небеса и Земље да би чврсто вјеровао. И кад наступи ноћ, он угледа звијезду и рече: 'Ово је Господар мој!' А пошто зађе, рече: 'Не волим оне који залазе!' А кад угледа Мјесец како излази, рече: 'Ово је Господар мој!' А пошто зађе, он рече: 'Ако ме Господар мој на Прави пут не упути, бит ћу, сигурно, један од оних који су залутали.' А кад угледа Сунце како се рађа, он узвикну: 'Ово је Господар мој, ово је највеће!' А пошто зађе, он рече: 'Народе мој, ја немам ништа с тим што ви Њему друге придружујете!'" (6,75-78)

Ипак, поимање Бога није тако широко прихваћено како се мисли. Био сам изненађен спознајом да су моје колеге, научници у академским круговима Америке и Европе, и то не само из бившег комунистичког блока, атеисти. И ја сам лично у једној фази мог живота покушавао бити атеиста. То је била мода неко вријеме, одмах послије Другог свјетског рата, међу студентима у мојој домовини Египту. Покушавао сам се прилагодити ставовима мојих вршњака, али себе никада нисам проналазио у концепту *универзума без Бога*. Коначно сам тај концепт одбацио једне вечери кад сам отворио рјечник како бих провјерио значење неке ријечи. Дошла ми је мисао: "Замисли да ми неко каже да је непогрешиви поредак ријечи у рјечнику исход неке експлозије у штампарији која је оловна слова дигла узрак, а потом их спустила, поредане овако абецедно, као у овом рјечнику." Мој ум то није прихватао.

Ако је Он Крајњи, Апсолутни Створитељ, слиједи да од Њега ништа није "веће" у било којем смислу, иначе би Он био "мање" од нечега, имао би ограничења, а то би било неспојиво с апсолутношћу Једнога или с Прапочетком о Коме говори филозофија. Његове димензије

у свим Његовим атрибутима могу се исказати у категоријама бесконачности. Математика заиста признаје бесконачност као математичку чињеницу и исказује је посебним знаком. Наравно, ми не можемо схватити шта бесконачност стварно значи, али требамо признати да је то само по себи разумљиво, јер смо ми коначни, а коначни не могу разумјети бесконачно. Тако Бог може схватити нас, а ми, услијед своје ограничености, не можемо схватити Њега; о Њему дознајемо упознајући Његове знакове и манифестације онога што Он ствара. А како се бесконачно не може подијелити с два или три или више (што је математичка чињеница), слиједи да не може бити један Бог за Јевреје, неки други за кршћане, па за муслимане, затим други за Хиндусе, па још један за безбожне итд. Бог је Један! Управо та Једноћа Божија налази се у коријену исламске вјере и вјеровања муслимана.

Када се замјеница "Он" користи како би се говорило о Богу, наравно да она не носи никакве конотације рода. Бог је изнад таквих класификација, а овдје је ријеч само о језичкој употреби, која је и ограничена и произвољна. Кад говоримо о језицима, вриједно је напоменути да неки језици, укључујући и енглески, немају ријеч којом би означили Једног Апсолутног Створитеља. Стога је употреба великог почетног слова у ријечи *Бог* потребна како би се Он разликовао од других богова, које су начинили људи, а које означавамо малим почетним словом "б". Неки су језици за Њега задржали посебно име. Арапски језик задржава име *Аллах*. Без обзира на то читали ми *God* (на енглеском), *Dieu* (на француском), *Adonai* (на хебрејском) или *Аллах* (на арапском), не би требало бити забуне. На предавањима која сам држао публика ме је често питала: "Ако се покоравате Богу, ко је онда Аллах?" У другим приликама ова теза и није тако

безазлена, јер неки упућенији учењаци казују да се муслимани не покоравају Богу, већ да имају неког одвојеног властитог бога кога називају Аллах!

Друго поглавље

ШТА САД?
Исламско вјеровање

Бог јесте

Неки ће се запитати: "И шта сад?" Треба ли да се заиста замарамо тиме да ли Бог постоји или не или је то пуко академско питање које привлачи пажњу теолога и филозофских теоретичара? У чему је значај постојања или непостојања Бога и шта су практичне импликације Његовог постојања (или непостојања) за људско друштво?

Претпоставимо ли да Бог постоји, и да је Он Апсолутни Створитељ, проучавањем онога што је Он створио, одмах долазимо до сазнања да се ми људи јасно истичемо у односу на остала створења која смо до сада успјели проучити. Од атома до галаксије, све је подређено законима по којима се влада. Како се ти закони усложњавају и формирају нуклеинску киселину (самореплицирајућу молекулу која је основни састојак живота), хемија се спаја с биологијом, која такођер има властите законе. У том смислу ми смо запањујуће слични вишим животињама.

Кад сам похађао школу, учили су нас да је човјек (што обухвата и мушкарца и жену) глава животињског царства. Па ипак, ми себе не сматрамо животињама. Мада

дијелимо биологију са животињама у смислу система за циркулацију, дисање, пробаву, метаболизма, имунитета, локомоторног система, чулног, репродуктивног система итд., ми такођер знамо да није биологија то што нас чини људским бићем. Од свих врста које смо до сада проучавали, само смо ми врста која иде даље од биологије. Ми смо супрабиолошка бића за која биологија није крајње мјерило понашања. Ми имамо исте инстинкте и нагоне, али док животиње једноставно на њих одговарају на прост начин и без повратка, наш одговор регулира сложени механизам који надилази прирођено програмирање. Ми, можда, дијелимо биологију са животињама, али смо се ми дефинитивно винули изнад биологије у царство вриједности, принципа и духовности. Заиста, тачно је кад кажемо да смо ми духовна бића смјештена у биолошким спремницима (нашим тијелима). Они међу нама који су заузети испуњавањем потреба (и прохтјева) своје биолошке компоненте и који не задовољавају своју духовност с правом се могу назвати животињама, ако ништа онда фигуративно.

Проучавањем човјека схватамо да нас је Створитељ обдарио с четири главне одлике које су јединствене нашој врсти: знањем, свијешћу о добру и злу, слободи избора и одговорношћу.

Знање. Ми волимо знање и настојимо га што више усвојити. Наш мозак опремљен је како би могао опажати, замишљати, рационализирати, анализирати, експериментисати и закључивати. Жудимо за знањем о прошлости и о будућности и да дешифрујемо природу у нама и око нас. Ми биљежимо и исказујемо своје знање на различите начине.

Свијест о добру и злу. Било би претјерано поједно-стављено казати да треба очекивати да је добро увијек привлачно, а зло увијек одбојно. Сложеност људ-

ског живота, поводљивост људског ума и његове тежње да рационализира, као и чињеница да зло може бити врло привлачно, сигурно могу помутити слику, али наша свијест о добру и злу прирођени је дио нашег бића.

Слобода избора. Наша слобода избора потјече из "аутономије" којом је Створитељ обдарио нашу врсту. Очито, ова слобода није апсолутна и протеже се до ограничене сфере иза које престаје да дјелује. Па ипак, унутар те сфере, слобода је главна вриједност која је од кључне важности за људски живот.

Одговорност. Слобода избора јесте претпоставка човјекове одговорности. Ми по својој природи схватамо да смо одговорни и да сносимо одговорност за свој избор. То није изум религије, јер чак и у атеистичком друштву ако не поштујете правила понашања у саобраћају, бит ћете кажњени. Унутар царства религије одговорност имплицира да ако нисте слободни, онда вам на Судњем дану неће ни бити суђено. Слобода је, дакле, срж и суштина људског бића, гледано и из религиозне и из секуларне перспективе. Бог је створио врсту која ће сносити одговорност за своја дјела. Дакле, Бог је створио врсту која носи печат слободе. Догађаји који су с оне стране сфере нашег одлучивања или наших могућности утјецаја ствар су "судбине", па нас се тако за њих не може сматрати одговорним.

Ми смо, дакле, врста која води живот у сталној унутрашњој дебати и сталном доношењу одлука. Често се емоционално колебамо између онога за што знамо да је исправно и онога за што знамо да је погрешно и често морамо прибјећи моћима воље и способности самообуздавања кад налаже потреба. У супротном падамо у оно што је погрешно и морамо сносити посљедице својих

дјела. Животиње се не подвргавају овој сталној унутрашњој бици. Оне без кривице једноставно одговоре на оно што им се у тренутку ради. Света писма казују нам да мелеци чине само добро, и то зато јер нису способни чинити зло. Други реагују на програмирано, ми реагујемо на избор. То је заиста племенитост човјечне нарави. То објашњава зашто је Бог, према светим текстовима, наредио мелецима да се поклоне Адему, иако су они имуни на гријех, а Адем није. И они су Га послушали.

Направит ћемо сада једну дигресију и размислити о универзуму и човјеку. Све што више знанствено проучавамо универзум, то више схватамо да живимо у универзуму тако истанчано избалансираних једначина да би и најмањи дисбаланс довео до космичке катастрофе.

Сада погледајмо на људска друштва, задржавајући поглед на људима који проводе већину свог живота у ономе што називамо погрешним, злом или гријехом. Чини се да они у томе уживају, и на крају умиру. С друге стране, неки други људи проводе свој живот стремећи истини, борећи се за правду, и трпе услијед својих идеала. На концу и они умру. Зар је то све? Зар смрт може бити коначни крај објема врстама живота? Нешто дубоко у нама одбија да то прихвати. Гдје је онда људска одговорност? Кад би смрт била крај приче, тада би људски живот био у сукобу с оном истанчаном равнотежом која влада универзумом. Стога је једини закључак да смрт *не може* бити крај. Не може бити да послије смрти долази празнина, већ други живот у којем се поново успоставља равнотежа и у којем се довршава одговорност. То је онај будући свијет о којем говоре религије, кад ће људима судити Бог, Апсолутни Судац, на Дану суђем.

Бог нам је даровао самосталност и држи нас одговорним. Ми нисмо савршена бића, нити је то била замисао да будемо. Од нас се тражи да дамо све од себе у тренуцима тешкоћа и искушења, а то "све" често није сасвим

довољно. Ми се трудимо, и наш је живот стална борба. Стога је разумљиво да Бог признаје наш труд, цијени наше настојање и воли нас као Своја најплеменитија створења. Засигурно би Он волио да прођемо на тесту одговорности, без довођења у питање наше слободе избора. Најбољи начин да то и учинимо јесте да нас стално подсјећа на Себе као Крајње Уточиште и Господара, да нас подсјећа шта је добро, а шта лоше, онако како нам их је Он приказао, и да нас подсјећа на Судњи дан, кад ћемо бити позвани на одговорност. Он то чини одабирући одређене чланове из породице човјечанства, успостављајући с њима повезаност (нпр. изравним разговором, писаним плочама, надахнућем или посредством мелека) и дајући им задатак да доставе Његову поруку својим ближњима: клањајте се Богу и само Богу, чините добро, суздржите се од зла, и увијек имајте на уму да ћете на неизбјежном Судњем дану неминовно бити позвани на одговорност. То је концепт посланства, и кроз хисторију човјечанство је примило велик број посланика и вјеровјесника. Из тог дугог ланца, Бог је неке споменуо по имену у светим текстовима, некима је дао Своје посланице, некима је дао моћ да изводе одређена чуда. Посљедња три велика посланика у том ланцу кључне су личности ибрахимовских монотеистичких религија: јудаизма, кршћанства и ислама. Ове три личности потомци су праоца Ибрахима: Мухаммед, а.с., преко Исмаила, а.с., Муса, а.с., и Иса, а.с., преко Исхака, а.с. (Исмаил, а.с., и Исхак, а.с., били су синови Ибрахимови).

Међутим, овдје је прикладно истакнути да за Јевреје посланички низ завршава с јудаизмом. За њих Иса, а.с, није био Месих, нити је његова мајка Мерјем била честита жена, како је тврдила. Они још очекују Месиха и негирају да је кршћанство Божија религија. За кршћане, низ се завршава с кршћанством, мада признају јудаизам као Божанску религију (без обзира на то што код

Јевреја не наилазе на реципрочан став). Муслимани, с друге стране, признају и јудаизам и кршћанство за религије утемељене на Божијој објави, упркос чињеници да ни Јевреји ни кршћани не вјерују исто то за ислам и не вјерују да је Мухаммед био истински посланик и вјеровјесник Божији. Саставни је дио вјере сваког муслимана (особе која исповиједа ислам) да вјерује у Мусаа и Исаа и света писма која су им објављена, и да вјерује у претходни посланички ланац. У Кур'ану, светом тексту ислама, за који муслимани вјерују да је истинска Ријеч Божија, стоји:

> *"Он вам прописује у вјери исто оно што је прописао Нуху и оно што објављујемо теби, и оно што смо наредили Ибрахиму и Мусау и Исау: 'Праву вјеру исповиједајте и у томе се не подвајајте...!'" (42,13)*

Прије него што наставимо, за читаоце немуслимане сада би било корисно дати кратку упуту о Кур'ану. Муслимани вјерују да је Кур'ан забиљежена ријеч од самога Бога, дословно и изворно, и да је као таква објављена посланику Мухаммеду преко мелека Џибрила. Након завршетка Објаве, то је Књига по обиму приближна Новом завјету, али она није објављена одједном. Долазила је у кратким дијеловима бавећи се различитим темама и коментаришући питања и догађаје, а њено објављивање трајало је двадесет и три године.

Кад год би посланик Мухаммед примио дио Кур'ана и кад би га преносио својим асхабима, користио је изразе који су еквивалент отворених и затворених наводних знакова, на почетку говорећи "Бог је рекао", а на крају "Истину је рекао Бог". Нови ајети одмах су били предани на памћање људима, а били су и забиљежени на

хартијама када су биле доступне. Кад је објава Кур'ана завршена, Мухаммед, с.а.в.с., је по Божијој упути његове дијелове довео у коначни поредак, који није нужно и хронолошки, онако како су објављивани. Од тада Кур'ан је сачуван на изворном језику и у изворном облику: ријеч по ријеч и слово по слово. У том смислу Кур'ан је јединствен Свети текст. Кад се преведе, више се не зове Кур'ан, већ пријевод његових значења, јер је сваки пријевод људско тумачење и није оригинална ријеч Божија.

Арапски језик Кур'ана се сматра ненадмашним књижевним чудом. Опонашати га у вријеме Посланика је за Арапе био прави изазов. И мада су се поносили својим књижевним способностима, нису успијевали у томе и само су осјећали страхопоштовање. Неки од најупорнијих непријатеља ислама прихватали су ислам већ након самог слушања дијелова Кур'ана.

Треће поглавље

ИСЛАМ И ДРУГИ

Према Кур'ану, сваки човјек већ је почаствован тиме што је људско биће, без било каквих даљих разматрања расе, поријекла или вјере. У Кур'ану стоји: "Ми смо синове Адемове, доиста, одликовали; дали смо им да копном и морем путују, и опскрбили их укусним јелима, и дали им велике предности над многима које смо створили." (17,70)

У исламском учењу се наглашава једноћа човјечан-ства као породице: "О људи, бојте се Господара свога, Који вас од једног човјека ствара, а од њега је и другу његову створио, и од њих двоје многе мушкарце и жене расијао." (4,1) Сви су људи подједнако обдарени основним људским правима, укључујући право да слободно изаберу своју религију без присиле, јер унутар учења ислама простор оног "другог" добро је чуван и заштићен. Ислам није искључива религија, и нити једно људско биће, свећенство или неко други, нема допуштење да поставља границе Божијој милости и опросту, или да у Његово име говори о подјели награде или казне. Апсолутни судија је једино Бог: "На крају Господару своме ћете се вратити и Он ће вас о ономе у чему сте се разилазили обавијестити." (6,164)

Људи Књиге
(Јевреји и кршћани)

Унутар човјечанства, Јевреји и кршћани најближи су муслиманима и имају почасни наслов *људи Књиге.* Они дијеле вјеру у Једног Бога и од Њега су примили света писма. Дијеле вјеру у посланички низ, и многи од наших пријатеља Јевреја и кршћана бивају изненађени сазнањем да су библијски посланици и исламски посланици. Ове три религије дијеле заједнички морални код. Кур'ан каже:

> "Казујте: 'Ми вјерујемо у Аллаха и у оно што се објављује нама, и у оно што је објављено Ибрахиму, и Исмаилу, и Исхаку, и Јакубу, и унуцима, и у оно што је дато Мусау и Исау, и у оно што је дато вјеровјесницима од Господара њихова; ми не правимо никакве разлике међу њима, и ми се само Њему покоравамо.'" (2,136)

Ријеч *ислам* дословно значи "покоравање вољи Божијој".

У исламском учењу муслиманима се допушта да једу храну коју им нуде људи Књиге (осим оне посебно забрањене, попут алкохола или свињског меса) и да узврате нудећи своју храну њима: "...и дозвољавају вам се јела оних којима је дата Књига, и ваша су јела њима дозвољена." (5,5) Надаље, муслиману је дозвољено да се ожени Јеврејком или кршћанком (ступајући тако у најинтимнији однос и у свету повезаност): "... и честите вјернице су вам дозвољене, и честите кћери оних којима је дата Књига прије вас, кад им вјенчане дарове њихове дадете с намјером да се њима ожените, а не да с њима блуд чините и да их за пријежнице узимате." (5,5) У таквим околностима мужу муслиману није дозвољено да покушава

вршити притисак на своју супругу да прихвати исламско учење, јер би то протуријечило кур'анској забрани: "У вјери нема присиљавања." (2,256) И заиста је његова исламска дужност да јој осигура њено право да се моли Богу у складу с њеном властитом вјером.

У исламској држави, правни став о људима Књиге јесте да "они имају наша права и да су задужени нашим дужностима". И они подједнако полажу право на друштвени мир и друге предности које држава осигурава. Муслимани су упозорени да не буду нетрпељиви и да не гаје предрасуде према људима Књиге, а лично Посланик је рекао: "Ко код повриједи некога од људи Књиге као да је повриједио мене лично."

Заправо, већ од свог настанка исламско друштво је било плуралистичко. Чим је Мухаммед, а.с., дошао у Медину како би успоставио рану исламску државу, постигао је споразум међу свим племенима, укључујући и јеврејска племена која су ту живјела, успостављајући религијске слободе и једнака права и обавезе.

Ислам није искључива религија. Он је универзални позив човјечанству и није "арапска" или "источњачка" религија како је многи означавају. Мада се обраћа свим људима, укључујући и људе Књиге, њихов неуспјех да је пригрле није разлог да их се сврстава у непријатеље или невјернике. Заправо израз "невјерник" (енгл. "infidel", прим. прев.) има европски коријен и користили су га за одређивање муслимана за вријеме крижарских ратова.

Исламско учење признаје доброту ма гдје она постојала: "Али, нису сви они исти. Има исправних сљедбеника Књиге који по сву ноћ Аллахове ајете (у енглеском пријеводу умјесто ријечи ајет, стоји ријеч signs - *знакови*, прим.прев.) читају и моле се." (3,113) Нити један појединац или група немају монопол над Божијом милости, нити је могу ускратити другоме: "Оне који су вјеровали,

па и оне који су били јевреји, кршћани и сабијци - оне који су у Аллаха и у онај свијет вјеровали и добра дјела чинили - доиста чека награда у Господара њихова; ничега се они неће бојати и ни за чим неће туговати!" (2,62)

Доктринарне разлике

Велико је поље заједничких ствари које ислам дијели са јудаизмом и кршћанством, и његова збиља веома се разликује од стереотипа које слиједи већина људи на Западу. Ислам је, заправо, много ближи и кршћанству и јудаизму него што су они један другоме, јер ислам признаје и кршћанство и јудаизам за религије утемељене на Божијој објави. Јевреји пак не признају ни кршћанство ни ислам као такве. У том смислу израз "јудео-кршћански" погрешно је кориштен и, према мом мишљењу, скован је политички како би се искључили муслимани. Прикладнији опис наше садашње цивилизације био би јудео-кршћанско-исламска, јер су ове три религије засноване на абрахамовској традицији, а цивилизација исламске ере осебујно је припремила темеље садашње цивилизације. Била је то цивилизација у којој су муслимани, Јевреји, кршћани и други живјели у сигурности и правди у систему толеранције и сарадње.

Ма колико широко поље заједничких ствари било, треба бити свјестан доктринарних разлика које постоје између ислама и других заједница ибрахимовских религија. Дат ћемо један опћи приказ без и најмање намјере сукобљавања с другим вјерама или напада на друге вјере, већ како бисмо омогућили читаоцима Јеврејима и кршћанима да појасне и преиспитају свој став према исламу, умјесто да га из незнања и кривог схватања клевећу, што даје основу постојећој нетрпељивости и замјерањима.

Вјероватно је најистакнутија од свих разлика начин на који муслимани схватају Бога и како се изражавају пред Њим. Бог је вјечан, бесконачан и апсолутан у свим Својим атрибутима. Изван је нашег домета да замислимо неки Његов облик, или да Га одредимо на било који начин који би Га приказао ограниченог или мањег од Бесконачности каква Он јесте. Кад говоримо о Богу, користимо језик пун поштовања. Стога је муслиманима страно прочитати (у Библији) како је Бог ходио по еденском врту, или како је окупио анђеле казавши им о Адаму: "Ето, човјек сад постаде као један од нас" (библијски текст преузет у он-лине издању у пријеводу Ивана Шарића, прим. прев.), или да је Бог зажалио због Својих одлука (послије Потопа), говорећи: "... јер се кајем што сам их начинио", или да је Бог радио шест дана, а затим морао отићи на починак седмога дан, или да се неко борио с Богом скоро га побиједивши.

Друга значајка односи се на посланике и вјеровјеснике које је послао Бог. Муслимани вјерују да их је Бог одабрао како би преносили Његову поруку и како би били узор својим заједницама. Кад год би друштво посрнуло клањајући се идолима или кад би Богу приписивали друга или би одступали од моралног кода који им је Он одредио, слао би им посланике и вјеровјеснике да их подсјете и да промијене правац којим су кренули. Ако је људско савршенство уопће замисливо, тада су они језгровити садржај и отјеловљење тог савршенства. У потпуној је супротности с исламским учењем замисао да су Божији посланици чинили озбиљне пријеступе против Његових закона, како је осликано у библијским приказима посланика који варају и чине путене гријехе (попут Јаковљеве/Јакубове издаје брата, или Лотовог/Лутовог инцеста с кћерима у стању опијености). Једини, за муслимане, могући закључак јесте то да су такви описи посланика резултат људске интервенције у светим писмима.

Јевреји

Муслимани често говоре о Јеврејима као својим рођацима, јер је Ибрахим, а.с., заједнички дјед Мухаммеда, а.с., преко Исмаила, а.с., и Исраила (Јакова/Јакуба) и његових потомака, преко Изака/Исхака. Као што је познато, све до дубоке старости Ибрахим и Сара нису имали дјеце. Прије него што је родила њиховог сина Исхака, Ибрахим се оженио Хаџером, која је родила Исмаила. Према Кур'ану, као искушење Ибрахимово и као испуњење Божијег плана, Бог је наредио Ибрахиму да свог сина Исмаила одведе на мјесто које ће стољећима касније постати град Мека, гдје се коначно родио и посланик Мухаммед. У обредима годишњег ходочашћа (хаџа) муслимани његују сјећање на Хаџерине велике муке док је тражила воду за свог сина Исмаила кад је потрошила све залихе воде и кад је неочекивано проврело врело Земзем. Муслимани се тада сјећају и Ибрахима и Исмаила, који су подигли Кабу, први храм (џамију), како би се клањали Једном Богу. Бог је одредио да и Сара, дубоко у менопаузи, затрудни и роди Исхака, оца Јакубовог, чије је име касније измијењено у Исраил, оца дванестеро *Дјеце Исраила.*

Муслимани помало жале због чињенице да велики број Јевреја и кршћана Исмаила не сматрају законитим сином Ибрахимовим, јер библијска верзија описује Хагару/Хаџеру као Абрахамову/Ибрахимову супругу и Сарину слушкињу (Постанак, 16,3). У мом примјерку Библије краља Џејмса[3] име Исхмаел (Исмаил, прим.прев.) сасвим је изостављено из глосара, а причу о њему могао сам пратити само уз помоћ Абрахама (Ибрахима, прим. прев.) као појма у глосару. Понекад Постанак (16,16; 17,23, 25, 26; 21,11) говори о Ишмаелу као о "његовом

[3] Англиканска библија краља Џејмса, Велика Британија: Collins World, 1975. (најважнија Библија на енглеском, прим.прев.)

(Абрахамовом) сину", што чини немогућим да се негира да је Исмаил Ибрахимов син. Штавише, пратећи родну генезу Дјеце Исраилове по мајчинству, Књига постанка приповиједа нам да се Исраил оженио својим двјема родицама, Рахелом и Леом, и њиховим двјема слушкињама, Зилпом и Билхом, па су њих четири изродиле дванаестеро Дјеце Исраила. И нико никада није утврдио да је било које од Дјеце Исраилове мање вриједно због тога што су им мајке биле слушкиње! Зар овдје није постављен двоструки стандард кад је ријеч о Исмаилу? С обзиром на опис у Постанку, 22,2, гдје се тврди да је Бог рекао Абрахаму: "Узми свога сина, јединца свога Изака, кога љубиш, и пођи у покрајину Морију па га ондје принеси као жртву паљеницу на брду које ћу ти показати", муслимани сматрају да је Исхаково име овдје намјерно убачено, јер ни у једном тренутку Исхак није био једини син Ибрахимов, јер је тринаест година млађи од Исмаила (Постанак, 17,24-26), а обојица су били живи кад је њихов отац Ибрахим умро.

Муслимани се сваке године приликом једног од обреда хаџа присјећају Ибрахимовог тешког искушења и његове преданости Богу када је повео свога јединог сина (Исмаила) да га жртвује. Међутим, за муслимане и Исмаил и Исхак једнако су благословљени и вољени посланици.

Кур'ан Јевреје, односно Дјецу Исраилову, спомиње педесет пута, осим што спомиње Мусаа неких 137 пута и Тору осамнаест пута. Издашно су похваљени, али имају и свој удио у кривњи и пријекору. Навест ћемо неке примјере:

"О синови Исраилови, сјетите се благодати Моје коју сам вам подарио и тога што сам вас над осталим људима био уздигао; и бојте се Дана када нико ни за кога неће моћи ништа учинити, када се ничији заговор неће

прихватити, кад се ни од кога откуп неће примити и када им нико неће у помоћ притећи; и када смо вас од фараонових људи избавили, који су вас најгорим мукама мучили: мушку вам дјецу клали а женску у животу остављали; - а то вам је било велико искушење од Господара вашег - кад смо због вас море раставили и вас избавили, а фараонове људе, на очи ваше, потопили и када смо Мусау четрдесет ноћи обећање испуњавали, ви сте, у његову одсуству, сами себи чинећи неправду, теле обожавати почели. Затим смо вам, и послије тога, опростили да бисте захвални били." (2,47-52)

"И Ми смо синове Исраилове у лијеп предјел населили и укусном храном их опскрбили, и тек кад им је дошло право сазнање, они су се у мишљењу разишли. А Господар твој ће им, сигурно, на Судњем дану пресудити у оном у чему су се разилазили." (10,93)

Ваља споменути да кад год Кур'ан прекорава Јевреје, то је заправо зато што су учинили нешто што Кур'ан сматра опречним с њиховом религијом (на неколико мјеста и Библија позива Јевреје на одговорност за непослушност Богу, види, напримјер: Друга књига о краљевима, 17,7-23). Међутим, Кур'ан не проклиње Јевреје као народ, нити понижава, нити слави било коју етничку групу или расу. Заправо, Кур'ан долично промишља чињеницу да су Јевреји дуго били једини носиоци монотеизма у свијету који је био пагански и идолопоклонички. Међутим, након доласка кршћанства и ислама тврдње Јевреја да имају монопол над монотеизмом губе своје упориште, а тиме и концепт одабраног народа за који се и данас чврсто држе. У најмању руку, овако размишљају кршћани и муслимани.

Ислам не прихвата концепт одабраног народа. Бог Свевишњи каже у Кур'ану:

"О људи, Ми вас од једног мушкарца и једне жене стварамо и на народе и племена вас дијелимо да бисте се упознали. Најугледнији у Аллаха јесте онај који Га је најсвјеснији..." (49,13)

Људи могу постајати бољи или гори само према своме поштењу, а не по припадности одређеној прадједовској линији. Ово је живописно исказано у кур'анском опису обећања које је Бог дао Ибрахиму:

"А кад је Ибрахима Господар његов с неколико заповиједи у искушење ставио, па их он потпуно извршио, Аллах је рекао: 'Учинит ћу да ти будеш људима у вјери узор!', 'И неке моје потомке!' - замоли он., 'обећање Моје неће обухватити невјернике', каза Он." (2,124)

Сукоб између Арапа и Јевреја данас потјече услијед кратковидог наглашавања библијске верзије Завјета који је Бог дао Абрахаму: "Теби и потомству твојему дат ћу земљу, у којој сад пребиваш као туђинац, сву земљу канаанску, у вјечни посјед; а ја ћу бити Бог њихов." (Постанак, 17,8) Сложеност палестинског проблема изводи се из увјерености Јевреја да "сјеме Абрахамово" укључује само Јевреје. Према томе, савремени јудаизам углавном сматра да само Јевреји имају право да живе у земљи коју су, прије мање од стољећа, углавном насељавали палестински муслимани и кршћани, који су живјели мирно с малом јеврејском заједницом. Касније, оснивајући савремену државу Израел, ционисти су већину тих Палестинаца заправо присилили да напусте своје домове и земљу.[4] Надаље, синови Исраилови који су прешли на кршћанство или ислам аутоматски се искључују из постојећег израелског "закона повратка", мада су законити потомци Исраилови (то

[4] За дирљив опис ових догађања, види: *Blood Brothers*, Elias Chacour (Grand Rapids: chosen Books, 1984.)

јест посланика Јакуба, сина Исхаковог, сина Ибрахимовог, или Исмаила, првог сина Ибрахимовог). Ни они ни палестински муслимани и кршћани, не сматрају да требају отићи из земље или живјети као другоразредни грађани у својој земљи, која је хиљадама година припадала њиховим прецима. Тешко могу прогутати изјаве попут оне Голде Меир: "Не постоји ништа што се зове Палестинци, они не постоје"[5], или оне Јосепха Wеитза, бившег предсједника Јеврејске националне фондације: "Међу нама самима мора бити јасно да нема мјеста за оба народа да живе заједно у овој земљи."[6]

Муслимани на палестински проблем не гледају као на борбу религија, већ као на сукоб двију група народа, које имају различите аргументације и циљеве. Његов расплет, према свим трима абрахамовским религијама, захтијева покушај мирног рјешења. Истинско мирно рјешење јесте оно које је засновано на правди и непристрасности, које су једине гарант његове одрживости. Међутим, далеко је од могућег да једно такво мирно рјешење могу испреговарати двије стране, гдје је једна моћна, а друга слаба. Версајски менталитет не би требао да доминира преговорима. Међутим, потребна је огромна државничка мудрост да би се то увидјело.

Сматрамо да би овај дио свијета требао бити мјесто спајања, а не разилажења трију ибрахимовских вјера како би се тиме очитовали дух толеранције и побожности, славећи јединство које окружује њихову различитост. И здрав разум и религија смјерају у том правцу, само када би све стране имале слуха и отвориле своја срца за глас Божији.

Кроз хисторију, однос између муслимана и Јевреја се

[5] *Sunday Times* (London), 1969, 15. јуни, цитирано у: R. Garaudy, *Случај Исраил* (London: Cxoroyk International, 1983), 37.

[6] *Давар* (Исраил). 1967, 29. септембар.

мијењао, али никада из разлога што је ислам гајио одбојност према јудаизму као вјери. Сукоби су бивали везани за одређене ситуације и заснивали су се на оправданим разлозима. Међутим, требамо бити далеко од тврдње да је хисторија муслимана увијек била достојни примјер учења ислама. Посебно у диктаторским режимима, Јевреји и кршћани такођер су били изложени злостављању, од чега нису били поштеђени ни муслимани – поданици режима, који су тада и највише патили. У муслиманском свијету Јевреји нису никада били изложени патњама попут оних које им је стољећима причињавала кршћанска Европа, укључујући и холокауст у овом стољећу (књига је написана у 20. стољећу, прим.прев.). У кршћанству су Јевреји означени као убице Бога, због чега су морали испаштати тако што су стално бивали изложени погрому. Чак и кад су непријатељи били муслимани, Европа је увијек укључивала Јевреје као "колатералну штету". Први крижарски рат покренут је масакром над хиљадама Јевреја у Европи, а аргументација је била овако злобна: "Кренули смо на дуги пут да се боримо против непријатеља Бога на Истоку, и, гле, ту пред нашим очима појаве се наши најгори непријатељи Јевреји. Прво се с њима морамо обрачунати."[7]

Послије побједе Фердинанда и Изабеле над муслиманима Јевреји су протјерани из Шпаније 1492. године. Супротно претходно датим обећањима, муслиманима и Јеврејима постало је забрањено да практицирају своју вјеру – осуђивани су на смрт или на прогон уколико не би прешли на католичанство. Многи су Јевреји изабрали да оду у Турску (Отоманска империја, прим.прев.), која је тада била сједиште исламског хилафета. Примљени су великодушно, а султан је Фердинандов и Изабелин

---

[7] Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium*. Цитирано у: Bamber Gascoigne, *The Christians* (London: Jonathan Cape, 1977), 113.

прогон Јевреја изложио иронији ријечима: "Осиромашили су своје краљевство, а ојачали моје." У муслиманској Шпанији допринос Јевреја цивилизацији посебно је цвјетао. Најпознатији примјер овог доприноса је велики Маимонидес, који је био ученик исламског филозофа Ибн Рушда (Авероес) од Кордобе. Он је касније, преселивши се у Египат, био лични лијечник Салахудинов (чувени Саладин, како га познаје терминологија из крижарских ратова).

У својој књизи *My People* (Мој народ)[8], која је такођер имала и телевизијску продукцију, Абба Еббан, израелски учењак, хисторичар и бивши министар вањских послова, тврди да су с Јеврејима у два наврата у њиховој хисторији поступали праведно: једном у муслиманској Шпанији и други пут, сада у Сједињеним Америчким Државама. Стољећима су јеврејски грађани у исламским државама уживали у сигурности и просперитету. Све до данас, упркос мучним реперкусијама палестинског проблема, многе исламске земље под свој кров примају велике јеврејске заједнице којима није ништа ни боље ни горе од њихових муслиманских и кршћанских суграђана.

Кршћани

"И спомени у Књизи Мерјему: кад се од укућана својих на источну страну повукла и један застор да се од њих заклони узела, Ми смо к њој мелека Џибрила послали и он јој се приказао у лику савршено створена мушкарца. 'Утјечем се Милостивом од тебе, ако се Њега бојиш!', узвикну она. 'А ја сам управо изасланик Господара твога', рече он, 'да ти поклоним дјечака чиста!' 'Како ћу имати

[8] Ebban, Abba. *My People.* New York: Behrman, 1968.

дјечака', рече она, 'кад ме ниједан мушкарац додирнуо није, а ја нисам неваљалица!' 'То је тако!', рече он. 'Господар твој је рекао: 'То је Мени лахко', и зато да га учинимо знамењем људима и знаком милости Наше. Тако је унапријед одређено!' И она занесе и бременита се склони далеко негдје. И порођајни болови присилише је да дође до стабла једне палме. 'Камо среће да сам раније умрла и да сам потпуно у заборав пала!', узвикну она. И мелек је, који је био ниже ње, зовну: 'Не жалости се, Господар твој је дао да ниже тебе поток потече. Затреси палмино стабло, посуће по теби датуле свјеже, па једи и пиј и буди весела! А ако видиш човјека каква, ти реци: 'Ја сам се завјетовала Милостивом да ћу шутјети, и данас ни с ким нећу говорити.' И дође она с њим породици својој, носећи га. 'О Мерјемо', рекоше они, 'учинила си нешто нечувено! Еј ти, која у чедности личиш Харуну, отац ти није био неваљао, а ни мати твоја није била неваљалица.' А она им на њега показа. 'Како да говоримо дјетету у бешици?', рекоше. 'Ја сам Аллахов роб', оно рече, 'мени ће Он Књигу дати и вјеровјесником ме учинити и учинит ће ме, гдје год будем благословљеним и наредит ће ми да, док сам жив, молитву обављам и милостињу удјељујем, и да мајци својој будем добар, а неће ми допустити да будем дрзак и непристојан. И нека је мир нада мном на дан када сам се родио и на дан када будем умро и на дан када будем из мртвих устајао!'" (19,16-33)

Тако Кур'ан казује о Исау. Кур'ан га спомиње по имену "Иса" двадесет и пет пута, као "Месиха" једанаест пута, и као "сина Мерјемина" два пута. Мерјема је споменута тридесет и четири пута и као "она која је невиност своју чувала" два пута. Муслимани бивају пренеражени и запањени кад прочитају да истакнути учењаци, стручњаци и, што је најболније, свећенство, описују ислам и муслимане као непријатеље Криста. С друге стране, многи

необавијештени и криво обавијештени кршћани бивају изненађени када им говоримо колико поштујемо и волимо Исаа и Мерјему, иако постоје доктринарне разлике. Неколико цитата бит ће довољно да покажемо какво је велико поштовање у исламском учењу према Исау и Мерјеми.

"А када мелеки рекоше: 'О Мерјема, Аллах ти јавља радосну вијест, од Њега Ријеч: име ће му бити Месих, Иса, син Мерјемин, биће виђен и на овоме и на ономе свијету...'" (3,45)

"...Месих, Иса, син Мерјемин, само је Аллахов посланик, и Ријеч Његова коју је Мерјеми доставио, и Дух од Њега..." (4,171)

"А и у ону која је сачувала дјевичанство своје, у њој живот удахнусмо, и њу и сина њезина знамењем свјетовима учинисмо." (21,91)

Главна и очита разлика између Јевреја и кршћана лежи у њиховом ставу о Исау, за кога муслимани вјерују да је био прави и истински Божији посланик послан његовим сународњацима Јеврејима. Кур'ан каже: "О вјерници, помозите Аллахову вјеру, као што су ученици рекли: 'Ми ћемо помоћи Аллахову вјеру!', кад их је Иса, син Мерјемин, упитао: 'Хоћете ли ме помоћи Аллаха ради?' И неки од синова Исраилових су повјеровали, а други нису." (61,14)

Кур'ан више пута прекорава оне који су одбацили Исаа, а мајку његову оптужили за блуд: "...и због невјеровања њихова и због изношења тешких клевета против Мерјеме и због ријечи њихових: 'Ми смо убили Месиха, Исаа, сина Мерјемина, Аллахова посланика!' А нису га ни убили ни распели, већ им се причинило. Они који су се о њему у мишљењу разилазили, они су сами о томе у сумњи били; о томе нису ништа поуздано знали, само су

нагађали; а сигурно је да га нису убили, већ га је Аллах уздигао Себи. - А Аллах је силан и мудар." (4,156-158)

Ислам је тако Јевреје потпуно ослободио у вези с Кристовом крви. Један дио кршћана вјерује да то и није био Исус који је ухапшен и распет, већ неко други, можда Јуда Искариотски. Корећи Јевреје што нису прихватили Исаа, Кур'ан каже:

"И Ми смо Мусау Књигу дали и послије њега смо једног за другим посланике слали, а Исау, сину Мерјемину, очигледне доказе дали и Џибрилом га помогли. И кад год вам је који посланик донио оно што није годило душама вашим, ви сте се охолили, па сте једне у лаж утјеривали, а друге убијали." (2,87)

Муслимани вјерују да је Иса, Божијим допуштењем, могао чинити чуда (муџизе, оп. прев.):

"Кад Аллах каже: 'О Иса, сине Мерјемин, сјети се благодати Моје према теби и мајци твојој: кад сам те Џибрилом помогао па си с људима, у бешици и као зрео муж, разговарао; и кад сам те писмености и мудрости, и Теврату и Инџилу[9] научио; и кад си, вољом Мојом, од блата нешто попут птице направио и у њу удахнуо, и кад је она, вољом Мојом, постала птица; и кад си, вољом Мојом, од рођења слијепа и губавца исцијелио; и кад си, вољом Мојом, мртве дизао; и када сам од тебе синове Исраилове одбио, кад си им ти јасне доказе донио, па су они међу њима који нису вјеровали - повикали: 'Ово није ништа друго до права враџбина!'" (5,110)

Одабир лијепих ријечи иде и даље, обухватајући и Исаове искрене сљедбенике, како оне ране кршћане, тако и оне из времена посланика Мухаммеда:

[9] Инџил: Изворна књига објављена посланику Исау (мир нека је с њим), која више не постоји, мада је могуће да су неки њени дијелови сачувани у Еванђељу (или Новом завјету). Уредник. (уредник Изворника, прим. прев.)

"Затим смо, послије њих, једног за другим Наше посланике слали, док нисмо Исаа, сина Мерјемина, послали, коме смо Инџил дали, а у срца сљедбеника његових смо благост и самилост улили..." (57,27)

"Ти ћеш, сигурно, наћи да су вјерницима најљући непријатељи јевреји и многобошци; и свакако ћеш наћи да су вјерницима најближи пријатељи они који говоре: 'Ми смо кршћани', зато што међу њима има свећеника и монаха и што се они не охоле." (5,82)

Допустите да сада размотримо неке од разлика између муслимана и кршћана. Најистакнутија међу тим разликама јесте да муслимани, вјерујући у чистоту дјевице Мерјеме, тврде да је Бог "створио" Исаа без оца, али не тврде да га је Бог "родио". За њих је Бог изнад таквих биолошких карактеризација, јер је Он Вјечни и Апсолутни, како то каже Кур'ан: "Казуј: 'Он је Аллах - Један! Аллах је Уточиште свакомl Није родио и рођен није, и нико Му раван није!'" (112:1-4) Вјеровати да је Иса дословно син Божији је у супротности с исламском вјером (мада је прихватљиво метафорички казати да смо сви ми дјеца Божија).

Неприхватљива је такођер и доктрина да је Мерјема мајка Божија. Мерјема и Иса као људска бића високо су поштовани у исламу, а чињеница да је рођен без оца, према исламској науци, не чини га "сином Божијим". Кур'ан о томе говори: "Исаов случај је у Аллаха исти као и случај Адемов: од земље га је створио, а затим рекао: 'Буди!' - и он би." (3,59)

Према Кур'ану, Иса није никада ни себи ни својој мајци приписивао Божанске атрибуте:

"А када Аллах рекне: 'О Иса, сине Мерјемин, јеси ли ти говорио људима: 'Прихватите мене и мајку моју као два бога уз Аллаха!', он ће рећи: 'Хваљен нека си Ти! Мени није приличило да говорим оно што немам право. Ако сам ја то

говорио, Ти то већ знаш; Ти знаш шта ја знам, а ја не знам шта Ти знаш; Само Ти једини све што је скривено знаш. Ја сам им само оно говорио што си ми Ти наредио: 'Клањајте се Аллаху, и моме и своме Господару!' И ја сам над њима бдио док сам међу њима био, а кад си ми Ти душу узео, Ти си их једини надзирао; Ти над свим бдијеш. Ако их казниш, робови су Твоји, а ако им опростиш, силан и мудар Ти си.'" (5,116-118)

Муслимани се тако могу поистовијетити с дијеловима из Новог завјета као што је нпр. изјава која се приписује Исау: "Што ме зовеш добрим? Нитко није добар осим Јединога Бога!" (Марко, 10,18)

Према Новом завјету, Исус је узвикнуо док је био на крижу: "Елои Елои, лама сабацхтани?", што у пријеводу значи: "Боже мој, Боже мој, зашто си ме оставио?" (Марко, 15,34) Он се очито обраћа некоме другом, а не себи. У исламском учењу нема мјеста за концепт тројства и троједног Бога: "...и не говорите: 'Тројица су!' Престаните, боље вам је! Аллах је само један Бог - хваљен нека је Он! – зар Он да има дијете?! Његово је оно што је у небесима и оно што је на Земљи." (4,171) Муслиманима је незамисливо да се бесконачност може подијелити или категоризирати у троје. Неприхватљиво им је обожавање Исаа или Светога Духа. Сматрамо да Иса никада није казивао о три Божанске особе у "једноме Божанству" и да се његова предоџба о Богу није разликовала од предоџбе претходних посланика који су говорили о једноћи (никада о тројству). Штавише, концепт тројства био је непознат раним кршћанима. Хисторијски гледано, тројство је прописано као вјера Римског Царства на Сабору у Никеи 325. године нове ере и наметнуто је силом цјелокупне државне моћи императора Константина. У Новој католичкој енциклопедији[10] стоји: "Формулација 'један

[10] *New Catholic Encyclopedia*, под појмом "Свето тројство".

Бог у три особе' није била чврсто установљена у кршћанском животу и вјерском исповиједању све до 4. стољећа." (слободни пријевод преводитељице, прим. прев.)

Још једно поље различитости јесте поимање изворног гријеха. Према Библији, Ђаво је навео Еву да поједе забрањено воће, а она је потом навела Адама да и он учини исто: чинећи тако гријех. Кажњени су тако што су осрамоћени прогнани на Земљу, а већу кривњу понијела је Ева као првобитни пријеступник: "Жени рече: 'Многе ћу ти муке умножити, кад затрудниш. У болovима ћеш рађати дјецу, а ипак ћеш жудјети мужа својега, који ће ти бити господар.'" (Постанак, 3:16) Прихваћено кршћанско учење јесте то да сви људи насљеђују тај гријех и да се свако рађа с гријехом.

У кур'анском опису овог догађаја Шејтан је искушао и Адема и Хаву, па су обоје згријешили, обоје су се покајали, обома је опроштено, и тиме је изворни гријех заокружен: "И шејтан им поче бајати да би им открио стидна мјеста њихова, која су им скривена била, и рече: 'Господар ваш вам забрањује ово дрво само зато да не бисте мелеки постали или да не бисте бесмртни били', и заклињаше им се: 'Ја сам вам, заиста, савјетник искрени!'" (7,20-21) Послије њиховог покајања "и Адем прими неке ријечи од Господара свога, па му Он опрости; Он, доиста, прима покајање, Он је милостив." (2,37) Адем је тада уздигнут на степен посланства и људска је раса одаслана на Земљу да људи буду Божији намјесници. Шејтан је обећао да ће их слиједити и правити им сплетке, али је Бог обећао да ће им давати упуту како би их заштитио од његових сплетки, осим оних који намјерно окрећу леђа Божијој упути. Тако се сматра да се свако људско биће рађа чисто, а тек касније нас запрљају наши одабири, чинећи нас грешнима. У исламском учењу, дјеца не насљеђују гријехе својих родитеља.

У том смислу у исламу се наглашава да је одговорност индивидуална: "Онај који иде Правим путем, од тога ће само он користи имати, а онај ко лута - на своју штету лута, и ниједан грешник неће туђе гријехе носити. ..." (17,15) Тако је замисао посредништва у жртвовању за друге непозната у исламу, а тврдња да је Иса, а.с., или било ко други морао бити убијен као окајање људских гријеха неприхватљива је. У исламу се опрост Божији има тражити кроз искрено покајање и поштење, без потребе за пролијевањем крви. Спасење долази као Божија милост: "... и за оне који се, када гријех почине или кад се према себи огријеше, Аллаха сјете и опрост за гријехе своје замоле - а ко ће опростити гријехе ако не Аллах? - и који свјесно у гријеху не устрају..." (3,135)

Ни један гријех није превелик за Божији опрост: "Казуј: 'О робови Моји који сте се према себи огријешили, не губите наду у Аллахову милост! Аллах ће, сигурно, све гријехе опростити; Он, доиста, много прашта и Он је милостив.'" (39,53) Како је рекао посланик Мухаммед, Бог каже (у хадису-кудсији, прим.прев.): "Сине Адемов, кад би Ми дошао с гријесима који би испунили цијелу Земљу, а при томе ниси никога сматрао Мени равним (ниси ширк чинио), подарио бих ти исто толико опроста."

Како немају концепт окајања гријеха крвљу Исусовом, нити концепт одабраног народа (који ужива посебне привилегије код Бога), муслимани полажу велику наду у Божији опрост тиме што и сами праштају. Улога опроста, било према појединцима, племенима или народима, суштина је ислама. Чак и када закон прописује казну сразмјерну неком нападу, оштећена страна охрабрује се да опрости: "Неправда се може узвратити истом мјером, а онога који опрости и измири се Аллах ће наградити..." (42,40); "...нека им опросте и не замјере! Зар вам не би било драго да и вама Аллах опрости ... ?" (24,22)

Појединац може тражити опрост од Бога директно, било кад и било гдје. Није му потребан посредник нити заговаратељ, јер свако, и мушкарац и жена, има право на изравну нит са својим Створитељем: кад год Га дозивају тражећи милост и опрост, Он се одазива и прашта им. Одлажење неком смртнику, који је смртан управо као и ви, како бисте се исповиједили, послије чега та особа изговори нешто у смислу: "Иди, дијете моје, опроштено ти је", неприхватљиво је у учењу исламу. Опрост је искључиво у Божијем домену и нико никада није у ситуацији да узме Његове атрибуте. Запрво, у исламу нема институције свећенства. Мада постоји теологија као наука, нема свећенства. Надајући се да је Божија милост бесконачна, а Једини Он даје правду (Он је Најправеднији) или милост (Он је Најмилостивији), ми цијелог свог живота молимо Бога да нам да од Своје милости, а не од Своје праведности. Наше покајање требало би бити искрено и озбиљно, и ако почива у срцу, требало би се показати и кроз дјела. Било би у супротности да неко ко ми украде новчаник и одбија да ми га врати понавља: "Опрости", макар и милион пута. Прво треба задовољити правду, ако је неко оштећен.

Ове доктринарне разлике нису безначајне и не требају се занемаривати, али би било неразборито и контрапродуктивно да се због њих сукобљавамо или мрзимо. Дебата о разликама у вјеровању требала би почивати на највишој етици цивилизиране расправе: "И са сљедбеницима Књиге расправљајте на најљепши начин, али не и с онима међу њима који су неправедни - и реците: ,Ми вјерујемо у оно што се објављује нама, а наш Бог и ваш Бог јесте - један, и ми се Њему покоравамо.'" (29,46)

Упркос озбиљним разликама у погледима кршћана и муслимана, у исламском учењу је веома видљиво расположење за изношење заједничких основа и за кориштење

њихових пространстава: "Казуј: 'О сљедбеници Књиге, дођите да се окупимо око једне ријечи и нама и вама заједничке: да се никоме осим Аллаху не клањамо, да никога Њему равним не сматрамо и да једни друге, поред Аллаха, боговима не држимо!' Па ако они не пристану, ви реците: 'Будите свједоци да смо ми муслимани!'" (3,64) Послије тога, односи би требали остати мирни и срдачни.

Након што смо покрили религијске (доктринарне) аспекте, није неумјесно овдје дати кратак преглед узајамне геополитичке хисторије муслимана и кршћана. У вријеме посљедњег посланика ислама (Мухаммеда, а.с.) свијетом су доминирале двије силе, Перзијско царство на истоку и Римско на западу. Како су Перзијанци обожавали ватру, а Римљани били кршћани, муслимани су природно осјећали наклоност према кршћанима. Међу овим двјема империјама дуго је бјеснио оружани сукоб, и у раној хисторији ислама, муслимани су (по) свједочили пораз кршћана, али је Кур'ан донио предсказање (које се обистинило) да ће се десити преокрет: "Византинци су побијеђени у сусједној земљи, али они ће, послије пораза свога, сигурно побиједити за неколико година - и прије, и послије, Аллахова је одлука - и тада ће се вјерници радовати Аллаховој помоћи - Он помаже коме хоће, Он је Силни и Самилосни." (30,2-5)

Годинама касније ислам је постао доминантан на Арабијском полуотоку, који је ујединио као државу и као растућу политичку снагу, ту по боковима двају великих царстава. Оба царства на њега су гледала као на озбиљну пријетњу и почела су подстрекивати непријатељство против ислама, користећи савезничка арапска племена, а касније и своју огромну војну силу. Исход ових неизбјежних војних сукоба био је скоро па чудесан, поредећи оскудност муслиманских снага са снагом њихових противника, како у броју тако и у опреми.

На Истоку је Перзијско царство доживјело свој крај, а народ који је прије био поданички у том царству, скоро у цијелости одабрао је исламско учење. На Западу је ауторитет Римске империје слабио, и за мање од стољећа плуралистичко исламско царство покривало је више од пола тада познатог свијета. То је било сјеме исламске цивилизације која је од Цркве сачувала грчко наслијеђе од уништења правећи огромне кораке прогреса у разним дисциплинама попут медицине, хемије, физике, астрономије, математике (алгебра је арапска ријеч, а изумили су је муслимани), музике, филозофије, и других, поред религијске науке и арапске књижевности и лингвистике. Људи свих народа и религија великодушно су доприносили развоју ове цивилизације.

Европа је свој први шок доживјела видјевши из таме Средњег вијека како ова цивилизација приступа људском уму без религијске или какве друге цензуре. Арапски језик био је језик науке. Најранији европски универзитети упошљавали су професоре муслимане и много стољећа користили су књиге муслиманских аутора. Европа је учила о грчим филозофима преводећи њихова дјела с арапског, а када је изумљена машина за штампање, већина онога што је штампано били су пријеводи арапских изворника.

Како је муслиманско царство слабило, Европа је узвратила напад. Међу значајним хисторијским догађајима су крижарски походи на Исток и побједа Фердинанда и Изабеле на Западу. Послије њихове побједе услиједили су инквизиција и религијска чистка муслимана и Јевреја Шпаније, затим откриће Новог свијета, владавина конквистадора и успостава трговине робовима које је водила држава.

Крижарски ратови су били покушај да се изравно нападне муслиманска унутрашњост. У то вријеме оправдање је било да се кршћанска света мјеста у Јерусалему

ослободе од муслимана. Више од два стољећа крижарски ратови будили су такву религијску опијеност која се и данас задржала над западњачким умом и која на неки начин обликује западну културу. Ово траје упркос томе што је савремено средишње учење кршћанства осудило крижарске ратове, одредивши их да нису били ништа друго до ратови с колонијалним тежњама, који су стали под плашт кршћанства, чинећи у исто вријеме такве свирепости да су постали погрда самом кршћанству.

Ријеч "крижарски", и као именица и као глагол, (мисли се на енглеску ријеч "црусаде", прим.прев.) смјестила се у језику као племенита ријеч, с дубоко утврђеним емотивним додатним значењем. Заједно с многим кршћанима, како из редова свећенства тако и лаика, вјерујемо да би се у погледу кршћанства требало изнова едуцирати о крижарским ратовима у духу преиспитивања савјести и самопроцјене, како је то већ поприлично успјешно учињено у погледу шпанске инквизиције и њемачког холокауста. Организовани напор како би се признале истинске боје крижарских ратова био би кључни корак у припреми за нови свјетски поредак, који би отворио врата помирења између два блока човјечанства, гдје сваки блок чини милијарда људи, и који би можда помогао да се спријече слична зла која се скривају под псеудорелигијском ауром, као што је то учињено у Босни или негдје друго.

Моја намјера овдје није да даље излажем о крижарским ратовима осим још уз неколико цитата кршћанских аутора. Слиједи извјештај једног од крижара након окупације Јерусалема у току Првог крижарског рата, 15. јула 1099. године: "Извучених мачева наши су људи трчали кроз град, не штедећи никога, чак ни оне који су молили за милост. Да сте били тамо, ваша би стопала била натопљена крвљу све до чланака. Шта више рећи? Никоме није допуштено да живи. Нису поштедјели ни

жене ни дјецу. Коњи су газили по крви до кољеница. Не! Све до узда! Био је то правичан и предиван суд Божији."[11] (слободни пријевод прев.)

Четврти крижарски рат покренут је 1202. године из Венеције, а крижари су на свом путу прошли кроз кршћански Константинопољ, гдје су толико бјеснили по граду, чинећи такве грозоте да је Папа лично прекорио своје властите крижаре у поруци у којој каже: "Нисте ви према невјерницима, већ према кршћанима, исукали своје мачеве. Нисте заузели Јерусалем, већ Константинопољ. Нису небеска богатства била на вашем уму, већ земаљска. Ништа вам није било свето. Обешчастили сте удате жене, удовице, чак и опатице. Опљачкали сте сама светилишта у Божијој цркви, украли свете предмете олтара, похарали безбројне слике и реликте светаца. Тешко да ће нас изненадити то што Грчка црква у вама види дјела врага."[12] (слободни пријевод прев.) Ако су крижари ово учинили кршћанском Константинопољу, можемо само замислити шта су све учинили "невјерницима" муслиманима.

Међутим, једна од значајнијих прекретница савременог доба био је драстични помак у стајалиштима Свете Столице (Холу Сее) на муслимане. Надати се је да ће тај помак бити катализатор бољег разумијевања између муслимана и кршћана. Док је, с једне стране, папа Урбан II (такођер познат и као Блажени Урбан), који је први позвао на крижарски рат, окарактеризирао муслимане као "безбожни народ, идолопоклонике, непријатеље Криста, псе, смеће намијењено вјечној ватри" итд., с друге стране, папинска енциклика *Nostra aetate* из 1965.

---

[11] Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium*. Цитирано у: Bamber Gascoigne, *The Christians*, Bamber Gascoigne (London: Jonathan Cape, London, 1977), 113.

[12] Gascoigne, Bamber. *The Christians*. London: Jonathan Cape, 1977, 119.

године под папом Павлом VI муслимане је видјела у потпуно другачијем свјетлу. "И на муслимане, Црква гледа с поштовањем", каже се у документу, излажући да муслимани обожавају Једног Бога, Бога Абрамовог, с којим се исламска вјера радо повезује; служе Богу, клањају се и дају милостињу; поштују Исуса и његову мајку Дјевицу, и сматрају га послаником и вјеровјесником Божијим. (слободни пријевод прев.)

Све од крижарских ратова, однос између Европе и муслиманског свијета изопачен је колонијалним захватима европских земаља, а послије Првог свјетског рата готово све исламске земље биле су у стиску европског колонијализма. Настала је тешка борба која је донијела политичку неовисност, али је колонијализам само промијенио (об)лик у неоколонијализам, који предводе Сједињене Америчке Државе. Неоколонијализам не овиси о окупацијским војним снагама, већ о економској моћи.

Четврто поглавље

СТРУКТУРА ИСЛАМСКОГ УЧЕЊА

Ријеч *религија* у западњачкој употреби не успијева изразити цјелокупност исламског учења као опсежног система који утјече на све аспекте живота, како појединца, тако и заједнице. Свеобухватна адреса исламског учења за његове сљедбенике зове се *Шеријат*. Подјела Шеријата на три категорије, а то су обредословље, морални код и правни систем, произвољна је, јер су оне међусобно чврсто повезане и интегрисане. Оно што је моралност за појединца постаје, надаље, норма заједничке моралности, а моралност не постоји у правном вакууму. Унутрашње биће (савјест и намјере) и вањско биће (дјела и видљиво понашање) требали би бити у складу, а не у сукобу, а систем обредословља припрема појединца да постигне ову реалност исламског учења. Све што је мање од тога варљиво је и лажно.

Опћи преглед шеријата

Извори Шеријата

Први извор Шеријата јесте Кур'ан, дословна Божија ријеч. Кур'ан се бави широким спектром питања, почев

од успоставе вјеровања[13] до дефинирања апсолутних моралних стандарда и кодова дозвољеног и недозвољеног понашања. Он описује принципе служења Богу и поставља оквир опсежног правног система који се односи на породични закон, економска начела, кривични кодекс, друштвено понашање, преговарање, на етику рата и мира, образац владавине (и сматра се исламским претходником демократије), на људска права, односе с другим религијама, насљеђивање, опорезивање (зекат) итд. Тешко се може казати да постоји неко животно питање о којем нема нешто забиљежено у Кур'ану.

Кур'ан поставља основни оквир и непромјењиве принципе кад је ријеч о вјеровању (акида) и обредословљу (ибадат), док је поље правних прописа којима се уређују међуљудски односи (муамелат), осим неколико изузетака, регулисано прилагодљивим опћим смјерницама. Тако су константе из области муамелата ограничене. То је допринијело снажном расту и развоју правне науке (у извођења правила), дајући простора многим школама мисли и стољећима сакупљајући обиље мишљења која су задовољавала различите потребе мјеста и времена, доказујући да Шеријат није ни статичан нити се може исцрпити.

Други извор Шеријата јесте суннет (традиција) посланика Мухаммеда у виду онога што је он наредио, забранио, урадио или признао у свом животу, раду и дјеловању као посланик. Суннет понекад појашњава Кур'ан, даје примјере, детаљније уређује неке опће поставке и допуњује у неким областима. Наука о суннету, посебно процес потврђивања аутентичности оног што је Посланик говорио, вјероватно је најегзактнија грана у хисторији науке. Строге смјернице које су слиједили састављачи суннета у свом праћењу ланаца преносилаца

[13] Види: од Првог до Трећег поглавља овдје.

и свједока, као и, поврх свега, њихови најозбиљнији напори како би се потврдило да пренесени суннет није у директном или индиректном сукобу с Кур'аном или с утврђеном чињеницом или са здравим разумом установили су суннет као науку прецизности.

Трећи извор Шеријата користи се кад неко питање није посебно уређено Кур'аном ни Суннетом. Аналогији се прибјегава кроз процес дедуктивног промишљања који изједначава неко ново питање с другим о којем већ постоје утврђена рјешења у Кур'ану и/или Суннету. Иџтихад је израз којим се означава кориштење доступних доказа (религијских, научних, статистичких и друштвених) како би се указао најбољи пут који треба одабрати под увјетом да се он не коси с Кур'аном или Суннетом или с циљевима Шеријата, о чему ће ускоро бити ријечи. Дакле, Шеријат није ригорозни скуп правила који се треба преписивати и примјењивати у сваком добу и на сваком мјесту. Он допушта људској проницљивости да промјењивим ситуацијама приступи кроз прогресивно доношење законских норми. Током развоја правне науке правна правила успостављана су примјеном исламских принципа изведених из смјерница Посланика и Кур'ана како би се овладало новим ситуацијама. Примјер овог јесте принцип "Неопходна потреба надвладава забрану." Напримјер, није дозвољено јести свињетину, али кад би то била једина храна особи изгубљеној у пустињи, она постаје допуштена у потребној количини како би особа преживјела све док јој дозвољена храна не буде доступна. Други примјери су: "Од два зла треба изабрати мање, ако се ни једно не може избјећи"; "Јавни интерес има предност у односу на лични", као и: "Харам треба одстранити." Кад не постоји сукоб с Кур'аном и Суннетом, опће правило јесте: "Гдје год јесте благостање, ту јесте Божији закон."

Циљеви Шеријата

Крајњи циљ Шеријата јесте благостање људи, на овоме и на будућем свијету. Уопћено говорећи, потребе заједнице дијеле се на егзистенцијалне потребе, обичне потребе и додатне потребе (које живот чине угоднијим) и овдје су поредане по значају. На врху листе налази се прва категорија, коју чини "пет циљева Шеријата", који су надалеко познати. Циљеви те категорије су очување и заштита: (1) живота, (2) разума, (3) религије, (4) власништва и посједа, те (5) рађања и очувања врсте. Сваки од ових циљева дијели се даље на категорије и грана се на поткатегорије које укључују чак и наизглед безначајне детаље, и сваки од ових циљева образложен је одговарајућим моралним и/или правним правилима. Одолијевајући искушењу да закорачимо у дубоке воде овог огромног предмета можемо побројати најважније мисли из сваке категорије у нади да појаснимо слику:

Очување и заштита живота. Ово укључује право на живот и дужност да се он заштити. У томе је садржана забрана убијања и дефинирани дозвољени изузеци, као у легитимном рату или извршењу судске пресуде. Међу исламска правила спада тражење лијека за болест и избјегавање болести кроз избјегавање онога што до ње води. Стога и постоје правила о здравој исхрани, потицање на физичку активност, правила о личној хигијени, хигијени дома, улице, околиша. Једна од упечатљивих Мухаммедових изрека гласи: "Бог није створио болест, а да за њу нема лијека. (...) Неки су лијекови већ познати, а неки нису", што дјелује као покретач сталног истраживања. Принципи карантине уведени су кад је Мухаммед дао упуту: "Кад се у неком мјесту појави куга, не улази у њег, нити излази из њег ако си већ тамо."

Заговарање бављења пољопривредом вриједно је похвале. Учење Мухаммеда укључује: (1) "Ако наступи Судњи дан а неко од вас држи у руци младицу коју је кренуо засадити, нека пожури и засади је, ако могне"; (2) "Ко год обрађује земљу добит ће награду за сваку душу која се с ње нахрани, чак и за птице и животиње, па чак и за лопова који с ње краде"; (3) "Стабла се у рату не смију сјећи ни палити." Еколошка освијешћеност и поштовање према околишу су императив. Циклус воде описан је у Кур'ану, а Мухаммед је наредио његово очување и поштеду од загађења. "Ни једна птица, ни било која друга животиња, не смије бити убијена, осим уколико ће послужити као храна", једна је од његових упута, као и пажљив однос према животињама и суздржавање од њиховог прекомјерног оптерећивања.

Очување и заштита разума. Разум је обиљежје људског бића. Он је инструмент помоћу којег разазнајемо добро и зло и којим истражујемо оно што је Бог створио, природу у нама и око нас. Проматрање и промишљање вјерске су дужности, а Кур'ан осуђује оне којима је разум дат, а они га не користе. Слобода мишљења и изражавања основна су људска права.

Потрага за знањем није само право, већ и дужност у видику исламског учења. Прва објављена ријеч у Кур'ану је "Учи!" ("Читај!"), а у Кур'ану стоји: "Зар су исти они који знају и они који не знају?", или: "Зар су исто тмине и свјетло?" или: "Аллаха се боје од робова Његових – учени." Правним језиком казано, научно истраживање назива се "изношење на видјело Божијег поретка кроз стварање Његово" и оно је обавеза свакога ко је у могућности да се њиме бави. Одбацује се свака цензура над разумом, и, у том смислу, нити иједно људско биће не може себи присвојити ауторитет над другим. Разум не

би требало да буде заштићен само од цензуре, већ и од репресије, страха, тјескобе и стреса. Презире се све што умртвљује или убија разум; тако је употреба алкохола и дрога потпуно забрањена у исламском учењу, па, дакле, и у вријеме друштвеног окупљања. (На Западу многи људи у својој приватности никада не конзумирају алкохол. Обично то раде само приликом неког друштвеног догађаја, а израз за такву особу је "социал дринкер", прим.прев.)

Слобода религије. Многи исламски учењаци слободу религије стављају на прво мјесто, али је очито да би без очувања интегритета живота и разума обављање религијских дужности било немогуће. Слобода вјере и вјерских обреда основно је људско право, и то не само за муслимане. Противно је исламском учењу било кога приморати да га прихвати. Кур'ан каже: "У вјери нема присиљавања." (2,256) Храмови се требају градити и сваки напад на њих сматра се ширењем нетрпељивости у земљи.[14] Кад муслимани буду нападнути због своје вјере, њихово је и право и обавеза да се бране.

Заштита приватног власништва. Право власништва је неповредиво и не постоји никаква замјерка нити ограничење у стјецању иметка, под увјетом да је стечен на законит начин. Исламско учење препознаје незаконито стјецање иметка попут зеленаштва, преваре, крађе, монопола итд. Правила трговачког уговарања и размјене прецизирана су. Права на капитал повезана су с обавезама, укључујући и плаћање пореза и доприноса сразмјерних потребама друштва. Зекат је обавезан

[14] Кур'ан каже: "А да Аллах не сузбија неке људе другима, до темеља би били порушени манастири, и цркве, и хавре, а и џамије у којиме се много спомиње Аллахово име." (22,40)

и износи оквирно 2,5% новца који се задржи у току једне године, уз остале формуле на зараду од пољопривреде, сточарства, некретнина и индустрије. Благостање сваког појединца представља удружену одговорност цијеле заједнице, и нико нема право понашати се као "усамљени оток".

Рађање и очување врсте. Прави брак кроз свечано и документовано закључивање брачног уговора једини је законити начин на који се пар може вјенчати како би основао породицу и добио потомство (Шеријат изричито набраја родбинске везе које представљају запреке за склапање брака). Јасноћа поријекла (законито рођење с познатим, идентифицираним родитељима) строга је обавеза, као и право да са сигурношћу познајемо своје родитеље и своје потомство. Мајке се подстичу да доје своју дјецу, а оптимално би било двије године.

Ванбрачни сексуални односи (укључујући и предбрачне сексуалне односе) представљају гријех, који по закону представља кажњив пријеступ, уколико четири вјеродостојна свједока то могу посвједочити. Планирање продице (на природан или потпомогнути начин) дозвољено је, али не и ако укључује убијање живота (тј. абортус: фетус има право на живот, насљеђивање и прихватање права на основу тестамента или задужбине). Тежња за плодности и лијечење неплодности допуштени су, али по Шеријатом дозвољеним правилима.

Усвајање дјеце онако како се то чини на Западу није допуштено, али исламско учење подстиче на родитељство у границама старатељства или хранитељства дјеце која су у стању социјалне потребе. Овакво родитељство сматра се чином доброчинства и лишено је лажних тврдњи о постојању правих родбинских веза тамо гдје

оне у стварности не постоје. Умјесто тога, дјеци се мора рећи права истина о њиховом поријеклу. Након стјецања пунољетства, уколико небиолошко дијете, које је подизано у породици, жели склопити брак с пунољетним биолошким дјететом из те породице, просидба се не може одбити под изговором да су они брат и сестра, јер они то у стварности нису.

Међусобна права и обавезе супружника, као и права и обавезе између родитеља и дјеце, детаљно су побројани. Опхођење унутар породице и правила о насљеђивању су прецизирани. Издржавање породице обавеза је мужа, а финанцијски допринос супруге стоји као њена опција. Жене имају право на рад (како је примјерено очувању интегритета породице), као и неограничена права неовисног приватног власништва, насљеђивања и образовања. Мушкарци и жене једнаки су у људском и духовном смислу, а обавезе (и забране) које су им наложене у видику исламског учења односе се на њих подједнако.

Црква и држава

Европа је поступила мудро одвојивши цркву од државе. Супротно порукама Светог писма, рана црква успоставила је чврст монопол над свим аспектима живота, што није имало основа у Исусовом учењу. Њена моћ у спречавању слободе мисли и научног прогреса огледала се у многим познатим хисторијским примјерима. Касније је и Америка, из истих разлога, заузела сличан став, али и како би избјегла да једна вјера доминира над другима у једном религијски разноликом друштву, што би значило мијешање у слободу вјере. Многи рани имигранти заправо су дошли у Америку

бјежећи од религијске нетрпељивости и прогона које је наметало европско кршћанство.

Како ја разумијем ствари, одвајање цркве од државе у складу је са суштинским идеалима кршћанства, јер је његова примарна сврха да (пр)очисти људску душу и да оплемени људски карактер, а не да настоји организирати државу. Краљевство Исусово, према Новом завјету, није с овог свијета. Нови завјет казује да је Исус, када су га питали да ли је оправдано да одају поштвање римском цару Цезару, погледавши у новчић са Цезаровим натписом, одговорио: "Дајте, дакле, цару царево и Богу Божје!" Муслимани у Сједињеним Државама, као и сви други праведни људи, цијене идеју плурализма, која осигурава слободу вјере за све без нетрпељивости или прогона, која је заправо у складу с исламским учењем.

Можда је сада прави тренутак да изразимо бојазан коју осјећају многи муслимани, кршћани и Јевреји у Америци и на Западу, а који мисле да је принцип одвајања цркве од државе злоупотријебљен и изманипулисан како би се из свакодневног живота људи искључили Бог и универзалне вриједности морала и пристојности које су спуштене од Њега. Дебате о томе да ли је Бог "умро" бјесне у америчким медијима у посљедње четири деценије и утјецале су на погледе многих људи. Многи који се не слажу с тиме да је Бог умро у пракси су престали признавати Његов ауторитет да би нам могли рећи шта да чинимо са својим животима, као појединци и као народ. Позиви на морално понашање или позиви против порнографије, раскалашености и других друштвених болести често бивају окарактерисани као повреда принципа одвојености цркве од државе. Гесла "Једна нација под Богом" и "У Бога вјерујемо" (званична гесла америчке нације, прим. прев.) постају из дана у дан све испразнија, и ако ствари наставе ићи истим током, неће

потрајати дуго док се, заправо, не усвоје уставни амандмани који ће их потпуно избрисати.

Неодобравање и запрепаштење опће су реакције на Западу кад муслимани у исламским државама изразе жељу да се понашају по исламском закону. Овисни о представи несретне европске хисторије која је довела до одвајања цркве од државе, људи на Западу аутоматски осјећају одбојност према тој идеји (идеји владавине исламског закона, прим.прев.) и преводе је као враћање уназад у мрачна доба кад је Европа била у ропству репресивног ауторитета цркве. Овај закључак је нетачан јер те двије ситуације нису исте.

Проучавајући ову тему у видику исламског учења видјет ћемо да се принцип одвајања цркве од државе очито не може примијенити. Док у кршћанству нема државе, у исламу нема цркве, па је тако немогуће једну ситуацију пројицирати на другу. Мада постоји учењаштво (улема, прим.прев.), у исламу нема свећенства. Чињеница да неки свршеници исламских студија у неким исламским земљама носе посебну одјећу нема никаквог религијског значаја, и не чини их свећеницима нити их уздиже изнад других муслимана. Таква посебна одјећа није постојала у раном добу ислама. Прије ће бити да је то дошло касније, с развојем друштва и његовим препознавањем посебних одора за посебне групе, попут униформи у војсци и полицији, или бијелих докторских мантила. Вјерско знање и студије отворени су за све и ни једна елитна група нема монопол нити привилегију над тумачењем тог знања. Специјализовано учењаштво цијени се и поштује, али није свето. Не спада у учење ислама да само религијски учењаци могу бити дио владе, јер је очито да им може недостајати знање из области техничке експертизе у разним гранама извршне власти. Служба се треба обављати према личним квалификацијама, и отворена је и за муслимане и немуслимане.

Чак и из површног погледа на горе дате циљеве Шеријата очито је да се њихова примјена протеже од сфере индивидуалног понашања у сферу управљања државом. Шеријат, као устав, представља извор законодавне активности и основа је из које се изводе закони. Мада секуларизам није у нескладу с кршћанством, исто се не може казати за ислам јер би то укључивало игнорисање, стављање ван употребе и замјену много чега што налажу Кур'ан и Суннет, а то би оспоравало основу вјере ислама. Уважавање ових чињеница требало би разјаснити чињеницу да оно што је прихватљиво кршћанским друштвима не мора бити прихватљиво и муслиманским, мада и кршћанска и муслиманска друштва промовирају слободу религије и право на властито опредјељење.

Ни исламски ни кршћански народи не би требали наметати властита виђења једни другима, али то, нажалост, није тако, јер Запад, једнострано, чини се тежи ка спречавању муслимана у њиховој аутономији у складу с њиховом властитом религијом. Он подупире секуларне диктатуре као и диктатуре које се лажно представљају као исламске, али су неучинковите у заштити људских права, основних слобода мушкараца и жена и успостави владе народа за народ, што су печати стварне исламке владавине. Заправо, данас практично не постоји држава која би могла представљати истинску исламску државу. Кад год нека исламска странка, кроз здрави демократски процес, скоро да дође до побједе, дешава се парадоксално и срамотно савезништво између главних демократија (Запада, прим.прев.) и владајућих диктатура, које одмах интервенишу како би такав покушај био одбачен, без разматрања да му се пружи прилика да се сам докаже или да се оповргне. Нажалост, тако је! Те демократије више су заинтересиране за статус qуо, него за демократију као такву.

Један од приговора на захтјеве исламских народа да се руководе исламским законима односи се на статус кршћанских и јеврејских мањина које живе у тим државама. Такав приговор намећу и потпирују медији и политичари, мада у стварности он нема никаве вјеродостојности. Мало је позната чињеница да исламски систем, на јединствен начин, препушта кршћанским и јеврејским заједницама да своје послове правне природе воде у складу са смјерницама њихових властитих религија. Међутим, таквих је послова мало и односе се на породична питања (брак, развод, насљеђивање и сл.). С друге стране, без сукобљавања с њиховим светим писмима и без алтернативе унутар њих мањинама се не смије наносити неправда и једнако су позициониране с већином пред законом на који се та већина позива (из религијских увјерења), како би се ишло укорак са здравим демократским принципима.

Међутим, не бисмо били потпуно искрени кад бисмо заобишли примједбе и страховања у вези са питањем примјене Шеријата. У различитим примјерима ово питање сведено је у домен слоганства и емоционализма. Неки превише занесени млади људи претворили су га у сукобљавање са сљедбенцима других религија. Шеријат, међутим, од њих захтијева да се понашају на потпуно супротан начин, одагнајући страхове, ублажавајући бриге и истичући етику доброг припадања држави на практичан начин, што представља задатак који средишња струја муслимана и већина исламских покрета активно и слиједе, али уз слаб одјек у медијима и професионалним политичким круговима Запада.

И исламским политичким странкама које одлучују о демократским опцијама овдје треба савјет. Иако воде изборну битку под атрактивном заставом ислама, оне би изборном тијелу требало да представе детаљне про-

граме које су припремили како би оставарили циљеве Шеријата. *Ислам* није чаробна ријеч која ће ријешити сложене економске, друштвене и политичке проблеме који оптерећују њихове државе. Треба начинити обимне стучне студије како би се дјеловало унутар Шеријата према одговарајућим рјешењима.

Исламско учење тражи од оних који изаберу демократију да буду искрени у својим иступањима и забрањује им да почине издају у виду кориштења демократске реторике док не дођу на власт, а да је потом успут напусте. Најгори сценарио јесте да нека исламска странка дође на власт, да не успије испунити обећања, па да затим одбија признати своје неуспјехе, погрешно мислећи да ће се њихов неуспјех приписати исламу, намјештајући или поништавајући тако наредне изборе, негирајући народу право да их смијени, па да потом, нажалост, постане само још једна диктатура! Исламке странке у овоме се тек требају ставити на кушњу и било би неправедно да се унапријед осуде без суђења.

Противници исламских странака који држе власт без воље свога народа показали су се као промашај, па би главне демократије свијета требале одбити да их подржавају, морално или на неки други начин. Ако исламске странке икада дођу на власт, савјетујемо им да неураде исто, јер нису потребни само исламски закони, већ, прије свега, исламски карактер и интегритет. Неким познатим људима на власти који тврде, или се чак хвале, да владају по Шеријату, по нашем мишљењу, недостаје или искрености или знања о Шеријату, или обоје. Редуцирање Шеријата на неколико издвојених питања из кривичног законика без узимања у обзир његовог укупног контекста јесте превара. Извршавање строгих казни за лакша кривична дјела, без покушаја бављења раширеном корумпираности унутар владајућих кругова и

њиховом грамзивом експлоатацијом ресурса народа уз потпуно одсуство одговорнсти - никада не може проћи као исламско.

У исламском видику владар је одговоран пред народом и сматра се његовим слугом, а не господаром. Противно је исламском учењу судити обичним и слабим људима, а у исто вријеме дозвољавати племству да се извуче без осуде. Шеријат треба примјењивати од почетка до краја, а не од краја до почетка. Како би се сузбио криминалитет, исламско учење утврђује приступ у три фазе: његовање исламске свијести (кроз образовање и одгој), спречавање проблема који би могли довести до криминала (друштвени и економски проблеми), и на крају, законска казна – и то наведеним редослиједом. Тада закон не познаје границе.

Демократија

Данас се често поставља питање да ли је исламско учење спојиво с демократијом. Упадљиво је за примијетити да они који тврде да није представљају тако разнолику групу да немају скоро ништа друго заједничко. Једнако како су групе муслиманске интелигенције на пријелазу између два стољећа (19. и 20. стољећа, прим. прев.) биле тако фасциниране Западом, позивајући на прихватање како оног доброг, тако и оног лошег из западног искуства, тако садашњост доноси таква разочарења у моралну пропаст и политичке неправде Запада да многи, по аутоматизму, одбијају све што је западно, укључујући и демократију. Наравно, секуларни диктатори исламских земаља по самој природи својих владавина мрзе демократију и имају стечени интерес у представљању демократије својим муслиманским масама

као неисламске. Диктатори који носе исламске одоре и који тврде да су исламски, такођер промичу поглед да је демократија страна исламској вјери. Такви у својој пратњи и на свом платном списку држе вјерске учењаке који су спреми да ово потврде и да одиграју ту макијавелијску улогу.

Традиционални непријатељи исламског учења на Западу, како у медијима, тако и у политичким круговима, немилосрдно насрћу ка описивању ислама као антидемократске религије у којој нема простора за демократске вриједности. Њихов је циљ, наравно, да даље отуђе исламско учење из психе западног јавног мнијења, чинећи тако процес демонизације муслимана и могућим и привлачним, чиме олакшавају својим владама прихватање строгих политика против муслимана и неправедних положаја за њих. Често посежу за питањем непостојања демократије у већини исламских земаља. Али оно што они не спомињу јесте да западне демократије пружају једину учинковиту подршку диктаторима против демократских тежњи на Блиском истоку.

Можда није изводљиво упоредити исламски систем успостављен у раном седмом стољећу с демократским институцијама Запада, које су се почеле развијати много стољећа касније. Ни западни демократски системи нису прецизна реплика једни другима – они једноставно дијеле принципе и идеологију демократије. Кур'ан је (прије четрнаест стољећа) јасно поставио принцип *шуре*, што значи да се о стварима треба одлучивати удруженим промишљањем и савјетовањем. Практична примјена овог принципа у најранијој хисторији ислама (у вријеме Посланика и његових непосредних халифа) карактеришу га као претходника демократије.

Мухаммеда су једино у својству посланика морали слушати без задршке, али изван домена преношења

и појашњавања вјерског учења онако како га је од Бога добијао, Мухаммед је лично потцртавао да је он обични човјек који не може предвидјети будућност нити може тврдити да зна више од људи стручних за одређену област. Посланик је, уочи Битке на Бедру, првог и хисторијски најзначајнијег војног контакта између муслимана и арапског савеза идолопоклоника, изнио војни план како би распоредио своје малобројне трупе. Кад га је један од сљедбеника упитао: "Је ли ова поставка објављена од Бога, па је се требамо држати без поговора или је то само једно мишљење о стратегији и плану?", Мухаммед му је одговорио да је ријеч о овом другом. Његов сљедбеник је тада предложио другачији план вођења битке, а Посланик га је прихватио. Исход тога била је велика побједа.

Годинама касније непријатељи су послали велику војску како би напали муслимане у Медини. Мухаммед је сматрао да требају остати у Медини и ту дочекати непријатеља, али послије савјетовања установљено је да многи ипак желе изаћи из града Медине како би се сукобили с непријатељем код брда Ухуд, далеко изван Медине. Мухаммед је попустио пред мишљењем већине у складу с принципом шуре. Муслимани су првобитно били побиједили, али је тада један одред стријелаца који су били заузели положаје на врху брда закључио да је битка завршена. Напустивши своје положаје, како би се придружили расподјели ратног плијена, прекршили су јасну наредбу Посланика да то не чине ма шта да се деси. Халид ибн ел-Велид (војни геније који је предводио коњицу непријатеља) примијетио је ту слабост у редовима муслимана и обишавши брдо попео се на његов врх и тиме потпуно изненадио муслимане. Тиме је била нарушена равнотежа, а ток битке окренут је против муслимана. Након што су претрпјели велике губитке, морали су се повући. Мада су муслимани

направили двије грешке, Мухаммеду је недуго послије тога објављен ајет: "Само Аллаховом милошћу ти си благ према њима; а да си осоран и груб, разбјегли би се из твоје близине. Зато им праштај и моли да им буде опроштено и договарај се с њма. А кад се одлучиш, онда се поуздај у Аллаха, јер Аллах заиста воли оне који се уздају у Њега." (3,159) Принцип шуре мора доминирати свим областима живота на свим нивоима, чак и у наизглед ситним питањима која су споменута у Кур'ану, попут кур'анске заповиједи да се одлука о престанку дојења дојенчета треба донијети уз заједнички договор (савјетовање) и одобрење оба родитеља.

Посланикова смрт значила је крај посланства, јер послије њега више неће бити посланика, али требало је да га наслиједи владар државе. Избор насљедника одвијао се кроз отворену дебату, с више од једног кандидата, па је тако за првог халифу, на основу консензуса, изабран Ебу Бекр, Послаников најближи пријатељ. Том приликом Ебу Бекр лично и прије осталих поново је истакао установљене исламске принципе. Овдје сумарно дајемо преглед значајних правила која управљају процесом избора владара и његовом улогом у муслиманском друштву:

1. Функција (владара) мора бити попуњена мандатом народа. (Халифа Ебу Бекр је одмах тражио мишљења других, који нису били на састанку, како би се увјерио да су и они сагласни.)
2. Именовање је увјетовано. ("Покоравајте ми се све док се ја покоравам Богу!", казао је халифа Ебу Бекр.)
3. Право народа да повјери мандат удружено је с његовим правом да га повуче. (Ебу Бекр је казао да ако се он огријеши о Божије законе, тада му народ не дугује покорност.)

4. Владар је запосленик народа, кога је народ унајмио како би обављао дужности које произлазе из његове службе. (Кад су, на самом почетку његове владавине, људи видјели да се Ебу Бекр наставио бавити својим приватним пословима како би зарадио за живот, приморали су га да прихвати плаћу једнаку оној коју има просјечни муслиман, ни имућан ни сиромашан, умјесто да обавља своје приватне послове.)

5. Владар државе није талац елите, племства или посебних интересних група. Рекао је: "Слаби међу вама у мене је јак док му не осигурам оно што му припада, а јаки међу вама у мене је слаб док од њега не узмем оно што му је дужност дати."

Укратко, ово је антитеза онога што је пракса у већини исламских земаља данашњице. Нема сумње да би муслимани, да су се ствари одвијале у смјеру који је прописан исламским учењем, онако како се исламска империја ширила и како се исламска цивилизација развила до зрелости и софистицираности, постигли облик владавине који одобравају они најбољи међу савременим демократијама, а да би притом остали слободни од њихових недостатака.

Неко вријеме ствари су се одвијале веома позитивно. Други халифа, Омер, наставио је упозоравати народ на обавезу да га подржава када је управу и да га исправи када griјеши, на што је један човјек одговорио: "Ако кренеш странпутицом зауставит ћемо те, па макар и нашим мачевима." Халифин одговор је био: "Не би ваљао да то ниси рекао, нити бисмо ми ваљали када то не бисмо прихватили." (слободни пријевод преводитељице)

Нажалост, овај тренд је прекинут у једном од најтужнијих, ако не и најтужнијем догађају у исламској хи-

сторији. Суочен с побуном и оптужбама за непотизам халифа Осман бива убијен. Одмах послије Османа именован је халифа Алија, рођак Послаников, његов зет и њему веома драга особа. И он је посједовао изузетне личне врлине, а кад је изабран за халифу, угледници и масе пристизали су да му дају завјет оданости. Међутим, Муавија, управитељ Сирије (која је тада била дио исламске државе), одбио је дати завјет, па је на концу кренуо према Медини на челу огромне војске. Прогласио је да су му намјере похода против Медине да казни убице Османове, јер је он (Муавија, прим.прев.) био рођак претходног халифе (обојица су били из огранка Емејевића). Тражио је тренутну освету умјесто чекања резултата дугог законског процеса. На борбеним линијама побиједио је Алија, али је Муавија био сналажљив човјек, а у свом табору је имао неколико веома лукавих људи, па је себи преваром осигурао арбитражу. Неки незадовољни људи имали су за циљ да убију и Муавију и Алију, али су успјели убити једино Алију. Народ је био шокиран, али је, послије преговора, Хасан, Алијин син и насљедник, пристао попустити захтјеву Муавије, како би избјегао даље крвопролиће, и он му је дао присегу.

Недуго затим, већ добро устоличен у власти, Муавија је поново шокирао народ изнуђујући њихову присегу да прихвате његовог сина Језида као његовог насљедника послије њега, користећи политику казне и награде. Хусејн, Алијин други син, предводио је револуцију против Језида (Муавија и Хасан већ су били умрли). Становници Ирака обећали су Хусејну пружити подршку, али су га, притиснути преварама и бруталношћу централне власти, напустили. Како није хтио ни побјећи нити се предати, Хусејн се заједно са својих седамдесет оданих сљедбеника суочио с Језидовом војском од неколико стотина хиљада војника, гдје су се на Кербели борили

до смрти. Много касније показат ће се да је то био први ексер у мртвачком ковчегу умејевићке династије која је владала око два стољећа.

Овај догађај означио је рођење шиизма као покрета, који чине чврсте присталице који себе називају Алијиним сљедбеницима (на арапском шиије). Покрет је заправо почео као израз политичког неслагања, али је био такав да је у њему било немогуће раздовојити политику од религије, јер је тежња за правдом религијска наредба. Како је вријеме пролазило, шиизам је задобијао облик исламске секте која се концентрисала око вјеровања да право првенства на мјесто халифе припада Алији, а затим редом, његовом потомку (најстаријем сину у низу насљедника).

Шиије су развили многе споредне погледе јер су се подијелили на неколико секти, од којих је најважнија секта дванаесторице, чији сљедбеници вјерују да ће се дванаести насљедник (имам), који је на тајанствен начин нестао као дијете, појавити једног дана као очекивани Мехди[15] и да ће (за)владати у правди. Од укупног броја муслимана, шиија има око десет посто, а остали се традиционално зову суније. Шиије осјећају гњев према сунијама због, како наводе, њиховог првобитног мирења с неправедном власти, али сви вјерују у Кур'ан и у посланство Мухаммеда. Сваке године шиије се присјећају Битке на Кербели и Хусејновог мучеништва. Многи притом сами себе бичују, тугујући уз грижу савјести што су њихови преци издали Хусејна у најкритичнијем тренутку његове борбе. Јасна је чињенице да и суније осјећају поштовање, блискост и суосјећање с Алијом и његовим синовима Хасаном и Хусејном и њиховим породицама.

[15] Ел-Мехди: дословно "онај који је вођен", праведни владар за којег је најављено у неким предањима да ће доћи и да ће повести вјернике ка побједи прије Судњег дана. (оп. уредника Изворника)

Сада, доста овдје о хисторији, мада смо је настојали што је могуће више скратити - вратимо се питању демократије. Овај тужни хисторијски догађај о којем смо управо говорили био је несретни преседан преношења власти из руке у руку, без давања завјета народа, већ мачем и златом. Посљедица тог несретног догађаја на негативан начин непрестано је присутна у муслиманској хисторији. Владари деспоти увијек су проналазили учењаке који су им се радо покоравали и који су радо рационализирали прилике, гледајући тако кроз прсте на њихову неправедну владавину, док су други који би се усуђивали да проговоре о тој непријатној истини то плаћали својим животима или слободом. Ствари су се одвијале у добром смјеру кад је халифа био добар, а у лошем кад је био лош, што је био чешћи случај. У оба случаја, ауторитет народа и њихова права над владаром били су нарушени. Међутим, исламска цивилизација је цвјетала јер су увијек постојали они који су вјеровали да имају религијску дужност да трагају за знањем, да се натјечу у науци и да подижу цивилизацију. Влада их је подржавала на свим овим пољима, али је ограничавала напоре да се говори и пише било о правима народа према правима владара или о ограничењу њихове разуздане моћи. Посматрајући дух исламске цивилизације кроз друге етапе знања, проналазимо да је оно што је написано о уставним правима народа снажно и величанствено, али ријетко.

Муслиманском братству, које се грчи и изобличава пред демократијом, желио бих рећи да она није никада била болест муслиманског народа. Сталне несреће муслиманског народа су деспотизам и диктатура. Били бисмо слијепи да нам наша хисторија не открива ту чињеницу. Онима који оптужују исламско учење да је нетолерантно према демократији кажем да griјеше, али

постоји велика разлика између ње и исламског учења. У западној демократији на Бога се може ставити вето, односно "може Га се надгласати" ако Његови противници могу формирати већину у гласању. У исламу устав се заснива на Шеријату, тако да ће се свака законодавна активности која је у супротности с њим прогласити неуставном. У таквом контексту, демократски процес одвија се у пуном капацитету.

Савремени исламски препород протеже се даље од распрострањене представе упалног екстремизма, изказаног насиља и деспотски секуларних и квазирелигијских влада. Једна широка, просвијетљена и поприлично велика средишња струја открива реалности религије и буди се како би читала хисторијске лекције. Она се не храни празним слоганима против других, већ обавијештеним напорима у правцу суште реформације. На крају, исламски учењаци давно су закључили да је неисламска држава која поштује правду боља од исламске државе коју потресају тиранија и неправда.

УНУТАРЊОСТ ИСЛАМСКОГ УЧЕЊА

Пет ступова исламског вјеровања

Прва два поглавља ове књиге односила су се на дијелове вјеровања, онако како их је дефинирао посланик Мухаммед: "Вјеровање у Бога, Његове мелеке, Његове књиге, Његове посланике, у Судњи дан, и судбину или предодређење (вјеровање у предодређење не негира концепт слободе воље, већ се односи на оно над чиме немамо контролу, било да је добро или лоше)." Кроз ово писање нисмо представљали те дијелове као "догму"

која се мора слијепо прихватити, већ смо их покушали логички објаснити, што је у складу с Кур'аном који људски ум позива на изазов размишљања, указујући на знакове и постављајући питања за промишљање, не како би наметнуо вјеровање, већ како би увјерио.

Вјера ислам (у Једног Јединог Бога) по дијеловима вјеровања слична је другим абрахамовским религијама, кршћанству и јудаизму. Ислам претходне Божије посланике и њихове сљедбенике заиста назива муслиманима који слиједе ислам, гдје дословно значење ријечи *ислам* значи покорност вољи Божијој. Након што смо у овом поглављу дали опћу мапу ислама као религије и Шеријата, у овом ћемо дијелу расправити један сегмент који је мало специфичнији за исламско учење, а то је систем вјерских обреда. Вјерски обреди заузимају средишње мјесто у овом учењу, јер се фокусирају на муслимана као појединца како би исламски колектив могао бити сачињен од здравих јединки, или другим ријечима, како би зграда била саграђена од постојаних блокова.

У исламском учењу у обавезне вјерске обреде спада пет подручја, онако како их је описао посланик Мухаммед: "Ислам стоји на пет ступова: свједочењу да нема бога осим Бога (Аллаха) и да је Мухаммед Његов посланик, клањању, давању зеката, посту, и хаџу ко је у могућности да га обави." Кад је, неком другом приликом, Посланик био упитан да каже дефиницију ислама, набројао је ових пет ступова. Нема потребе наглашавати да грађевину не чине ступови – они постоје како би је цијелу подупирали. Наравно, онима који редуцирају исламско учење на подручје ритуалних обреда недостаје разумијевања цјеловите и укупне природе ислама и сврхе коју испуњавају ти обреди како би послужили приликом формирања карактера онога који их обавља.

"Пет ступова ислама" минимални су захтјев служења Богу. Истовремено, свако дјело које неко учини с

намјером да стекне Божије задовољство такођер спада у служење Богу, а тежња за чињењем добра нема граница, почев од најмањих ствари као што је сусретање људи с осмјехом или уклањања сметњи с пута, што је вјерницима препоручивао посланик Мухаммед. У пракси, сва човјекова дјела, према исправној намјери, могу постати стварни чинови служења Богу. Сада ћемо кратко размотрити сваки од тих пет стубова.

Свједочење (шехадет). Једноставна изјава: "Свједочим да нема бога осим Бога (Аллаха) и да је Мухаммед Његов посланик" представља формулу исламског учења. Потпуно искрено изговарање ове изјаве пред два свједока једина је потребна формалност за оне који тек прихватају исламско учење. Шехадет се такођер изговара и код позива на клањање (у *езану*), и понавља се у свим клањањима. Па ипак он је више од пуке вербалне формалности, јер кад изјавимо да узимамо Бога за свога Бога, то значи да Га прихватамо за Онога Који обликује наш живот и Који нас води кроз њег, и притом одбијамо да нас пољуљају други утјецаји, било да се ради о људима, стварима, стањима или жељама. Особа која изјави да је Мухаммед Божији посланик заправо даје обећање да ће слиједити упуте и учење Мухаммедово, и да ће признати њихову Божију изворност. У исламској правној науци и у књижевности током година исписана су позамашна дјела о далекосежним импликацијама изјаве: "Нема бога осим Бога и Мухаммед је Његов посланик."

Клањање (салат). Ритуално клањање у исламу засебан је дио, који је нешто другачији од молитве у њеном ширем смислу, то јест од преношења Богу онога што осјећамо у било које доба и на било којем мјесту, гдје тражимо Његову упуту, помоћ и опрост, као навика која

је наређена у Кур'ану и вриједна похвале у другим религијама. Ритуално клањање у исламу има посебну форму и садржај, у којем су складно укључени и тијело и душа. Обавља се пет пута дневно: прије изласка сунца, у подне, у касно поподне, по заласку сунца и у дубокој ноћи.

Клањање се може обавити на било којем чистом мјесту (у кући, џамији, парку, на радном мјесту итд.). Могу га обављати појединац или група, муслимани мушкарци и/или жене, гдје један од мушкараца предводи клањање као *имам* (вођа). Свако од пет клањања траје само неколико минута. Једино је за подневно клањање петком (џума) наложено да мора бити заједничко, то јест да се мора обавити заједнички у џамији, а претходи му проповијед (*хутба*). Имам није свећеник нити мора увијек иста особа предводити клањање, а приликом одабира у обзир се узима ученост и познавање Кур'ана и религије (пословни људи, радници, љекари, учитељи и други, као и религијски учењаци обично носе ту одговорност).

Да би се клањање (салат) обавило, особа мора бити чиста, након што обави ритуално прање – *вуду* (абдест, прим.прев.) чистом водом и то: прање уста, носница, лица, руку до лаката и ногу, и потирање главе и ушију мокрим рукама. Једно прање, абдест, може користити за више клањања, али се мора поново узети уколико особа заспи или обави физиолошку потребу, или приликом вршења флатуса. Након сексуалног односа обавезно је потпуно купање. Жене су изузете из обавезе клањања у вријеме менструалног циклуса и у вријеме постпорођајног крварења, а након престанка тих стања потребно је купање, као и за мушкарце послије ејакулације. Међутим, свако се може молити Богу у било које доба, путем своје личне покорности, са или без абдеста.

Свако клањање практично значи изравно обраћање Богу као Слушаоцу. Клањачи се окрећу у правцу Кабе

(прве џамије коју је саградио праотац Ибрахим са својим сином Исмаилом како би људи клањали Једном Богу, и то на мјесту које ће након дуго времена постати град Мека у Арабији). Једино око Кабе муслимани стоје у концентричним круговима за вријеме клањања, што даје врло импресивну слику. Иначе широм свијета муслимани се за вријеме клањања окрећу у правцу Меке стојећи у равним линијама (*сафовима*, прим.прев.), које морају бити попуњене. Жене обично стоје у сафовима иза мушкараца, што није нужно захтјев религије, већ је естетски избор, јер би се жене осјећале непријатно испред мушкараца за вријеме сагињања и падања ничице (на сеџду).

Клањање (салат) се отвара изговарањем ријечи: "*Аллаху екбер*", то јест: "Бог је Највећи", чиме клањач заправо окреће своја леђа цијелом универзуму да би се обратио Богу. Битни саставни дио сваког клањања јесте прво поглавље Кур'ана (Ел-Фатиха), које гласи: "Тебе, Аллаха, Господара свјетова, хвалимо, Милостивог, Самилосног, Владара Дана судњег, Теби клањамо и од Тебе помоћ тражимо! Упути нас на Прави пут, на Пут оних којима си милост Своју даровао, а не оних који су против себе срџбу изазвали, нити оних који су залутали!" (1, 1-7) Остатак клањања чине: изговарање (учење) додатних дијелова из Кур'ана (кирает), сагињање (руку) и падање ничице (сеџда), уз изговарање ријечи "Слава мом Господару Величанственом", односно "Слава мом Господару Свевишњем", пунећи тако своје срце покорношћу. Клањање се завршава у сједећем положају, изговарањем потврде вјеровања (тешехуд-шехадет), и призивањем мира и благослова Божијег на посланике Мухаммеда и Ибрахима и њихове породе и сљедбенике.

Клањање, и оно обавезно и оно необавезно, огромно је духовно благо које треба користити. Оно потиче на

мир, чистоћу, смирај и улијева сталну свијест о Богу и осјећај блискости с Њиме. Оно увелико смањује животну гужву и вреву доводећи их у подношљиву мјеру. Кроз распоред клањања пет пута у току дана, укључујући и једно клањање на самом почетку дана, обављање клањања помаже клањачу да одржи терапеутски ниво благостања и практично не оставља простор да се у његовој/њеној свијести развије штетна мисао или дјело.

Порез милостиње (зекат). Давање милостиње веома је похвално и муслимани се подстичу да дају онолико колико год могу, а само небо је граница. Међутим, зекат, трећи ступ ислама, је обавезан, а не добровољан (чин) и даје се у израчунатом износу. Уопћено казано, оно што остаје преко и изнад покривања потреба и трошкова и што се задржи пуну годину дана мора бити прочишћено зекатом у износу од 2,5%. Тиме се у суштини држање некориштеног новца кажњава потпуним трошењем, то јест његовим нестанком у периоду од око четрдесет година, што представља подстицај да се новац стави у оптицај како би (по)служио јавном интересу. Осим новца, и други облици вриједности и профита имају своје одговарајуће формуле, укључујући приносе од индустрије, пољопривреде и сточарства, некретнина итд., како је то обимно и детаљно дато кроз посебна објашњења.

Зекат је *право* сиромашних у иметку имућних, и не представља необавезну милостињу нити филантропију. У исламској држави сакупља га влада тако да је то основни извор буџета, који се треба надопунити, ако је то потребно, другим законом прописаним порезима. Може се дати добровољним исламским институцијама, које су онда одговорне за његову праведну расподјелу, или појединцима у стању социјалне потребе непосредно тамо гдје се исламски закон не спроводи (као што је

то случај с муслиманима који живе као мањине дијем свијета или под секуларном владавином). Примаоци зеката могу бити и немуслимани који су у стању социјалне потребе.

Зекат представља нераскидиву везу међу члановима друштва за које је посланик Мухаммед казао да су "органи истог тијела, па ако један пати, онда сви остали саосјећају с њим у томе несаницом". Дословно ријеч *зекат* у арапском значи "прочишћење", а то значи да особа чисти свој новац дајући одређени дио тог новца онима који су у стању социјалне потребе. Кад муслимани дају зекат, они имају унутарњи осјећај да је то инвестиција, а не дуг.

Пост током мјесеца рамазану (савм). Мјесец рамазан је дио исламског лунарног календара, а како је тај календар једанаест дана краћи од грегоријанског календара, рамазан сваке године наступа једанаест дана раније, што омогућује пост у различитим годишњим добима и временским приликама током живота појединца. Од зоре до заласка сунца у току сваког дана мјесеца рамазана муслимани се морају суздржати од јела и пића (чак и од воде). Сексуални односи такођер су забрањени током дана, и како би се сачувао пост, особа не би требало да показује љутњу или било који други облик непримјереног понашања.

Рамазан није мјесец гладовања јер су унос хране и воде осигурани током ноћи. Међутим, препоручена је умјереност приликом узимаја оброка током вечери као и оброка прије зоре. Постити нису обавезни болесни, дјеца, дојиље и старије особе.

Док особа пости, она побјеђује своју привржености свакодневним навикама и подноси глад и жеђ. Тако ра-

мазан пружа прворазредни тренинг у самообуздавању и вољној моћи (а шта би човјечанство било кад би се изгубила способност самообуздавања?). Пост тако постаје једно искуство које човјека обогаћује како особа надилази потребе своје материјалне компоненте и како слави оно духовно у себи. Овај мјесец представља период духовне обнове и ревитализације. Он скоро па "напуни батерије" за остатак године. Интензивније служење Богу и удјељивање милостиње одлике су овог мјесеца. На крају рамазана муслимани прослављају један од своја два бајрама (вјерска благдана) – гдје је други Бајрам на крају обављеног хаџа. Бајрам се обиљежава заједничким клањањем у рано јутро и свечаним окупљањем породице и пријатеља.

Ходочашће (хаџ). Ислам се тако посвећено осврће на Ибрахимову монотеистичку мисију да се у оквиру петог стуба ислама – хаџа, муслимани присјећају покорности Богу свога праоца Ибрахима. Посланик Ибрахим, нека је мир с њим, досљедно се покоравао Богу кроз многа искушења која је подносио током живота. У једном таквом искушењу Бог му је наредио да своју супругу Хаџеру и свога, у то вријеме јединога сина, Исмаила пошаље у наизглед пусту регију југозападне Арабије. Предајући их Богу за њихову добробит, Ибрахим је оставио своју супругу и сина на мјесту које ће касније постати град Мека. Недуго након његовог одласка, кад су им залихе воде скоро биле исцрпљене и кад је Исмаилова мајка, у паници и на ивици очаја, пролазила кроз тешко искушење у потрази за водом, чудесно и неочекивано проврело је врело Земзем. Ибрахиму, који их је повремено посјећивао, касније је наређено да уз помоћ свог сина Исмаила сагради прву џамију у којој ће људи клањати Богу и да затим позове вјернике да је посјете и да

обављају хаџ славећи Бога. Без сумње је најтеже Ибрахимово искушење било када му је дошла Божија наредба да закоље свога сина, чему се он, уз храбрење свога сина да изврши наредбу од Бога, одлучио и покорити. Након што је искушао озбиљност Ибрахимовог вјеровања, Бог је поштедио жртвовање дјечака и умјесто њега послао овна који је заклан.

Обред хаџа тако је почео још од Ибрахима и Исмаила и од тада траје без прекида. Међутим, људи су се, нажалост, много генерација касније препустили паганству, а кућу слављења Бога претворили су у кућу идола. Свако племе паганских Арапа имало је свог идола, дало му је име и смјестило га у Кабу. Сезона хаџа и даље је поштована, али умјесто да то буде доба посвећено слављењу Бога, постало је доба весеља и разоноде, опијања и коцкања, и смишљени су нови ритуали, попут обиласка около Кабе без одјеће, уз пљескање рукама, пјевање и звиждање. Тако оскрнављена институција хаџа постала је обилан извор новца за становнике Меке, чија је привреда била овисна о тој сезони и приносима од два каравана сваке године за транзитну трговину између Истока (Африке и Азије) и Запада (Сирије и даље све до Византијског царства). Појавило се и псеудосвећенство како би се обраћало масама у име богова и како би прихватало оно што им оне приносе и завјетују.

Хиљадама година трајало је ово стање, ту од људи с Исмаилове стране Ибрахимових потомака. Затим је, као далеки потомак Исмаилов, у јаком племену Курејш, рођен Мухаммед 570. н.е. Отац му је умро не дочекавши Мухаммедово рођење. И мајка му је умрла док је још био у раном дјетињству. Мухаммеда је подизао његов дјед, а кад је и он умро, бригу је преузео један од његових амица. Како је растао, постајао је центар поштовања и уважавања цијеле заједнице, и веома је рано добио

надимак "Поуздани". А кад је имао двадесет и пет година оженио се имућном удовицом Хатиџом, за коју је претходно водио трговинске послове и која је цијенила његов карактер. Она је била петнаест година старија од њега, али су они живјели сретно у моногамном браку у наредних двадесет година, кад је она умрла.

Мухаммед са својим сународњацима није никада дијелио вјеровање у идоле, као ни заблуде које су биле саставни дио живота Арапа предисламског доба (*џахилијета*, то јест доба незнања). Често је одлазио у пећину на врху брда у близини Меке како би промишљао и тонуо дубоко у мисли. За вријеме једне такве посјете пећини дошао је мелек Џибрил, обзнанивши му узвишену задаћу посланства, преносећи му прву објаву из Кур'ана, која гласи: "Читај, у име Господара твога, Који ствара, ствара човјека од угрушка! Читај, племенит је Господар твој, Који поучава перу, Који човјека поучава ономе што не зна." (96,1-5) Било је то у мјесецу рамазану, у Ноћи моћи (на арапском, Лејлетул-кадр). Мухаммед је био преплављен страхопоштовањем. Пожурио је кући тресући се и дрхтећи, гдје га је његова супруга утјешила и смирила говорећи му: "Тако ми Онога у Чијој је власти Хатиџина душа, молим се да постанеш посланик овог народа. Љубазан си према родбини, дарежљив према гостима, помажеш онима којима је помоћ потребна и искрен си у свом говору; Бог те неће напустити."

Током цијелог посланства Џибрил га је стално посјећивао. Мада је задаћа коју је добио донијела истину и означила окретање његовог народа ка чистом монотеизму Ибрахимовом, она је ипак била највећа пријетња савезништву имућних и моћних с идолопоклоничким свећенством Меке, чије је постојање овисило о статусу quo. Мухаммед и његови сљедбеници били су прогањани тринаест година, све док се нису преселили на си-

гурно мјесто у Медину и док им Кур'аном није било дозвољено да се бране и да јачају свој положај. Мухаммедова војска је на крају покорила Меку, објављујући опћу амнестију свима који су се борили против муслимана и ислама. Уништили су идоле очистивши Ибрахимову Кабу од идолопоклонства и вративши је поново њеном чистом извору. Обављање хаџа настављено је у његово одређено доба и као пети ступ исламског учење стављен је у дужност сваком муслиману и муслиманки, ономе ко год је физички способан и ко год је у финанцијској могућнсти да га једном за свог живота обави.

Упркос добро познатим чињеницама које смо горе навели у овом поприлично дугом објашњењу, и даље постоје "стручњаци" и "учењаци" који хаџ једноставно описују као "пагански ритуал који се инкорпорирао у ислам". Зар то није довољан разлог да муслимани осјећају узнемиреност?

Доба ходочашћа пада у дванаестом мјесецу лунарне године, који се зове мјесец хаџа (зул-хиџџе) и већ је био познат кад је ислам објављен, јер је то био, заправо, догађај који се везује за Ибрахимову традицију. У вријеме хаџа жене носе уобичајену одјећу која покрива све осим лица и руку. Мушкарци морају носити два дијела бијеле нешивене тканине, без било какве друге одјеће, осим, можда, сандала и појаса (с џепом). То је универзална одјећа, тако да ходочасници имају исти изглед, без било какве класне разлике. Помијешани су чинећи тако право братство и радо су спремни једни другима понудити помоћ кад год је то могуће, занемарујући и надилазећи све разлике на основи боје коже, језика, расе, етничке припадности, степена образовања итд. За вријеме обављана хаџа видљиве су само доброта човјечанства и чистота вјеровања да је човјечанство *једна* породица која слави *Једнога Бога.* Нема никаквог одвајања, а по-

родице и друге групе труде се да остану заједно како се нико не би изгубио у мноштву више милиона људи.

Обреди хаџа укључују клањање код Ибрахимовог мјеста стајања и кружење око Кабе (таваф); прелазак раздаљине између брда Сафе и Мерве више пута – ту је раздаљину у страху прелазила Исмаилова мајка Хаџера тражећи воду за своје дијете; окупљање на брду Арефат у молитиви и покорности, и заустављање на три мјеста гдје је шејтан покушао довести Ибрахима у искушење кад је повео свог сина да га закоље и бацање каменчића на ступове који ту стоје симболизујући тако побједу над искушењем. Врхунац обављања хаџа јесте заједничко клањање и хутба за 'Еидул-адха, благдан жртве (Курбан-бајрам, прим.прев.). Слиједећи Ибрахимову традицију, обавља се жртвовање овна (клање курбана чије се месо поклања сиромашнима, а дио остаје породици и пријатељима). Муслимани који не присуствују ходочашћу прослављају Бајрам заједничким клањањем уз пригодну хутбу и жртвовање овна (клање курбана).

Бајрам за муслимане представља радост. Имајући у виду велики број животиња које се жртвују у близни Меке у вријеме хаџа, и чије се месо по свим приликама не може ни конзумирати ту и тада, власти Саудијске Арабије направиле су фабрику за паковање меса (након што су добили потребну фетву, то јест мишљење религијских ауторитета) како би га сачували и конзервирали за лахак транспорт до сиромашних и гладних у исламском свијету. Њихови напори да смјесте, управљају и олакшавају мноштво кретања ходочасника, којих буде најмање два милиона, у једном густом распореду обреда у кратком времену и ограниченом простору вриједни су сваке похвале.

Исламска моралност

Исламска моралност упоредива је с кршћанском и јеврејском моралношћу у њиховим чистим облицима како је то прописано у Тори и Инџилу без накнадног ревизионарства група које су опустошиле абрахамско морално наслијеђе и које су промијениле морални кôд на начин да оно што је било неморалност јуче изгледа као моралност данас. Ове неморалности заогрнуте су новим безазленим и еуфемистичким називима као: "љубав", "геј", "веза", "момак/дјевојка", "љубавник" итд. То су учинили они који су се надали да ће ови љупки називи прекрити (или ће помоћи у промоцији) некадашње гријехе.

Умјесто да разматрамо појединачна питања, сматрали смо да би ово поглавље било боље искориштено кад бисмо читаоца изравно упознали с извором исламске моралности повезујући је с одређеним бројем цитата из Кур'ана и из *хадиса* (изрека) посланика Мухаммеда. То су ствари којих је читалац на Западу нарочито несвјестан и од којих је одвојен слојевима и слојевима негативне индоктринације коју производе такозвани експерти. Толико смо пута чули на радију или на телевизији да Кур'ан заповиједа муслиманима да лажу, варају или убијају немуслимане, или да је Мухаммед био један немилосрдни простак, опијен властитим амбицијама и склоностима ка пожуди и путености. Покушавамо оповргнути лажи, и понекад нам и успије да нам се понеки одговор објави или чак да добијемо извињење, али протицање дезинформација не престаје. Па ипак, као резултат наших различитих иницијатива, све више и више људи сазнаје истину о исламу и кад се једном направи минимална критична маса која ће бити у стању да разазнаје лаж од истине, тада ће доћи крај кампањи

злих намјера и прављења стереотипа на којима су многи изградили своје каријере.

Исламска моралност није пука листа оног што треба и што не треба. Она има за циљ да изгради личност која разумије и прихвата улогу човјека као Божијег намјесника на Земљи, тако што ће бити спреман да управља природом унутар себе и природом изван себе или собом у складу с Власниковим (Божијим) упутством за употребу. Слиједе неки одломци, који нису поредани по неком посебном реду осим онако како су долазили у сјећање.

Окус Кур'ана

1. "А робови Милостивога су они који по Земљи мирно ходају, а кад их бестидници ослове, одговарају: 'Мир вама!', и они који проводе ноћи пред Господаром својим на тло падајући и стојећи; и они који говоре: 'Господару наш, поштеди нас патње у Џехеннему, јер је патња у њему, доиста, пропаст неминовна, он је ружно пребивалиште и боравиште'; и они који, кад удјељују, не расипају и не шкртаре, већ се у томе држе средине; и они који се мимо Аллаха другом богу не клањају, и који, оне које је Аллах забранио, не убијају, осим кад правда захтијева, и који не блудниче; а ко то ради, искусит ће казну, патња ће му на ономе свијету удвостручена бити и вјечно ће у њој понижен остати; али онима који се покају и узвјерују и добра дјела чине, Аллах ће њихова хрђава дјела у добра промијенити, а Аллах прашта и самилостан је; а онај ко се буде покајао и добра дјела чинио, он се, уистину, Аллаху искрено вратио; и они који не свједоче лажно, и који, пролазећи поред онога што их се не тиче,

пролазе достојанствено; и они који, када буду опоменути доказима Господара свога, ни глухи ни слијепи не остану; и они који говоре: 'Господару наш, подари нам у женама нашим и дјеци нашој радост и учини да се честити на нас угледају!'" (25, 63-74)

2. "Настојте заслужити опрост Господара свога и Џеннет простран као небеса и Земља, припремљен за оне који се Аллаха боје, за оне који, и кад су у обиљу и кад су у оскудици, удјељују, који срџбу савлађују и људима праштају - а Аллах воли оне који добра дјела чине - и за оне који се, када гријех почине или кад се према себи огријеше, Аллаха сјете и опрост за гријехе своје замоле - а ко ће опростити гријехе ако не Аллах? - и који свјесно у гријеху не устрају. Њих чека награда - опрост од Господара њихова и џеннетске башче, кроз које ће ријеке тећи, у којима ће вјечно остати, а дивне ли награде за оне који буду тако поступили!" (3,133-136)

3. "Када Лукман рече сину своме, савјетујући га: 'О синко мој, не сматрај друге Аллаху равним, многобоштво је, заиста, велика неправда.' Ми смо наредили човјеку да буде послушан родитељима својим. Мајка га носи, а њено здравље трпи, и одбија га у току двије године. Буди захвалан Мени и родитељима својим, Мени ће се сви вратити. А ако те буду наговарали да другог Мени равним сматраш, онога о коме ништа не знаш, ти их не слушај и према њима се, на овоме свијету, великодушно понашај, а слиједи пут онога који се искрено Мени обраћа; Мени ћете се послије вратити и Ја ћу вас о ономе што сте радили обавијестити. 'О синко мој, добро или зло, тешко колико зрно горушице, било у стијени или у небесима или у земљи, Аллах ће на видјело изнијети, јер Аллах зна најскривеније ствари, Он је Свезнајући. О синко мој, обављај молитву и тражи да се чине добра дјела, а одвраћај од хрђавих и стрпљиво подноси оно

што те задеси – дужност је тако поступити. И, из охолости, не окрећи од људи лице своје и не иди земљом надмено, јер Аллах не воли ни гордог ни хвалисавог. У ходу буди одмјерен, а у говору не буди грлат; та̀ најнепријатнији глас је ревање магарца!'" (31,13-19)

4. "Нека се честити и имућни међу вама не заклињу да више неће помагати рођаке и сиромахе, и оне који су на Аллахову путу родни крај свој напустили; нека им опросте и не замјере! Зар вам не би било драго да и вама Аллах опрости? А Аллах прашта и самилостан је. Они који обиједе честите, безазлене вјернице нека буду проклети и на овоме и на ономе свијету; њих чека патња несносна." (24,22-23)

5. "Није честитост у томе да окрећете лица своја према истоку и западу; честити су они који вјерују у Аллаха и у онај свијет, и у мелеке, и у књиге, и у вјеровјеснике, и који од иметка, иако им је драг, дају рођацима, и сирочади, и сиромасима, и путницима, и просјацима, и за откуп из ропства, и који молитву обављају и зекат дају, и који обавезу своју, када је преузму, испуњавају, нарочито они који су издржљиви у неимаштини, и у болести, и у боју љутом. Они су искрени вјерници, и они се Аллаха боје и ружних поступака клоне." (2,177)

6. "Муслиманима и муслиманкама, и вјерницима и вјерницама, и послушним мушкарцима и послушним женама, и искреним мушкарцима и искреним женама, и стрпљивим мушкарцима и стрпљивим женама, и понизним мушкарцима и понизним женама, и мушкарцима који дијеле зекат и женама које дијеле зекат и мушкарцима који посте и женама које посте, и мушкарцима који о својим стидним мјестима воде бригу и женама које о својим стидним мјестима воде бригу, и мушкарцима који често спомињу Аллаха и женама

које често спомињу Аллаха – Аллах је, доиста, за све њих опрост и велику награду припремио." (33,35)

7. "Аллах захтијева да се свачије право поштује, добро чини, и да се ближњима удјељује, а разврат и све што је одвратно и насиље забрањује; да поуку примите, Он вас савјетује. И испуњавајте обавезе на које сте се Аллаховим именом обавезали и не кршите заклетве кад сте их тврдо дали, а Аллаха као јамца себи узели, јер Аллах зна оно што радите." (16,90-91)

8. "Господар твој заповиједа да се само Њему клањате и да родитељима доброчинство чините. Кад једно од њих двоје, или обоје, код тебе старост доживе, не реци им ни: 'Ух!' – и не подвикни на њих, и обраћај им се ријечима поштовања пуним. Буди према њима пажљив и понизан и реци: 'Господару мој, смилуј им се, они су мене, кад сам био дијете, његовали!'" (17,23-24)

9. "Аллах ће, сигурно, успоставити љубав између вас и оних с којима сте у завади; Аллах је свемоћан; Аллах много прашта и Он је самилостан. Аллах вам не забрањује да чините добро и да будете праведни према онима који не ратују против вас због вјере и који вас из завичаја вашег не изгоне - Аллах, заиста, воли оне који су правични." (60,7-8)

10. "О вјерници, дужности према Аллаху извршавајте, и праведно свједочите! Нека вас мржња коју према неким људима носите никако не наведе да неправедни будете! Праведни будите, то је најближе честитости, и бојте се Аллаха, јер Аллах добро зна оно што чините!" (5,8)

11. "О вјерници, нека се мушкарци једни другима не ругају, можда су они бољи од њих, а ни жене другим женама, можда су оне боље од њих. И не кудите једни друге и не зовите једни друге ружним надимцима! О

како је ружно да се вјерници спомињу подругљивим надимцима! А они који се не покају - сами себи чине неправду. О вјерници, клоните се многих сумњичења, нека сумњичења су, заиста, гријех. И не уходите једни друге и не оговарајте једни друге! Зар би некоме од вас било драго да једе месо умрлога брата свога - а вама је то одвратно - зато се бојте Аллаха, Аллах, заиста, прима покајање и самилостан је." (49,11-12)

12. "Ако они буду склони миру, буди и ти склон и поуздај се у Аллаха, јер Он, уистину, све чује и све зна." (8,61)

13. "Добро и зло нису исто! Зло добрим узврати, па ће ти душманин твој одједном присни пријатељ постати." (41,34)

14. "Знаш ли ти онога који онај свијет пориче? Па то је онај који грубо одбија сироче, и који да се нахрани сиромах - не подстиче. А тешко онима који, када молитву обављају, молитву своју како треба не извршавају, који се само претварају и никоме ништа ни у наруч не дају!" (107,1-7)

15. "Тешко онима који при мјерењу закидају, који пуну мјеру узимају кад од других купују, а када другима мјере на литар или на кантар – закидају. Како не помисле да ће оживљени бити на Дан велики, на Дан када ће се људи због Господара свјетова дићи!" (83,1-6)

Овако је говорио Посланик

1. "Нико од вас неће вјеровати док своме брату не буде волио оно што и сам себи воли."

2. "Ко од вас види неко лоше дјело нека га уклони руком, а ако не може, онда језиком, а ако и то не може, онда нека то учини срцем – а то је најслабије вјеровање (иман)."

3. "Твој Господар (Аллах) каже: 'О сине Адемов, заиста ћу ти, све док тражиш и надаш се опросту, Ја опростити. О сине Адемов, кад би твоји гријеси били велики као небески облаци, па затим затражио Мој опрост, опростио бих ти. О сине Адемов, кад би ми дошао с гријесима колика је Земља, затим Ме сусрео, не чинећи Ми ширк, дао бих ти исто толико опроста (магфирета) колика је и она (Земља).'"

4. "Заиста, Аллах не гледа у ваша тијела нити у ваше ликове, него гледа у ваша срца и ваша дјела."

5. "Сви су људи једнаки као зупци на чешљу. О људи, вас је Аллах створио од једног претка и сви потјечете од Адема, а Адем је од земље створен. (...) Нема предности Арап над неарапом, нити неарап над Арапом, осим по свјесности Бога!"

6. "Није јак онај који је снажан у хрвању, него је јак онај који влада собом у срџби."

7. "Аллаховом Посланику дошао је један човјек и упитао га: 'О Аллахов Посланиче! Ко је најпречи да се лијепо дружим и понашам према њему?' Посланик рече: 'Твоја мајка.' Он тада упита: 'Ко послије ње?' 'Твоја мајка', одговори он. 'Ко послије ње?', поново упита човјек. 'Твоја мајка', поново одговори Посланик.

Човјек поново упита: 'Ко послије ње?' Посланик тада рече: 'Твој отац!'"

8. "Најбољи су међу вама они који су најбољи према својим женама, а ја сам међу вама најбољи према својим женама."

9. "Питали су Божијег Посланика: 'Може ли вјерник бити кукавица?' 'Да, може!', одговори. 'Може ли вјерник бити шкртац?' 'Да, може!', одговори Посланик. 'А може ли вјерник бити лажац?' 'Не, не може...!', одговори он."

10. "Једном приликом је неки човјек ишао путем па га је спопала велика жеђ. Он је сишао у бунар и напио се воде. Кад је изашао из бунара угледао је пса како због жеђи лиже прашину. Тада човјек рече: 'И овог пса је задесила жеђ као и мене.' Онда је поново сишао у бунар и своју ципелу напунио водом, прихватио је зубима и тако се попео из бунара. Напојио је пса и Аллах му се на томе захвалио и гријехе му опростио. Тада асхаби упиташе: 'Посланиче, зар ми имамо награду и кад животиње напојимо?' Он им одговори: 'За свако живо створење имате награду (кад га напојите, нахраните и с њим лијепо поступате)'."

11. "Три су особине лицемјера: кад нешто каже, слаже, кад обећа, не испуни, и кад му се нешто повјери, он изневјери."

12. "Свевишњи Аллах каже: 'Ја сам тамо гдје Ме роб Мој замисли и Ја сам уз њега кад Ме спомене. Ако ме спомене у себи, Ја га споменем у себи; а ако ме спомене у скупу, Ја га споменем у скупу одабранијем од његовог. Ако Ми се приближи колико један педаљ, Ја му се приближим колико лакат. Ако Ми се приближи колики је лакат, Ја му се приближим колико је хват.

Ако Ми у сусрет крене идући, Ја кренем према њему трчећи.'"

13. "Џибрил ми је стално опоручивао лијеп однос према комшији да сам помислио да ће он бити насљедник мога иметка!"

14. "На Судњем дану Аллах, џ.ш., ће питати: 'Гдје су они који су праштали људима?' Затим ће казати: 'Крените и пожурите Господару своме, узмите своје награде, јер свако ко је праштао људима залужује Аллахов опрост и Џеннет.'"

15. "Аллаху мој, од Тебе тражим заштиту од бриге и жалости, од слабости и лијености, од кукавичлука и шкртости, да ме дуг не савлада и да ме људи не надвладају."

16. "Неће се појавити међу народом неморал (разврат) који ће његови виновници јавно (без стида) чинити, а да се међу њима неће појавити куга и болести које нису биле познате њиховим прецима."

17. "Алкохол је мајка свих зала!"

18. "Чудно је стање вјерника, заиста је за њега увијек добро, и то нема нико осим вјерник: ако га задеси добро, захвали се Аллаху, па му буде добро, а ако га задеси недаћа, он се стрпи па му опет буде добро."

19. "Када умре син Адемов, престају његова дјела осим у три случаја, а то су: трајна садака, знање којим се други користе и честито (добро одгојено) дијете које за њега дове упућује."

20. "Развод брака је Аллаху најмрже дозвољено дјело. Нека се вјерник не љути одмах на своју жену због неког њеног недостатка. Ако му се не свиђа нека њена особина, нека погледа њену другу особину којом је задовољан и која му се свиђа."

21. “Седмерицу ће Аллах ставити у Свој хлад на Судњем дану кад не буде другог хлада до Његовог: праведног владара, младића који је одрастао у покорности Аллаху, човјека чије је срце везано за џамију, два човјека која су се вољели само ради Аллаха, састали су се ради Њега и растали ради Њега, човјека кога је угледна и лијепа жена позвала на неморал, па је рекао: ‘Ја се доиста бојим Аллаха’, човјека који је удјељивао па је скривао милостињу толико да његова љевица није знала шта је удијелила десница и човјека који се сјетио Аллаха у самоћи, па су му очи засузиле.”

22. “Ко једе лук, црвени или бијели, нека се не приближава џамији, (јер би могао проузроковати осјећај непријатности другима).”

23. “Примјер оних који се (искрено) покоравају Аллаховим наређењима и оних који се не покоравају је попут примјера путника на истом броду, од којих су неки у горњем дијелу брода, а неки у доњем дијелу. Кад су ови из доњег дијела требали воде, морали су, како би дошли до воде отићи горе, и рећи: ‘Дозволите нам да пробушимо рупу на нашем дијелу брода, како бисмо могли узимати воду изравно.’ Али, да су им ови из горњег дијела дозволили да ураде то што предлажу, сви би заједно били уништени, а кад би им забранили да то ураде, сви би били спашени.”

24. “Горња рука (која дијели) боља је од доње руке (која узима).”

25. “Посланик је рекао: ‘Помози своме брату и кад је у праву и кад није у праву!’ ‘Знамо како ћемо га помоћи кад је у праву, али како да га помогнемо кад није у праву?’, упитали су асхаби. ‘Помоћи ћете га тако што ћете га спријечити да чини неправду.’”

26. "Они прије вас су пропали само зато што су припаднику племства, кад украде, опраштали, а обичног човјека су због истог гријеха кажњавали."

27. "Ради за овај свијет (дуњалук) као да ћеш живјети заувијек, а спремај се за смрт као да ће сутра доћи."

28. "Неки сиромашни муслимани пожалили су се Посланику: 'Аллахов Посланиче, одоше имућни с наградама: клањају као што ми клањамо, посте као што ми постимо и дају милостињу од вишка свог иметка.' Аллахов Посланик рече: 'А зар и вама Аллах није дао нешто чиме ћете удјељивати садаку? Заиста свако слављење Бога (тесбих) је садака, свако величање Бога (текбир) је садака и свако захваљивање Богу (тахмид) је садака, изговарање ријечи: "Нема бога осим Бога!" (техлил) је садака; наређивање добра и одвраћање од зла је садака; а и брачни однос са својом женом је садака.' Асхаби упиташе: 'Аллахов Посланиче, зар и у задовољењу својих страсти има награда?' 'Шта мислите, кад би неко од вас своју страст употријебио у забрањено, зар за то не би заслужио гријех? Исто тако, ако је употријеби у дозвољено, имат ће за то награду', одговорио је Посланик, саллаллаху алејхи ве селлем."

29. "Доброчинство је да робујеш Аллаху као да Га видиш, јер иако ти Њега не видиш, Он тебе, заиста, види."

30. "Буди свјестан Бога, па ћеш Га испред себе наћи. Сјети се Бога у благостању, Он ће се тебе сјетити у невољи. Знај да оно што те је снашло није те могло мимоићи, а оно што те је мимоишло није те могло задесити. Знај да побједа долази уз стрпљење, и да из сваке невоље има излаз и да је с потешкоћом и лахкоћа."

Пето поглавље

ЖИВА ПИТАЊА

Као свеобухватна религија која се бави цјелокупним животом и која није ограничена само на питања служења Богу, то јест на питања из подручја обредословља, исламско учење до у танчине дијели своје бриге с друштвом чији су дио муслимани. Наравно, муслимани желе дијелити своје вриједности с другима у покушају да заједно истраже рјешења и заједничке основе у рјешавању проблема.

У овом поглављу представит ћемо исламски поглед на нека савремена питања. Теме су одабране само као узорци случајева помоћу којих желимо испитати и показати значај исламске перспективе на наш свакодневни живот, удаљавајући се од подручја теорије и апстрактних мисли.

На сљедећим страницама бит ће ријечи о: 1) новом свјетском поретку; 2) џихаду; 3) породици и сексуалној револуцији; 4) биомедицинској етици, укључујући (а) питања репродукције, (б) питања донирања органа и трансплантације, (ц) дефиницију смрти, (д) еутаназију и (е) генетски инжињеринг.

Нови свјетски поредак

Декларација о новом свјетском поретку недавно је изазвана наглим падом комунизма. Иако већина свијета није могла предсказати пад комунизма, исламска је литература, кроз неколико деценија, критиковала како комунизам, тако и капитализам сматрајући да ни једно ни друго неће потрајати. У својим упоредним дјелима исламски су учењаци јасно указивали како и гдје сваки од ових система подбацују у поређењу с једним независним системом који заговара учење ислама.

Било би пребрзо закључити да пад комунизма потврђује исправност капитализма. Оба система имају махане, јер се ради о материјалистичким идеологијама неподобним за (људску) врсту чије се карактеристике протежу далеко изнад материјалног. Још једна заблуда ових идеологија, иако у супротним смјеровима, јесте претпоставка да су појединац и друштво у непомирљивом конфликту. Комунизам је настојао сломити појединца у корист друштва. Али шта је друштво друго до умножени појединци? Исход је био неизбјежни крах друштва.

Капитализам, с друге стране, велича индивидуалност и неоправдано је штити од захтјева друштва. Тако је појединац прожет осјећајем оправдане себичности, и кад се тај осјећај испољи, тада настају различите манифестације попут: класне борбе, корпоративизма, национализма, расизма, ропства и колонијализма. Камен темељац капитализма јесте поставка да је основна функција и једина судбина капитала да расте и да настави расти без граница. Кад се локална тржишта потпуно задовоље, траже се нова тржишта, она прекоморска и у трећем свијету. Ту постоји очита (или можда намјерна) сљепоћа на чињеницу да је немогуће постићи неограничени раст на ограниченој планети.

Грозничава утрка за доларима, и за још више долара, повезана је с планским и активним бодрењем образаца конзумеризма и планске застарјелости, не како би се задовољиле потребе, већ како би се задовољила жеља за удобношћу, задовољствима и луксузом. Природни ресурси, од којих су многи незамјењиви, прекомјерно се користе убрзаним корацима. Тај нагон прекомјерности узео је за мету природне ресурсе, онако како се узима жртвено јање. Посебно се експлоатишу земље трећег свијета, јер се оне могу жртвовати. Трећи свијет је битно тржиште и јефтин извор радне снаге и материјала. Не само да се становиштву тих земаља одузимају њихови природни ресурси и сировински материјали, и то за ситан новац (у поређењу с вртоглавим цијенама које морају плаћати да би купили крајњи производ од својих сировинских материјала), већ их се и спречава да реализирају пројекте који би им побољшали положај и који би их учинили мање овисним о увозницима из "земаља првог свијета".

Како би се спријечила потпуна смрт трећег свијета као посљедица искрвављивања, редовно им се убризгавају ињекције свјежег капитала у облику зајмова и помоћи како би се одржала њихова куповна моћ, а у корист западног капитала.

Нажалост, само мали дио те помоћи користи се како би задовољио потребе народа. Најважнији дио иде у руке домаће узгојене елите, која чини владајућу класу и њихову пратњу, и која одржава статус qуо. Такви спречавају јавну дебату о увјетима позајмица и помоћи и блокирају било какав покушај надзора управљања тим средствима и успостављања одговорности за злоупотребе. Такви угњетавају радничка права и одобравају веома лабаве сигурносне процедуре на раду. Они стављају потпуну забрану на објелодањивање ужасне корупције која је

постала печатом влада у земљама трећег свијета, укључујући и многе земље исламског свијета. Чини се да ово појашњава два парадокса. Први је да све што Запад више новца убризгава у земље Блиског истока, оне постају све сиромашније и тону све дубље и дубље у дуг. Други парадокс јесте тај што су водеће демократије потпуно издале демократске покрете на Блиском истоку за које се чинило да су близу задобијања моћи тако што слиједе здрав демократски процес. Ове демократије редовно стају на страну диктатора, насупрот демократским аспирацијама народа, и када се покаже потребним, оне подржавају диктаторе чак и уз употребу војних снага.

Ријеч *стабилност*, која је проглашена циљем сваке интервенције са Запада, у стварности значи заузимање најбољих изрбљивачких прилика за страни капитал, чак и ако су оне најгоре могуће за домаће становништво. Ти људи и њихова будућа покољења морат ће насљеђивати растући дуг који њихов БНП неће бити у стању сервисирати, а камоли плаћати. Ова ситуација је добро позната и горког је окуса за народ трећег свијета. Они резултате тога осјећају у својим домовима, својим породицама и у крајње ограниченим приликама које су доступне њиховој дјеци. Они то називају неправдом и покушавају то промијенити, али бивају брутално ушуткани. Западни политичари учествују у том ушуткивању, и како би то оправдали у очима народа, спремно користе пропагандне формулације и терминологију, попут објављивања да су жртве дјеловале дестабилизирајуће на државу или да су, без сумње, вршили нападе на наше националне интересе. Донедавно је било прикладно борце за правду називати "комунистима". Од пада комунизма њихов нови назив је "исламски фундаменталисти".

Под утјецајем једне јаке медијске машине, која је у власништву великих корпорација и крупног капитала,

а која је осмишљена како би се манипулисало и обликовало јавно мнијење, народне масе на Западу олахко су прихватале мамац, и безазлено су одобриле начине и средства која користе они који креирају политику тих корпорација. Па ипак, ни то није најгора махана покорне и безазлене природе људи на Западу. Оно што они чак и спорије схватају јесте то да тај прождрљиви апетит капитала и његова похлепна пракса у земљама трећег свијета нису само ограничени на те далеке земље које насељавају неки страни и егзотични народи. Влада и велике корпорације не избјегавају да то исто учине и код куће својим властитим грађанима кад год их на то потакну налози светог принципа: већи раст, већи капитал, више долара! Како би се иначе могла објаснити помјерања великих индустријских блокова у југоисточну Азију или негдје друго, гдје јефтина радна снага (како финанцијски, тако и људски) производи јефтинији финални производ, који се, међутим, неће продавати по тој јефтинијој цијени кад се бродом допреми кући, у Америку? Током тог процеса милиони америчких радника бивају отпуштени придружујући се редовима незапослених.

Пут разузданог капитализма не може бити бесконачан. Сви докази указују на то да ће ускоро досећи ћорсокак. Ти докази бивају нападани, игнорисани, па чак и скривани, али они су ту, без обзира на то свиђало се то њиховим противницима или не. Близаначка "златна кока" коју чине свјетски ресурси и становници трећег свијета неће дуго потрајати. Ако се не уведу радикалне промјене прије него што постане прекасно, ова планета престат ће да буде одржива.

Међутим, оно на што се позива није само промјена правила, већ промјена срца. Све док влада менталитет материјализма, нема наде за више од симптоматског лијечења које ће, можда, само одложити неизбјежно за

неко кратко вријеме, али га оно неће спријечити. Све док преовлађујуће мишљење на међуљудске односе гледа као на "ми против њих", "Сјевер против Југа", "тлачитељ спрам тлаченог", "имућни против сиромашног", "бијели људи против црних људи", "господари против робова (или слуга)" - нема наде за будућности. Брод човјечанства ће потонути, иако путници у луксузним кабинама и кабинама прве класе и даље гомилају још драгоцјености и још луксуза.

Сумњамо да политичари и финансијери свијета посједују потребну визију, мудрост и способност да прођу кроз драматичну самопромјену. Тужно је гледати како подупиру тај злослутни ток и како човјечанство воде до ивице амбиса. Једина нада лежи у једној широкој кампањи како би се образовала јавност која, као гласачи, напослијетку остаје крајњи арбитар. Ако се створи потреба за неким новим начином, тада ће се политичари морати промијенити, или ће се морати склонити с пута.

Шта ислам има с овим?

Исламски учењаци и мислиоци (не терористи и екстремисти које медији држе као причвршћену маску на лицу свега исламског) деценијама скицирају одлике исламског система који би третирао свјетске проблеме и који се заснива на исламском Шеријату, који, наравно, нијесу само копија форумула које су у неким претходним временима добро служиле сврси и приликама. Такођер, тај систем не би се требао сматрати искључиво исламским или прописаним стриктно за муслимане, јер је благостање човјечанства заједничка брига, и с нашим интерактивним свијетом који се стално зближава, ми се сви суочавамо с истом судбином. Слиједи опис кључних карактеристика тог система.

Ауторитет над човјеком

Човјек није највише биће овог универзума, већ је одговоран Врховном Бићу, Богу! Како је рекао Достојевски, када се искључи Бог све постаје могуће и све се може рационализирати и оправдати. Када је човјек свргнуо Бога, посрнуо је на пут самообожавања. Истинска улога човјекова у овом универзуму јесте да буде Божији намјесник и повјереник, припремљен тако да би био у стању да има пуна овлаштења над природом како би управљао планетом у складу са Створитељевим упутама, а не према властитим импулсима и огледима. Ни наука, као средство које је још у повоју, нити незнање, као замка убица, не би требали да човјека доведу у заблуду, па да он "игра" (улогу) Бога... кад би људи само били довољно мудри.

Власништво над добрима

Основно начело јесте да је Створитељ апсолутни власник свега. Наше власништво само је посредно власништво. Ми смо слободни да стјечемо и повећавамо свој иметак на дозвољене начине, и то без ограничења, све док смо свјесни да уз капитал не долазе само права, већ и дужности. Сврха капитала није само бескрајни раст, већ и испуњење обавеза према друштву.

Премиса, како у комунизму, тако и капитализму, јесте да постоји неизбјежни конфликт између појединца и друштва. Та претпоставка не (по)стоји у исламском учењу које заправо претпоставља равнотежу која се деликатно балансира између појединца и друштва и која свима доноси правду. Ова равнотежа не одржава се само чврстом руком закона, већ јаком жељом да се стекне Божије задовољство, које чини да давање буде стални извор радости ономе који даје. Бог је увијек у овој равнотежи и

жива је реалност, што представља концепт који је из материјалистичке перспективе ирелевантан и потпуно без значења.

Премиса у исламском учењу јесте да је Бог имућнима повјерио бригу над сиромашнима, а у новом свјетском поретку овај принцип може се довести и у међународне пропроције. Овај нови систем је наравно докучив и остварив, али не под образовним системом који нема систем вриједности, не под поплавом медијске индоктринације, нити под друштвом које толерише друштвену неправду. Друштво је данас тако међусобно овисно и тако интегрисано да нико не може живјети у изолацији, нити у врховима раскоши, нити на самом дну сиромаштва.

Прије четрнаест стољећа Омер, други халифа у исламу, обзанио је да уколико неко умре у сиромаштву, грађани града у којем је живио имају платити откупнину као да су га убили. Посланик је рекао да је заједница "као једно тијело...када год један орган оболи, остали му притекну у помоћ саосјећајући с њиме". Сваки грађанин има право уживати у минимуму удобности (не само задовољавати ниво одрживости), а како се живот од милостиње не препоручује, слиједи да међу права појединца спада и право на достојно запослење. Стога је дозвољено користити технологију уштеде радне снаге као одговор на недостатак радне снаге, али никада како би се уштедјело на радним мјестима и како би радници (п)остали незапослени. Човјек има предност над машином, а правно је правило да благостање заједнице има предност у односу на благостање појединца. То не значи кочење технолошког прогреса, већ да технолошки прогрес треба ићи држећи се за руке с радном снагом и бавећи се властитим посљедицама. Раднике треба охрабрити и подржати у куповини дионица компанија у којима раде

како би се умањила поларизација између рада и капитала и како би им се омогућило да стекну интерес за прогрес својих компанија.

Још једно правило у исламу јесте то да новац као средство не може произвести новац осим ако није повезан с неком врстом производње. Зато је камата забрањена у видику исламског учења. У посљедним деценијама много је написано о бескаматном банкарству, и заиста је један број банака, не само у исламским земљама већ и у Европи и у Америци, успјешно развио примјену оваквог система.

Једнакост људи

Једноћа човјечанства као једне породице која дијели заједничке прародитеље Адема и Хаву требала би бити наглашавана, а дјецу би о овоме требало учити још од најранијег доба уз концепт урођене једнакости људских бића. Несрећа је у томе што су и наука и религија у једном раздобљу биле злоупотријебљене у Европи (и у Америци) како би се измислили докази о природној супериорности бијеле (аријевске) расе над осталима. Лажни докази ове тврдње сада су мртви и покопани, али њихова оставштина и даље траје. У већини цркава на Западу све до данас Исус се представља као плавокоси бијели мушкарац с плавим очима, супротно од смеђокосих особа маслинастог тена, који живе у подручју Палестине.

Докази расизма на Западу у стварности прожимају све аспекте живота, а жеља да се то промијени тек сакупља потребни импулс. Мукотрпна борба за грађанска права у Америци траје деценијама, и упркос опипљивом напретку, не може се рећи да је горки окус ропства ишчезао. Једнакост није скуп правних одредби, већ је првенствено стање ума.

До сада се никада није чула ријеч извињења бијелог човјека црном човјеку за поглавље о ропству које мучи хисторију бјелачке цивилизације (иако су не-бијели јапански Американци добили извињење и одштету за период заточеништва у Другом свјетском рату). Тензије на расној основи и даље се јављају, и иако је то за жаљење, виновници тих инцидената често имају одређена оправдања. Немири у Лос Ангелесу[16] у блиској прошлости управо су примјер тога.

Сваки пут кад се упути позив на дјеловање како би се побољшао положај афро-америчког становништва, одговор обично, иако буде од помоћи у једном кратком временском периоду, не успијева дотаћи коријен проблема. Трајно и стварно рјешење не могу донијети ни меци ни долари. Само кад свако у дубини свог срца узвјерује да је свако друго људско биће њему драг и једнак брат или сестра, тек ће се тада десити стварна промјена. То се не може прогласити законом, већ то треба бити задаћа образовања. Како бисмо промијенили наш свијет, морамо изаћи с потпуном образовном реформом у циљу формирања уједињеног и самилосног друштва које неће дијелити никакве баријере и које ће дати нови живот и нови значај слоганима слободе, братства и једнакости, не само унутар граница власите нације већ и на глобалном нивоу.

Како би се потакла промјена, треба удружити обновљено образовање неоколонијалних народа са стварним напорима са њихове стране да помогну развој земаља трећег свијета. Израчунато је да би субвенције које Европа плаћа својим фармерима биле довољне да проузрокују такав преокрет у трећем свијету да би се проблем глади ријешио широм свијета. Ову идеју су по

[16] Април 1992.

кратком поступку исмијали бивши министри и премијери разних држава на једном састанку (филантропа). Ни укидање субвенција ни развој трећег свијета нису разматрани као живе опције, прво из разлога политичке пробитачности, а друго ради политичке стратегије.

Потреба за самообуздавањем

Примјена јединствене људске способности самообуздавања убрзано се растаче и треба бити наново успостављена. Мада је ријеч о кључној разлици између човјека и животиње, менталитет савременог доба чини се да је од тога начинио расуло. Један младић кога су ухапсили због пуцања на аутомобиле у пролазу на аутопуту, који је тако убио неколико људи, једноставно је као објашњење свог поступка понудио сљедеће: "Имао сам вољу да убијем." Ово није усамљени примјер. Статистике о стопи криминалитета јасно показују да је сирово импулсивно и деструктивно понашање постало чест друштвени феномен, а не изузетак, што може потврдити свако ко слуша вијести или чита новине. Недостатак здравог система вриједности и посљедични недостатак отпора у суочавању с импулсима и покушајима основни су чиниоци који су довели до постепене друштвене деструкције.

Кључ промјене лежи у образовању и у медијима. Међутим, образовање мора бити поткријепљено не само знањем већ и вјером у оно што је исправно и свијешћу да смо ми одговорни већој сили – тек ће тада већина људи постати потпуно осјетљива на глас савјести. Ако постоји Судњи дан, као што вјерују муслимани, али и други, тада не можемо завидјети медијским моћницима који ће се суочити са својом улогом у објављивању и промоцији насиља, порнографије и раскалашености.

Олахко узимање онога што је незамисливо доводи до тога да оно постаје замисливо. Наши млади ће тада истраживати и експериментисати све док им разврат и преваре не постану друштвене овисности.

Нажалост, неке земље суптилно дају примјер својој омладини тако што прибјегавају чистој моћи, посебно кад су јаки, а њихови противници слаби. Лист смокве који симболизира вриједности и принципе често опадне кад војни гиганти пуном својом моћи и практично без отпора примијене оштре мјере као одговор на претпостављени напад; а кад услиједи жешћи напад, ти исти гиганти се повлаче, јер "задатак не би био лахак". Ту нема обзира према људском животу, било да га се напада или да се пропушта да га се заштити. Једна од најмоћнијих изјава једног војног вође из 1991. године у току Заљевског рата, а која открива пуно, гласи: "Не бавимо се бројањем тијела", мислећи, наравно, на тијела противничке стране.

Рат и мир

Правила ратовања у исламском учењу веома су јасна и изравно су објављена посланику Мухаммеду. Рат може имати или одбрамбени карактер или се може водити како би се отклонило угњетавање ма гдје оно било, слиједећи оно што се сада зове *оправдани разлог*, и мора се водити без наношења штете недужним цивилима или околишу. Склапање савеза како би се зауставили напади споменуто је у кур'анском ајету: "Ако се двије скупине вјерника сукобе, измирите их; а ако једна од њих ипак учини насиље другој, онда се борите против оне која је учинила насиље све док се Аллаховим прописима не приклони. Па ако се приклони, онда их непристрасно измирите и будите праведни; Аллах, заиста, праведне воли." (49,9)

Савезништво с немуслиманима из разлога праведности јесте прихватљиво. Примјер овога је Послаников споразум с Јеврејима Медине да град заједно бране од невјерника. Још један примјер навео је Посланик, а ријеч је о уговору који су склопила племена Меке, много прије ислама, којим су договорили да ће се удружити како би штитили потлачене. Посланик је о овом уговору рекао: "Био је то савез из предисламског доба, али да су ме и у исламу позвали да му присуствујем, прихватио бих." Изричите наредбе које је Посланик давао својој војсци биле су да се боре само против наоружаних противника, а не против жена, дјеце и старијих. Ни религиозни људи, немуслимани, који се налазе у својим манастирима или храмовима не смију претрпјети никаву штету, нити се смију палити стабла противника као ратна мјера, а ни животиње се не смију гађати ни клати осим ради хране. Кад се пажљиво погледају ове одредбе, постаје очито да примјена ове узвишене исламске ратне етике захтијева посебни напор у модерном ратовању. Можда је још Први свјетски рат био посљедњи рат у којем је било могуће да борба буде на један фер начин усмјерена и ограничена на војно особље. Почев од Шпанског грађанског рата у тридесетим годинама (двадесетог стољећа, прим. прев.), правила су се почела мијењати, што је постало очито у Другом свјетском рату, у Корејском рату и у Вијетнамском рату. Двије атомске бомбе бачене на Хирошиму и Нагасаки прича су за себе, као и тзв. "тепих бомбардовање" у Вијетнамском рату и "зоне отворене ватре", гдје се не убијају само људи, животиње и биљке, већ и само тло.

Стога неки људи сматрају да је ова исламска ратна етика сада теорија и да се не може задржати у савременом добу. Међутим, муслимани и други на ово питање гледају из другачије перспективе. Како је модерно ратовање

ужасно разарајуће, рат би сам по себи требао да потпуно престане постојати као опција у рјешавању сукоба. Рат као опција треба бити сматран застарјелим, баш као и ропство! Лош је предзнак то што је нови свјетски поредак објављен приликом једног широког војног напада. Посљедичне одлуке призивају сумњу да оно што је ново у новом свјетском поретку није ништа више од старог поретка којим предсједава један противник, умјесто два.

Гледано с врха на којем се ова цивилизација сада налази, на којем још није никада била, и гледано како улази у други миленij, обзнањујући и славећи један нови свјетски поредак, свијет без рата, с неким алтернативним средствима којима се постиже мир, није више само пуки сан.

Зашто би било немогуће да независни судови правде пресуђују о ономе у чему се народи размимоилазе? Напослијетку, рат ни не прави разлику између исправног и кривог, већ само показује ко је јачи и ко посједује више разорне моћи. Имплементација фер и праведних разрјешења конфликата била би сасвим могућа кад би се успоставили правни судови који би били способни и вољни да се поштено и непристрасно баве сукобима (ово искључује Уједињене нације и њихово Вијеће сигурности). Успјех једног оваквог приједлога потпуно се врти око једне кључне тачке, а то је да цивилизирани народи одлуче да буду цивилизирани! За то треба истина, а никада нико неће рећи да је против истине, али у стварности то је тако. Истина је вриједност, а политика је, нажалост, слијепа на вриједности, што представља праву пријетњу с којом се данас сусрећемо.

Да ли ће јаки пристати на истину онакву какву је утврди право или ће инсистирати на вјеровању да је сила јача од права? Да ли ће војни индустријски комплекси одустати од свог *raison d'etre*, правдајући се да постоје

због овог или оног рата који се води с времена на вријеме? Може ли се прихватити правда у расподјели колача свјетких ресурса и расподјели трошкова њиховог обнављања? Наравно да се то неће десити; то би било богохулно за господаре постојећег поретка, све док се не догоди промјена, а промјена неће пасти с неба. Она треба доћи одоздо према горе, из базе.

Екологија

Како би зарадили новац да купе храну, сервисирају своје дугове, наоружавају своју војску, штите своје диктаторе и засите незаситиве апетите својих владара и елите онај сиромашнији дио човјечанства у земљама у развоју осуђен је на трошење својих природних ресурса. Што се тиче имућнијег дијела човјечанства, који за циљ има да имућне учини имућнијим како би проширили своје конзумеристичке обрасце, повећали свој стандард луксуза и препустили се својим ужицима, тај индустријализирани свијет руши, трује, загађује и убија околиш. То се дешава у вријеме кад су наука и технологија способне да утјечу на биосферу на један драматичан и до сада невиђен начин, и то се дешава у доба мира, да и не спомињемо разарајућу и трајну штету коју је један модерни рат у стању да проузрокује. Ми од будућности посуђујемо убрзаном стопом, док нам здраве и разумне процјене говоре да заправо правимо дуг који наше будуће генерације неће моћи плаћати. Мјере опоравка и реална рјешења већ су прописани, али, како се и очекивало, препреке и даље праве они који држе узде моћи у својим рукама, чувари разузданог, похлепног, себичног, прождрљивог и кратковидног капитализма, како Кур'ан каже: "Има људи чије те ријечи о животу на овоме свијету одушевљавају и који се позивају на Аллаха као свједока за оно што је у срцима њиховим, а најљући

су противници. Чим се неки од њих дочепа положаја, настоји направити на Земљи неред, уништавајући усјеве и стоку. – А Аллах не воли неред!" (2, 204-205)

Не обазирући се на горко противљење великих корпорација, еколошки покрет ухватио је поприличан замах. На Дан планете Земље 1990. године, стотину милиона људи у 140 земаља окупило се на највећим масовним демонстрацијама које су икада виђене. Политичари ово нису могли игнорисати, јер би у супротном изгубили гласове. Можда је дошло вријеме за успоставу једне интернационалне еколошке агенције у којој би владе свијета учествовале тако што би, прије свега, слиједиле њене упуте – упуте које, наравно, не би смјеле бити неосјетљиве на правду.

Питања становништва

Свјетско становништво расте стопом која далеко надмашује стопу доступних ресурса. Стога је веома оправдана забринутост због експлозије становништва. Како се највећи раст становништва биљежи у земљама трећег свијета, управо њих Запад окривљује, оптужујући их за неодговорно понашање. Потези у циљу дисциплинирања већ су разматрани, а један број земаља које пружају помоћ земљама трећег свијета, укључујући и Сједињене Америчке Државе, разматра приједлог да се та помоћ треба увјетовати усвајањем правила којима се регулишу питања плодности и планирања породице. И горе од тога: у једном чланку под насловом "Да ли би сада Макијавели био докторима бољи водич од Хипократа?"[17], др. Јеан Мартин анализира неке од ставова Запада који пропитују упутност програма вакцинације и других здравствених мјера у трећем свијету, јер се њима

[17] Свјетски здравствени форум, том 14, 1993, 105.

великом броју дјеце омогућава да живи и да користи ресурсе, што напослијетку узрокује да се круг глади и смрти стално врти. Другим ријечима, постоје позиви да се поставе границе смањења смртности у трећем свијету. Помијерање од хуманитаризма ка "прагматизму" некима звучи логично, стога је у чланку укључено Макијавелијево име.

Нико не може негирати да проблем постоји. Такођер је чињеница да постоји потреба да породицама које желе (без присиле) користити сигурна, поуздана и приступачна средства контрацепције то треба и учинити доступним и ислам нема проблема с тиме. Наша једина ограда састоји се у томе да је пребацивање једине и искључиве кривице за проблем пораста броја становника на друштва трећег свијета, прикривање цијеле истине, јер проблем заиста има више лица. Пребацивање кривице на земље трећег свијета занемарује чињеницу да рођење једне бебе у Сједињеним Државама "више од стотину пута оптерети свјетске ресурсе и околиш него што то учини рођење у, рецимо, Бангладешу", написали су Paul и Anne Ehrlich с Одсјека биолошких наука на Универзитету Станфорд, у *National Geographic Magazine.* Они примјећују да док проблеми пораста броја становника у сиромашним државама њих држе сиромашнима, проблеми пораста броја становника у напредним земљама уништавају способност земље да подупире цивилизацију.[18]

О томе како смањити раст становништва у земљама трећег свијета нашироко се дискутирало (посебно на Свјетској конференцији о становништву у Букурешту 1974. године). Кад сагледамо шта је то у Европи довело до смањења стопе плодности, хисторијски примјери и

---

[18] Цитирано у: Michael Henderson, *Hope for a Change* (Salem: Grosvenor Books, 1991), 24.

здрав разум показују да је развијеност узрок, а не исход смањења стопе плодности – економски развој је најбољи лијек. Такођер је познат феномен да је несигурност природни стимуланс плодности. Па ипак, капиталистичке земље и даље стављају један несразмјерно јак акцент на регулацију плодности у земљама трећег свијета. Њихова забринутост иде далеко изнад обичних филантропијских и алтруистичких разматрања о благостању човјечанства.

У једној дебати у љето 1991. године, при Министарству вањских послова (САД-а, прим.прев.) у извјештају (који је изворно био припремљен за конференцију америчке војске о теми *Дугорочно планирање*) др. Nicholasa Eberstadta са америчког Института подузентиштва, упозорава се на посљедице несразмјерног раста становништва у земљама трећег свијета у смислу међународног политичког поретка и равнотеже свјетских сила. Он примјећује да ће након три генерације осам прапрародитеља на Западу дијелити само четири до пет потомака, у поређењу с три стотине потомака у већини земаља Африке и Блиског истока. Тако ће водеће земље данашњице у будућности постати најмалобројније нације.

Меморандум о студији националне сигурности бр. 200 јесте студија с називом "Посљедица раста становништва широм свијета за потребе америчких сигурносних и прекоморских интереса"[19]. Ради се о врло едукативном документу који открива сложене политичке, економске и војне посљедице и суштуреалност свијета у којем живимо. Популацијски чиниоци могу бити сјеме револуционарних дјеловања и подстрек експропријацији или лимитацији страних економских интереса. Си-

[19] Државни архив. Списи Меморандума о студији националне сигурности 200, РГ 273.

ромаштво, раст становништва и младо становништво[20] могли би убрзати развој, узрокујући ревизију страних инвестицијских увјета, па чак и потакнути војни раст, ако се служење војске сматра животном алтернативом незапослености. Овај документ на тренутак сугерише осјећај да индустријске земље већ воде превентивни рат против неразвијених земаља.

Чини нам се да би нови свјетски поредак требао бити убрзан потребама глобалног села, јер наша планета управо то и постаје. Он не би требао претпостављати неизбјежност подјеле свијета на имућне и сиромашне, па самим тим и неизбјежност борбе до смрти између њих. Он од имућних захтијева да буду скромни, задовољни и спемни да одустају од луксузних погодности које њихов тренутни животни стил укључује, а све због заједничког добра. Те погодности нису њихове основне потребе, али би њихова награда требала бити срећа у давању основних потреба за већи дио људске породице. Шта би то друго могло водити до среће? У једначину мора бити унесен Бог!

Џихад

Ријеч *џихад* често је кориштена у западној штампи у протеклих неколико деценија, с изравним, или суптилним значењем "светог рата". Заправо, израз "свети рат" скован је у Европи у вријеме крижарских ратова у значењу рата против муслимана. Он нема одговарајућег уноса у исламском глосару, а *џихад* засигурно није његов пријевод.

[20] Чест феномен у земљама трећег свијета јесте тај што већину становништва чине млади, што је резултат убрзане стопе рађања, посебно међу младима, и ниске очекиване животне доби, у поређењу с развијеним нацијама. (уредник Изворника)

Џихад значи "напрезање". У свом примарном смислу ријеч је о унутрашњем напору, унутар самога себе, како бисмо се ријешили ружних дјела и намјера и како бисмо имали континуитет и устрајност у постизању високог моралног стандарда. Како ислам није скучен на подручје појединца, већ се протеже на благостање друштва и човјечанства уопће, тако муслиман/муслиманка не може настојати да поправи себе, а да притом буде у изолацији од онога што се дешава у његовој/њеној заједници или у свијету, о чему говори и кур'анска опомена да муслимански умет треба себи узети у обавезу да буду од оних који ће "на добро позивати и тражити да се чини добро, а од зла одвраћати" (3, 104). То је дужност која није ограничена само на муслимане, већ вриједи за све људе, који су, према Кур'ану, Божији намјесници на Земљи. Међутим, муслимани не могу умањити ову одговорност чак и када други то чине. Средства којима се то постиже су различита, па у нашем савременом свијету она обухватају све легалне, дипломатске, арбитражне, економске и политичке инструменте.

У видику исламског учења не искључује се употреба силе како би се обуздало зло, уколико не постоји ниједна друга одржива алтернатива. Претеча заједничког сигурносног принципа и заједничке интервенције како би се зауставила агресија, бар у теорији, како је то манифестовано у Повељи Уједињених народа, налази се у Кур'ану: "...измирите их (двије зараћене стране); а ако једна од њих ипак учини насиље другој, онда се борите против оне која је учинила насиље све док се Аллаховим прописима не приклони." (49, 9) Стога је војно дјеловање подгрупа џихада, а није његова укупност. И управо је то посланик Мухаммед наглашавао својим асхабима, приликом повратка са војног похода, говорећи им: "Данас се враћамо из малог џихада (рата) у велики џихад (самоконтролу и стално побољшавање)."

Џихад није објава рата другим религијама и засигурно није усмјерен против кршћана и Јевреја, како одређени медијски и политички кругови желе да то буде схваћено. Ислам није борба против других религија. Муслимани сматрају да су кршћани и Јевреји заједно с њима насљедници абрахамске религије. Они величају истог Бога и слиједе Абрахамову традицију.

О строгим критеријима "праведног рата" у видику исламског учења већ је било говора, као и о моралним и етичким запрекама којих се треба држати. Савремено ратовање не уклапа се у те моралне стандарде, тако да би се ратовање требало замијенити неким другим алтернативама за рјешавање сукоба, ако се све стране могу сложити слиједећи формулу праведости. Једно просвијетљено и одлучно јавно мнијење могло би надмашити и потчинити менталитете који су оријентисани ка ратовању. Кључ лежи у промјени у срцу. Као што постоји једна градитељска улога опроста у међуљудским односима, тако је исто то могуће у међународним односима, под увјетом да је правда, а не сила, крајњи арбитар.

Ради искрености морамо поновити да су, хисторијски гледано, народи свих традиција, муслимани, кршћани и Јевреји, као и други, имали своје махане гледе искреног слијеђења драгоцјених идеала својих религија или филозофија. Сви смо ми правили грешке и правит ћемо их и даље. Ни муслимани нису изнимка, а с времена на вријеме амбициозни тирани искориштавали су религију или су је неупућене масе вријеђале. То нису размишљања о религији, већ је то показатељ какву очајну потребу човјечанство има за бољим образовањем, преданијом бригом за људско достојанство, права и слободе, као и за будном потрагом за правдом, чак и по цијену обуздавања политичке и економске похлепе.

Породица и сексуална револуција

Посланик Мухаммед је рекао: "Жене су друга половина мушкараца." Мјеру човјечанства не чини један човјек или једна жена. Мјеру чине мушкарац и жена сједињени у браку што их чини породицом (баш као што најмањи дио воде није кисеоник или водоник, већ обоје уједињени). Попут јудаизма, кршћанства и многих других религија, у исламском учењу прописано је да спаривање мушкарца и жене како би оформили породицу представља успостављање свете везе која се у Кур'ану назива "свечани завјет", а овај чин мора бити документован и овјерен брачним уговором или браком.

Брак означава преданост супружника једног другом и успоставља њихова узајамна права и одговорности, као и права и одговорности према њиховој дјеци. Дјеца имају право на легитимност (да знају идентитет својих родитеља и да имају користи од оба своја родитеља као и право да су рођени унутар важећег брака); потом они имају право на топлу пажњу док одрастају; право на тјелесну и духовну храну и право на образовање како би им се омогућило да се са животом суоче и да носе животне одговорности као зрели и корисни грађани.

Како родитељи старе и на одређени начин постају мање способни, њихова дјеца имају вјерску обавезу да их пазе и да доприносе њиховој животној удобности, а да притом не показују нестрпљење у обављању тих дужности. То је право које се дугује Богу, и стално је осигурање, јер ће једног дана користити управо тој дјеци, кад и они постану родитељи, кад остаре и кад им буде потребна брига њихове дјеце.

Солидарност породице и снага породичних веза од огромне је важности у видику исламског учења. То се протеже и даље од породице као основне ћелије друштва

на шире кругове крвних веза. У Кур'ану се то назива "повезаност матерницама". Љубазност према породици кроз топлу бригу или финансијску подршку, ако је то потребно, истовремено је и обавеза и милостиња која ће бити награђена. Кад родитељи умру, дјеца имају обавезу да се за њих моле, па чак и да одржавају везе с њиховим пријатељима, да им поклањају пажњу и понуде помоћ ако је то потребно.

У исламском учењу брак испуњава двије улоге, које једино у браку и могу бити испуњене. Једна улога састоји се у испуњавању чежње за оном другом половином и сједињењу с том половином, како тјелесно, тако и духовно: "... и један од доказа Његових јесте то што за вас, од врсте ваше, ствара жене да се уз њих смирите, и што између вас успоставља љубав и самилост." (30, 21) Друга улога јесте продужетак врсте и осигурање потомства: "Аллах за вас ствара жене од ваше врсте, а од жена ваших даје вам синове и унуке, и укусна јела вам даје. Па зашто у лаж они вјерују, а Аллахове благодати поричу?" (16, 72)

Сексуални односи и репродукција легитимни су једино у институцији брака. Прекорачење изван брака представља тежак гријех, и у видику исламског учења то представља повреду закона, уколико то могу потврдити четири свједока који морају бити у стању да препознају пријеступнике и да посвједоче да су видјели стварни сексуални однос неког мушкарца и жене (а не само назнаке или могућност сексуалног односа, који свједоци претпостављају на основу властитог става или на неки други начин). Правни критерији који су овдје потребни за свједоке како би оптужили особу за прељубу веома су строги и служе да се у стварности спријече лажне оптужбе у једној овако озбиљној ситуацији која са собом носи моћ разарања породице као ћелије.

Вриједно је спомена да су морални принципи честитости прије брака и вјерности након склапања брака некада доминирали у Америци и на Западу, али су након одласка све више и више људи у атеизам и микротеизам промјене биле неизбјежне. Атеизам значи негирање Бога, а микротеизам значи признавање да Бог постоји, али је поштовање према Њему поприлично умањено. Микротеисти притом славе Бога, али под властитим увјетима. Они посјећују богомоље, али обично за викенд, и не дозвољавају Богу да им каже шта да ураде са својим приватним или јавним животом. Ова ерозија вјере извршила је припреме за појаву "сексуалне револуције", кад су све вјерске вриједности постале субјектом радикалне ревизије.

Сексуална револуција није почела прије шездесетих година двадестог стољећа, као што многи претпостављају. Она није била резултат једне пасивне и природне друштвене промјене. Она је посљедица добро испланираних и устрајних напора оних који су жељели промјене у друштвеним обичајима у погледу сексуалних односа. Све је почело тако што је друштво показало једну изнимну усхићеност науком и њеним технолошким дометима, а све то у свјетлу искључења цркве из настојања да се уплиће у јавни живот. У вјери да је наука коначно свргнула религију као извор правог знања, многи су закључили да је људски ум крајњи арбитар свих међуљудских односа, па су све традиционалне вриједности подвргнуте новим правилима. Међутим, у журби и површности, људи су пропустили очиту чињеницу да је људски ум сам по себи, и по свом приступу, један несавршен инструмент, и да уз такво ограничење не може докучити крајње судове попут оних који се тичу апсолутних моралних стандарда. Сама чињеница да човјек стално и марљиво трага за још више знања и тражи даља истраживања, признање је да имамо још много тога да

научимо. Да смо стварно повјеровали да посједујемо сва знања и да је наш ум савршен, већ бисмо стали с истраживањем усмјереним ка стјецању још више знања о животу и ономе што нас окружује. Тада више не бисмо морали издвајати издашне буџете за истраживачки рад. То, међутим, није случај, јер о томе се у Кур'ану каже: "... а вама (људима) је дато само мало знања." (17,85)

Како би човјек замијенио Бога, између два свјетска рата појавио се покрет под називом "моралност без религије". Овај покрет оптужује религију, а не људске грешке, за изазивање непријатељства и сукоба међу људима. Чланови овог покрета претпостављали су да се високи морални стандард може постићи а да се он посебно не приписује религији, и тај стандард назвали су "неприврженa моралност". Док су само неки званично припадали овом покрету, филозофија коју он заговара постепено је почела да претеже како су људи губили повјерење у религију због противрјечности између Библије и научних открића. Како се религија помјерала изван фокуса, Бог је свргнут, а нови кодекси моралности појавили су се тамо гдје су дојучерашње неморалности постале данас нормалности, па је тако секуларни хуманизам могао отворено објавити да су људи ти који морају одређивати људске вриједности без било каквог изванљудског и натприродног критерија. С помијерањем према материјализму, вриједности попут части, честитости и чистоте постале су празне ријечи и неодрживе валуте. Употријебљен је пуни арсенал индоктринације како би се границе слободе прошириле тако да би могле укључити одређене дозволе, па је у друштву које наглашава индивидуалност сваки људски хир постао људско право.

Још један удар на моралност десио се када је плимски вал који је преплавио друштво такођер ударио и чуваре религије и њихових вриједности – свећенство. Погођено

свећенство постало је тројански коњ, јер многи из њихових редова умјесто да отворено напусте религијску базу како би се придружили заговорницима слободне воље, они су се почели бавити самом религијом кујући нова тумачења и коментаре на Библију како би оно што је било незаконито и вриједно пријекора током цијеле историје сада учинили законитим и дозвољеним. Многи од тих свећеника постали су жртве клица које су требали одбити. Неки су чак протумачили институцију целибата као суздржавање од брака, али не и од сексуалних односа.[21]

Резултат је, наравно, како се могло и очекивати, хаотично стање у упражњавању сексуалних односа у свим друштвима. Без вриједности чедности изван брака и вјерности у браку наступа оскрнављење секса као једне посебне повезаности између мушкарца и жене, појављују се промискуитетни секс, силовања, нежељене трудноће које завршавају абортусом или нежељеном дјецом, која су лишена својих права легитимног постојања оба родитеља, и јављају се дјеца која рађају дјецу. Свему овоме треба додати здравствене ризике који долазе у виду епидемијског ширења сексуално преносивих болести, било у појави нових болести или у поновном јављању старих болести, за које се вјеровало да су већ давно побијеђене, а чији су узрочници постали отпорни на познату антибиотску терапију. Оне узимају високу цијену у друштву, посебно међу омладином услијед повећаног промискуитета.

Муслимани немају никакву забуну нити неодређености о томе шта је дозвољено у њиховој религији, а шта није. Кур'ан остаје у оригиналном садржају у којем је објављен, ријеч по ријеч и слово по слово. Кур'ан је света

---

[21] Keith L. Woodward et al., "Хомосексуалци међу свећенством", *Newsweek*, 23. фебруар, 1987, 58.

ријеч од Бога (ниједан пријевод или спуштање на папир на било којем језику, укључујући и арапски – на језику Кур'ана – не може се назвати Кур'аном). Оно што је у Кур'ану прецизирано као моралност или неморалност остаје тако заувијек, и не може се разводнити, рационализирати или тиме манипулисати. Нема свећенства нити учењака који могу тврдити да су обдарени правом или способношћу да то посебно тумаче. То не значи да су сви муслимани пуни врлина и да не гријеше. Наравно, неки муслимани крше властиту религију чинећи гријехе и грозоте, али они барем знају да је то гријех, и то ће остати на њиховој савјести све док не престану с тиме и док се не покају Богу.

Муслимани који су грађани немуслиманских заједница суочавају се са стварним изазовом промовирања моралности тамо гдје су њихова дјеца окружена друштвеним и моралним нормама које се сукобљавају с исламским учењем. Муслимани у томе нису усамљени, јер постоје Јевреји, кршћани и други који држе до сличних светих принципа и који улажу напоре како би својој дјеци пренијели вјеровање у њих. Сарадња у том смјеру већ је у прогресу и све се више развија између муслимана и оних који имају слична увјерења, било да су свећеници, лаици или, пак, организације.

Начин на који ми поступамо са својом дјецом подразумијева рано упознавање с Богом (види Прво поглавље) и с концептом да вјеровање у Њега подразумијева да прихватамо и да се покоравамо Његовим правилима. Ако слиједимо Његова правила, не узрујава нас то што други то не чине, јер кад неко стане на страну Бога, тада је он у већини, јер све што је Он створио слично се подвргава Његовим законима.

Вјера његује самопоуздање које се опире притиску вршњака и хировима искушења. Исказ: "Сви то раде"

престаје бити изговор. Овај "вакцинацијски приступ" који дјецу утемељује у знању о вјери настоји изградити њихов имунитет много прије него што буду изложени болести, било тјелесној или моралној. Управо као што се војник припрема за борбу много прије, а не током битке, о будућим ризицима мора се разговарати с дјететом тако да он/она могу унапријед одлучити какво ће стајалиште заузети кад дође вријеме, ако би било да га се позове да учествује у пушењу, опијању, узимању дрога или сексу.

Говор о предбрачној чистоти садржи много више од наредбе којој се треба покоравати (мада, наравно, учење нам говори да, кад Бог нареди, ми чујемо и покоравамо се). Разговор вођен с муслиманском и немуслиманском омладином може снажно представити овај случај, мада само на интелектуалној разини. На питање: "Ко вјерује у једнакост спола?", одговор је био једногласан: "Сви вјерују." Исто је било и с питањем: "Ко вјерује у правду?" Затим је постављена теза да било који однос између двоје партнера, који доноси неравноправне посљедице за њих двоје не може представљати правду. И сви су се сложили у мишљењу. У ситуацији либералних сексуалних односа, не дијеле оба партнера посљедице на исти начин, јер је женска страна увијек губитник, било да је остављена, или да затрудни и изврши абортус, или да роди и одрекне се свог дјетета дајући га на усвајење, или да роди и цијели живот сама подиже дијете које "нема" оца. Кад су посљедице изложене, а питање постављено: "Може ли ово бити правда?", услиједио је једногласан одговор: "Не, не може!"

Покрет хомосексуализма једна је поприлично касна појава у сексуалној револуцији. Наравно, хомосексуализам није никакав нови изум. Он практично постоји у свим културама и међу свим народима, али обично

говоримо о мањим бројевима него данас. Утјецај хомосексуализма је путем лобирања и промотивним активностима у том смислу нагло порастао у отприлике посљедње двије деценије. Сјећам се како сам присуствовао академским конференцијама на којима су представљени неки научни радови, који су, користећи научну методологију експеримента, "доказивали" сигурност аналног секса. То је било раних седамдесетих година (двадесетог стољећа, прим.прев.), а налази су за мене били тако противријечни једноставном здравом разуму да сам, први пут у свом академском животу, почео сумњати у искреност неких научника. Недуго након тога Америчка педијатријска академија објавила је да се хомосексуализам више не треба сматрати болешћу, већ се треба сматрати само оријентацијом или сексуалном варијацијом. Остатак је већ прошлост.

Хомосексуални цријевни *синдром*, ХЦС ("Gay *Bowel Syndrome*", ГБС), касније је описан у медицинској литератури, а затим је ударна вијест био АИДС, а потом је успостављена и повезаност с хомосексуалним понашањем. Ускоро је проблем АИДС-а изгуран из медицинске арене, која није била у могућности да наметне своја уобичајена правила за обуздавање заразних болести. АИДС је постао политичко питање, а хомосексуални лоби прерастао је у једну политичку снагу која је била у стању да застраши носиоце функција и политичаре и да задобије подршку многих у медијима, умјетности и свећенству. Умјесто да се ширење АИДС-а обузда, оно је преплавило све, укључујући примаоце крви, овиснике о дрогама, *fetus in utero*, хетеросексуалне контакте са супругама (и другима), као и оне који су случајно дошли у контакт са зараженим тјелесним течностима. То је постала глобална епидемија која се шири забрињавајућом брзином. Муслимани саосјећају с пацијентима

обољелим од АИДС-а и надају се да ће имати најбољу могућу медицинску његу. Онима који нису заражени, препоручујемо превентивни приступ. Међутим, то није кондом, јер не постоји нешто што се зове "сигуран секс". Једини сигурни секс јесте честитост прије брака и вјерност у браку.

Дебата о хомосексуализму и даље се разбуктава. "Буди што јеси", речено је, "и не стиди се тога." Многи млади људи безазлено почињу експериментирати како би "открили" шта су они заправо. Пунољетност за ступање у сполни однос је предувјет, а одређени лобији у Скандинавији покушавају спустити границу ступања у сполни однос на четири године. "Дан хомосексуалног поноса" годишње се обиљежава у Калифорнији уз медијско покровитељство. "Мјесец хомосексуалног поноса" у неким је школским окрузима успостављен како би се отклонили нетрпељивост и предрасуде, а породице које чине двојица мушкараца или двије жене представљају се као алтернативни облици породица.

Однедавно је наука почела истраживати могућу анатомску или генетску основу хомосексуалне оријентације. Муслимани овим нису импресионирани, и за нас су ствари једноставне: ми своју религију не стварамо, ми смо је добили, и ми се њој покоравамо. Ми своја увјерења никоме нећемо наметати, али вјерујемо у истинитост учења Кур'ана и посланика Мухаммеда, који јасно и експлицитно осуђују хомосексуално понашање. Ма шта појединац мислио о својој оријентацији, без обзира на то да ли неко мисли или не мисли да носи ген "хомосексуалности", осјећаји и жеље не могу диктирати понашање. Можете осјећати горљиву жељу да нешто учините (било да је ријеч о хомосексуалном контатку, или хетеросексуалном контакту с особом која вам није супружник, или да попијете алкохол или да почините

злочин или крађу), али оно што осјећате не мора бити оно што ћете урадити. "Кад Аллах и Посланик Његов нешто одреде, онда ни вјерник ни вјерница немају право по своме нахођењу поступити. А ко Аллаха и Његова Посланика не послуша, тај је сигурно скренуо с Правога пута." (33,36) Свако људско биће има неоспоран ген, без којег не може бити људско биће, а тај ген зове се "ген самоконтроле".

Биомедицинска етика

ПИТАЊА РЕПРОДУКЦИЈЕ
- Регулисање плодности
  - Контрацепција
  - Дојење
  - Контрацепцијски уложак за материцу
  - Абортус
  - Стерилизација
- Лијечење неплодности
  - Умјетна оплодња
  - *In vitro* оплодња
  - Сурогат мајчинство

ДОНИРАЊЕ ОРГАНА И ТРАНСПЛАНТАЦИЈА
- Трансплантација нервног ткива
- *Fetus anencephalus*
- Трансплантација сполних жлијезда

ДЕФИНИЦИЈА СМРТИ

ЕУТАНАЗИЈА

ГЕНЕТИЧКИ ИНЖИЊЕРИНГ

Овај дио расвјетљава исламски поглед на питања која су у првом плану на пољу биоетике, и о којима је већ поприлично успостављен исламски консензус.

Питања репродукције

Регулисање плодности

Контрацепција. У видику исламског учења дозвољава се контрацепција све док она не садржи радикално одвајање брака од његове репродуктивне улоге. Од времена посланика Мухаммеда контрацепција се користила, али је он био јасан да у томе њена употреба треба

бити заједничка одлука мужа и жене. Опћа препорука исламском народу јесте да рађају и да муслимани повећавају свој број, али је Мухаммед наглашавао и квалитет, а не само пуку бројност. Једно од његових посланичких предсказања било је: "Доћи ће вријеме па ће други народи насрнути на вас као што гладан свијет навали на посуду с храном." Кад је неко упитао да ли је то зато што ће муслимана бити мало, његов је одговор био: "Не. Напротив, бит ће вас пуно, али ћете бити попут пјене."

Током исламске хисторије, правници су допуштали планирање породице из неколико разлога, почев од здравствених и социоекономских могућности до забринутости жене да ли ће моћи очувати своју љепоту. Дозвољене су и природне и вјештачке методе контрацепције уз увјет да не наносе штету и да не дјелују као абортифацијенти (да дјелују изазивајући спонтани побачај, прим.прев.). Свака породица сама би за себе требала одлучити да ли ће користити контрацепцију, без присиле и без притисака. Државе које су усвојиле одређене политике у вези с кретањем броја становника вјероватно ће прибјегавати широким кампањама едукације да би се осигурала приступачност контрацепцијских средстава, али одлука мора бити препуштена породици.

Већ смо раније говорили о резервисаности према програмима контроле броја становништва који су осмислиле западне земље за земље трећег свијета. Они у земљама трећег свијета свјесни су "демографског рата", који има за циљ да њихово становништво лиши бројчане снаге или да већину сведе на мањину у одређеним подручјима. Узнемирује их чињеница да се контрацепцијска средства, која су забрањена у (западним) земљама у којима су произведена обилно извозе у исламске земље и земље трећег свијета, а које имају веома компромитирајуће сигурносне стандарде. Још остаје да се види како Запад више улаже у развој домаћих ресурса

трећег свијета као и спремност да се у том циљу тамо пренесу неопходне технологије.

Дојење. Исламско учење строго препоручује дојење. Као метода планирања породице оно није поуздан рецепт за породице појединачно, али је процијењено да је на једној групној (колективној) основи оно моћније контрацептивно средство од свих других метода заједно, мјерено падом стопе плодности у заједницама гдје жене доје. Кур'ан спомиње дојење и истиче да је његово природно трајање двије године.

У исламском видику дојење је више од нутритивног процеса, или методе планирања породице. Оно је "вриједност" и препознато је као начин успоставе једне посебне везе, у тој мјери да жена која није мајка дјететова, а која доји доjенче, у исламском праву добија посебан статус, на основу "сродства по млијеку", и назив "мајка по млијеку". Како би се нагласила вриједност овог статуса, "мајчинство по млијеку" изједначено је по статусу с природним мајчинством у смислу правних правила за склапање брака. Као резултат права дјеца те жене (тј. дјеца коју је она родила) сматрају се "браћом/сестрама по млијеку" доjеног дјетета, и тако се међу њима не може склопити брак.

Контрацепцијски уложак за материцу – "спирала". Уколико "спирала" служи за контрацепцију тако што ће заправо изазвати абортус, тада то није прихватљив начин контрацепције. У том случају, "спирала" више не функционише тако што спречава зачеће. Савремене генерације овог производа садрже бакрену жицу која испушта спермицидне бакрене јоне, или имају хормон прогестерон који чини да цервикални мукус задебљава тако да сперматозоид не може продријети у њега. Оба

ова начина ових нових генерација овог производа сврставају "спиралу" у категорију контрацепције, а не абортуса, што је потврдила и Свјетска здравствена организација.

Абортус. У исламским заједницама не постоје лобији који заговорају "про-живот" или "про-избор". У исламском учењу се на абортус гледа као на нешто што се потпуно разликује од контрацепције, јер ово прво значи повреду људског живота. Питање које се природно поставља јесте да ли израз "људски живот" укључује и живот фетуса у материци. Према исламској правној мисли, живот фетуса значи "људски живот". Фетусу се у исламском учењу признаје статус "недовршене *дхимме*". Дхимма је правни став који даје права и обавезе, а кад је ријеч о фетусу, кажемо да је недовршена, јер фетус има права, али нема обавезе. Нека од права фетуса су:

1. уколико муж умре док му је супруга трудна, закон о насљеђивању признаје фетус као насљедника, уколико дијете буде рођено живо. Остали насљедници добијају свој дио у складу с прописаним правним пропорцијама, али тек након што се дио нерођеног дјетета стави по страни како би се причекало с његовим рођењем;

2. уколико се деси спонтани побачај у било којем дијелу трудноће, а фетус покаже знакове живота, попут кашља или покрета, а потом умре, такав фетус има право наслиједити све оно што му је законски припадало као насљедство од било кога ко је умро послије почетка трудноће. Након што тај фетус умре, оно што је он/она наслиједио/ла насљеђују даље његови законски насљедници;

3. уколико нека жена почини кривично дјело за које слиједи смртна казна и уколико се докаже да је трудна, тада се извршење њене казне одгађа док се не породи и у времену док доји своје дијете, све док га не одбије од дојења. Ово се примјењује без обзира на трајање трудноће, без обзира на то колико рано то било, одређујући тако да фетус има право да живи још од самог почетка. Ово се примјењује чак и ако је трудноћа ванбрачна, што показује да и фетус који је зачет изван брачног живота има право на живот. Све секте и правне школе једнообразно се држе оваквог мишљења;

4. постоји новчана казна која је тачно одређена за узроковање абортуса, чак и ако је абортус направљен непажњом. Ово се зове "ghorra". Уколико напад или вољно чињење проузрокује абортус, суд одређује одговарајућу казну.

О питању почетка живота у исламским круговима расправља се од раних дана, јер је питање недопустивости абортуса подређено питању утврђивања постојања живота (неки пријашњи правници дозвољавали су абортус до четвртог мјесеца, неки прије седам седмица трудноће, под претпоставком да живот још није почео у тим фазама трудноће). Прије неких десет стољећа један угледни правник, ел-Газали, с правом је описао фазу непримјетљивог живота, прије фазе у којој мајка може осјетити живот у облику помјерања фетуса. Недавни правни конгреси поново су разматрали ово питање, узимајући у обзир савремену технологију, и закључили су да фаза живота неког појединца која се може назвати његовим почетком треба задовољити сљедеће критерије: 1) да је то један јасан и строго дефиниран догађај; 2) да показује главне одлике живота: раст; 3) да уколико се његов раст не прекине, он ће природно напредовати

кроз сљедеће фазе живота онако као су нам оне познате; 4) да он посједује генетички образац који је карактеристичан за људску расу опћенито, као и за јединственог и посебног појединца, и 5) да му није претходила било која друга фаза која комбинира ове прве четири. Очито је да се ови постулати односе на оплодњу.

Међутим, абортус је дозвољен уколико би наставак трудноће представљао озбиљну пријетњу за мајку. Шеријат сматра да је мајка коријен, а да је фетус изданак, који се треба жртвовати уколико треба спасити коријен. Постоје и они који заговарају проширење допустивости абортуса да би се покрили драстични случајеви урођених аномалија и феталних болести које су неспојиве с одрживим животом уколико се такви абортуси изведу прије трудноће од четири мјесеца.

Стерилизација. Осим уколико се не ради због јасних медицинских индикација, на стерилизацију се гледа без одобравања. Међутим, стерилизација је дозвољена жени која има разуман број дјеце и која се приближава крају свог репродуктивног доба. Обоје супружника, и муж и жена, требају дати добровољни пристанак, након што су се добро обавијестили о посљедицама, без икаквих обећања да је загарантовано успјешно враћање поступка уколико касније промијене мишљење. Нити једна владина мјера не би требала вршити притисак на људе да се подвргну стерилизацији. Доктори имају право одбити извођење операције, осим уколико су увјерени да је то у најбољем интересу пацијента.

Лијечење неплодности

Настојања појединца да добије потомство оправдана су, а прибјегавање потребним средствима у том циљу је дозвољено, под увјетом да се тиме не крши Шеријат.

Умјетна оплодња. Умјетна оплодња дозвољена је само ако сперма припада мужу. Сперма донора не може се користити, јер је рађање дозвољено само у оквирима брачног уговора и међу елементима (брачним друговима) тог уговора.

In vitro оплодња. Овај поступак, познат и као технологија "бебе из епрувете", исламски је прихватљив све док се одвија између мужа и жене, то јест у оквирима брачног уговора. Брачни уговор треба да је важећи и постојећи. Како удовиштво или развод доводе до раскида брачног уговора, слиједи закључак да жена не може остати трудна помоћу сперме свог умрлог или бившег мужа која се чува у банкама сперме. Укључивање неке треће стране која није муж, односно жена, а која је носилац генетичког материјала (сперме или јајашцета) није дозвољено, јер то би значило упадање у брачни уговор којим су брачни другови спојени. Употреба "туђе сперме" и "туђег јајашцета" или "туђе материце" (која би изнијела ембрион брачних другова) није допуштена.

Сурогат мајчинство. Сурогат мајчинство, у којем нека жена у својој материци носи фетус неког другог пара, потпуно је неприхватљив у видику исламског учења. То захтијева трудноћу изван законитог брачног уговора. То, такођер, има за исход дихотомију мајчинства између генетичких и биолошких компоненти, а оне би требале бити јединствене. Неслагање о правима родитељства између жена које су биле укључене у сурогат мајчинство довело је до правних и других проблема у Америци. Уговор којим се одлучује о судбини бебе засигурно је нехуман, јер бебу третира као какву робу. Показало се да посљедице могу бити далекосежне и да нису још потпуно препознате, јер до сада у хисторији није

било примјера гдје жене вољно одаберу да изнесу пуну трудноћу и порођај с примарном намјером да своју бебу дају неком другом. У већини случајева ово се дешава уз уговорену цијену, која "мајчинство" као "вриједност" своди на "имовину". Уколико то постане устаљена пракса, њени дугорочни ефекти на међугенерацијске везе постат ће деструктивни.

ДОНИРАЊЕ ОРГАНА И ТРАНСПЛАНТАЦИЈА

Кур'ан каже: "... ко год спаси један живот као да је спасио цијели свијет." (5,32) Вјероватно не постоји бољи начин од трансплантације донираних органа тамо гдје витални органи заказују да се овај концепт примијени. До овог закључка дошло се након синтезе исламских правила.

Наношење штете људском тијелу, било живој или умрлој особи, начелно се противи правилима ислама. Слиједи да би било недопустиво зарезивати тијело живог донора или умрле особе и тако прибавити орган који треба донирати. Међутим, треба се позвати на два правна правила која ће ријешти ову дилему. Прво је правило "потреба је изнад забране", а друго је да "од два зла треба изабрати оно мање уколико се оба не могу избјећи." Будући да је спашавање живота потреба која носи више значаја од очувања интегритета тијела живог донора или умрле особе, и будући да је повреда која ће настати на тијелу донора мање зло од пуштања пацијента да умре, процедура донирања органа и трансплантације је дозвољена. Она не би требала донора излагати опасности, у мјери у којој се то медицински може утврдити. Треба водити рачуна о принципу слободног пристанка

донора (или сродника првог кољена за умрлог донора), и то без било каквог притиска приликом давања сагласности за донирање органа.

Трансплантација нервног ткива. Недавна истраживања дају наду да би се трансплантација нервног ткива могла користити за лијечење неких болести. Она представља дозвољено средство уколико се као извор узима мождина надбубрежне жлијезде или животињски фетус, или људски фетус који је спонтано побачен, а потом умре природно. Није дозвољено жртвовати живи људски фетус за те сврхе. Такођер се може користити ткиво фетуса након дозвољеног абортуса (попут разлога спашавања живота мајке). Стварање фетуса или извођење абортуса у циљу трансплантације није дозвољено.

Fetus anencephalus. Овај фетус појављује се као урођена малформација при чему плоду недостаје свод лобање и скалпа, уз најчешће одсуство или озбиљну неразвијеност великог и малог мозга. Фетус може на свијет доћи жив, али ће напослијетку умријети унутар одређеног времена, а све може потрајати неколико дана. Све док живи, овај фетус не би се требао користити као извор органа за трансплантацију. Такођер је недозвољено изазивање његове смрти. Може се одржавати на вјештачком дисању да би се његова ткива задржала здравим док не наступи смрт, и тек је тада прихватљиво узимање његових органа.

Трансплантација сполних жлијезда. Није дозвољено другој особи трансплантирати тестисе који су способни за производњу и отпуштање сперме, нити јајнике способне за овулацију, јер би то довело до забуне у смислу генеологије, као и у смислу зачећа бебе гаметима који нису уједињени кроз одређени брак супружника, јер ће таква сперма и јајашца увијек припадати донору, а не примаоцу. Стерилне сполне жлијезде које не производе

гамети, али су хормонално активне, не подлијежу овој забрани, али њихова употреба нема посебно мјесто у клиничкој пракси.

ДЕФИНИЦИЈА СМРТИ

Одређивање тренутка смрти очито је важно за рјешавање одређених медицинских питања, попут одређивања допустивости укидања вјештачког одржавања у животу или узимања неког виталног органа за трансплантацију (попут срца). Даље оно има директну везу с правним питањима, попут расподјеле насљедних дијелова уколико два или више насљедника умру заредом, као и у одређивању почетка причека за удовицу која мора сачекати одређено вријеме послије смрти мужа прије него се преуда (четири мјесеца и десет дана, или, уколико је трудна, до краја трудноће).

Недавни конгреси правника прихватили су нову дефиницију смрти на основу тоталне мождане смрти (укључујући и смрт продужене мождине), иако се неке физиолошке функције одржавају захваљујући вјештачком одржавању. Нова дефиниција постала је могућа примјеном процеса "аналогије" једног старог правног правила које је познавало концепт смртне повреде. Наиме, прије много стољећа заузет је став да уколико је особа избодена што је за посљедицу имало излазак његове/њене утробе, то је сматрано смртном повредом, иако је жртва, можда, и даље чинила покрете и давала друге знакове живота на измаку, што се технички назива "покретима убијене особе". Уколико би неко други проузроковао (потпуну) смрт такве жртве, оптужба за убиство и даље би била усмјерена на првог нападача, а други нападач би се такођер суочавао с оптужбом, али

не за убиство. Особама код којих је наступила мождана смрт, чији се тјелесни органи/системи одржавају, то јест вјештачки се чувају, дат је статус особе која има "покрете убијеног", уз разумијевање да би повратак у живот научно био немогућ. Стога се искључивање вјештачког одржавања на животу не би сматрало кривичним дјелом у оваквом случају, нити би представљало кривично дјело узимање (свјежег и живог) срца такве особе у сврхе трансплантације пацијенту чије је срце оштећено без могућности опоравка.

ЕУТАНАЗИЈА

У Холандији је еутаназија добила и законско упориште. У Америци је у двије савезне државе оргнизовано гласање о еутаназији, па приједлог за допуштање еутаназије није прошао, мада лоби који заговара еутаназију постаје све јачи. Исламско учење има властито јасно одређено мишљење о еутаназији.

Људски живот. Светост људског живота основна је вриједност онако како ју је прописао Бог чак и прије појаве Мусаа, Исаа и Мухаммеда. Говорећи о убиству које је починио Кабил убивши свог брата Хабила (они су синови Адемови), Бог у Кур'ану каже: "Због тога смо Ми прописали синовима Исраиловим: ако неко убије некога који није убио никога, или онога који на Земљи неред не чини – као да је све људе поубијао; а ако неко буде узрок да се нечији живот сачува – као да је свим људима живот сачувао." (5,32) Кур'ан такођер говори: "... не убијајте оног кога је Аллах забранио убити, осим када

то правда захтијева." (6,151 и 17,33) Шеријат иде у ситне детаље кад дефинише увјете под којима је узимање живота дозвољено, било у рату или миру (у смислу кривичног права), са строгим предувјетима и предострожностима да би се ограничила употреба ове мјере.

Постоји ли право на самоубиство? Ислам на самоубиство не гледа као на право, већ као на пријеступ. Како ми нисмо сами себе створили, ми и нисмо власници свога тијела. Она су нам повјерена на бригу, његовање и чување. Бог је Власник живота, Онај Који живот даје, па се тако Његова права да дā и узме живот не смију повриједити. Покушај самоубиства представља злочин и тешки гријех у исламском учењу. Кур'ан каже: "... и једни друге не убијајте! (у Изворнику пријевод овог дијела кур'анског ставка у енглески гласи: "... Не убијајте себе!" - прим.прев.) Аллах је, доиста, према вама милостив." (4, 29)

Како би упозорио на опасности од самоубиства, посланик Мухаммед је рекао: "Ко се баци с планине па се убије, тај је у џехеннемској ватри, у њу се вјечно стровањује, заувијек, стално. Ко куша отров (ко се отрује) па се тако убије, отров ће му бити у руци да га куша у ватри џехеннемској вјечно, заувијек, стално! Ко се убије жељезом, његово жељезо бит ће му у руци, њиме ће се ударати по стомаку у ватри џехеннемској вјечно, заувијек, стално."

Еутаназија, "убиство из милосрђа". Шеријат је побројао и прецизирао увјете који узимање живота чине допуштеним (то јест побројани су изузеци од принципа неповредивости људског живота). Међу тим увјетима нема "убиства из милосрђа", нити се на основу тих увје-

та оно допушта. Људски живот има унутрашњу вриједност да буде поштован безувјетно, без обзира на друге околности. У видику исламског учења не постоји концепт живота који није вриједан живљења.

Није допуштено оправдање узимања живота да би се спријечиле или избјегле патње. Посланик Мухаммед нас учи: "Међу онима прије вас био је неки човјек у ранама, изгубио стрпљење, узео нож и пресјекао њиме вене на рукама, искрварио и умро. На то је Бог рекао: 'Предухитрио ме Мој роб у ономе што сам му одредио, па му забрањујем (улазак у) Џеннет!'" За вријеме неког војног похода неко од муслимана је погинуо, па су асхаби Посланика хвалили његову храброст и спретност у борби, али, на њихово изненађење, Посланик рече: "Његово мјесто је у Џехеннему." Када су га упитали, асхаби су сазнали да је тај човјек био тешко рањен, па је дршку свога мача ставио у земљу, а прсима својим пао на оштрицу, извршивши тако самоубиство.

Исламски кодекс медицинске етике[22] који је одобрила Прва међународна конференција о исламској медицини, каже: "Убиство из милосрђа, попут самоубиства, нема подршку осим у атеистичком погледу на свијет, који сматра да послије живота на Земљи не слиједи ништа. Захтјеви за убиством како би се избјегли тешки болови у болести без наде такође се одбацују, јер скоро да нема боли која се не може у великој мјери побиједити лијековима или прикладном неурооперацијом..."

Штавише, бол и патња имају и своју трансцендентну димензију. Стрпљење и издржљивост су вриједности које се у исламу високо цијене и обилно награђују: "... само они који буду стрпљиви бит ће без рачуна награђе-

[22] *Islamic Code of Medical Ethics* (Кувајт: Исламска организација медицинских наука, 1981), 65.

ни" (39, 10), као и: "... и стрпљиво подноси оно што те задеси – дужност је тако поступити." (31, 17)

Посланик Мухаммед казиваше: "Неће задесити ниједног муслимана ни бол, ни брига, нити жалост, па чак ни бол од убода трна, а да му за то Аллах не буде опростио гријех. Учинит ће да с њега отпадају гријеси, као што лишће опада с дрвећа."

Кад средства за ублажавање боли не дјелују, духовна димензија зна бити врло учинковита приликом пружања подршке пацијенту који вјерује да ће прихватање и трпљење неиздржљиве боли бити његов/њен улог на ономе свијету, оном стварном и вјечном свијету. Особи која не вјерује у тај будући свијет овај начин утјехе не може пружити подршку, али онима који вјерују, еутаназија сигурно неће помоћи.

Финансијски фактор. Нема сумње да су трошкови одржавања у животу људи који су смртно болесни или сенилни разлог за бригу, и то у толикој мјери да су се неки заговорници еутаназије помјерили с концепта "права на умирање" на концепт "дужности умирања". Они тврде да кад је људска машина проживјела своје продуктивно раздобље, њено одржавање представља неприхватљиво оптерећење на производни дио друштва и те се застарјеле машине треба ријешити, одједном, умјесто да је се пусти да она пропада постепено.[23]

Исламском учењу је оваква логика потпуно страна. Вриједности имају приоритет у односу на финансијске рачунице. Брига о слабима, старима и беспомоћнима вриједност је сама по себи за коју би људи требали бити спремни да жртвују вријеме, труд и новац, а то,

---

[23] Atalli, Jacques. *La medicine en accusation.* Цитирано у: Michel Solomon, *L' Avenir de la Vie*, Збирка *Les Visages de L'avenir.* (Paris: Seghers, 1981), 273-275.

наравно, почиње с властитим родитељима: "Господар твој заповиједа да само Њему робујете и да родитељима доброчинство чините. Кад једно од њих двоје, или обоје, код тебе старост доживе, не реци им ни: 'Ух!', и не подвикни на њих, и обраћај им се ријечима поштовања пуним. Буди према њима пажљив и понизан и реци: 'Господару мој, смилуј им се, они су мене, кад сам био дијете, његовали!'" (17,23-25) Како је таква брига вриједност коју је наредио Бог и за коју Он награђује и на овом и на будућем свијету, вјерници на њу не гледају као на трошак, већ као на инвестицију. У једном материјалистичком друштву у којем се све врти око новца ова логика нема никаквог значења, што није случај с друштвом вјерника које је окренуто вриједностима и свјесно Бога.

Кад средства појединца више не могу покрити трошкове бриге то постаје, према исламском учењу, заједничка одговорност друштва, па се финансијски приоритети требају поново преиспитати како би вриједности имале предност у односу на задовољства (људима обично више задовољства причињава обазривост према вриједностима него упражњавање луксуза). Предувјет овоме је, наравно, комплетна морална и духовна реоријентација друштва које се не држи ових премиса.

Клиничке ситуације. У једном исламском окружењу питање еутаназије обично се не појављује, па и ако се појави, одбацује се као религијски недозвољено. Пацијент би требао добити сваку могућу психолошку потпору и самилост од породице и пријатеља, укључујући и духовне (религијске) вође пацијента. Љекар у овом такођер учествује и прописује терапијске мјере за олакшање боли. Дилема се појављује кад се доза лијека против болова која је неопходна за смањење боли приближава или подудара са смртоносном дозом која

може довести до смрти пацијента. Потребна је проницљивост љекара да би се ове ситуације избјегле, али, с религијског становишта, кључно је питање докторова намјера: да ли је хтио да убије или да олакша болове? Намјере су с оне стране законске процјене, али, према исламском учењу, то питање не може промаћи свеприсутном виду Божијем, Који, према Кур'ану, "зна погледе који криомице у оно што је забрањено гледају, а и оно што груди крију." (40,19). Гријеси за које се не може доказати да чине кривично дјело изван су надлежности суда, али остаје да се за њих одговара Богу.

Тражење лијека за болест обавезно је у видику исламског учења, према два хадиса Посланика: "Тражите себи лијека, јер Свевишњи Аллах није спустио болест, а да није спустио и лијек за њу", као и: "Ваша тијела имају своја права над вама". Али кад лијек више не даје наду, престаје бити обавезан. Ово се односи како на операције, тако и на фармацеутске терапије, а, према већини учењака, и на опрему за вјештачко одржавање у животу. На обичне потребе које има свака жива особа и које се не сврставају у категорију "лијечења" гледа се различито. Оне укључују храну и пиће и уобичајену његу и старање, и оне се не смију ускратити све док је пацијент жив.

Исламски кодекс медицинске етике (стр. 67) казује: "Међутим, у његовој/њеној одбрани живота, љекару се препоручује да утврди границе и да их не прекорачи. Уколико је научно доказано да се живот више не може опоравити, тада је узалудно предано чување пацијента у једном стању вегетације примјеном великих мјера или очувањем пацијента дубоким замрзавањем или на неки други вјештачки начин. Љекар има за циљ да очува живот, а не процес умирања. У сваком случају, љекар не би требао подузимати активне мјере како би окончао пацијентов живот."

КОМЕНТАР

Расправа о еутаназији не може се издвојити од тоталне идеолошке основе било које заједнице. Муслимани ће, наравно, зато што вјерују у Бога и, у од Бога прописан Шеријат имати другачији поглед на ово питање од других који не вјерују у Бога, или од оних који признају Бога, али Му негирају ауторитет да нам каже шта можемо, а шта не можемо урадити. У великом дијелу савременог кршћанства концепт одвојености цркве од државе отишао је тако далеко да сада значи искључење Бога из свих послова који се тичу човјека, иако ти концепти нису исти.

Искуство са еутаназијом у нацистичкој Њемачкој у двадесетом стољећу отворило нам је очи. Ову праксу подржали су, развили и примијенили љекари највишег реда интелигенције и професионалног статуса. Кад се концепту "живот који не заслужује да живи" већ једном прогледало кроз прсте и кад је био прихваћен, положени су темељи свим врстама одлука које су напослијетку довеле до страхота које су услиједиле. Лоби који заговара еутаназију наново се организовао у Низоземској и за циљ има Европу и Америку. Њихови противници под знак питања стављају наводну слободну вољу пацијената, који се већ налазе у личној тузи, тада се морају суочавати са сазнањем да њихова болест и њега представљају терет њиховим породицама, како у психолошком, тако и у финансијском смислу. Штавише, сагласност коју даје породица може подлијегати могућем сукобу у интересима. Сада су исцртане борбене линије, и остаје да се види какав ће исход услиједити. Међутим, ово је конфликт који је у исламу избјегнут због његове огромне теолошке снаге.

ГЕНЕТСКИ ИНЖИЊЕРИНГ

Генетски инжињеринг нарочито је привукао опширне дискусије међу исламским учењацима, због израза у Кур'ану о "мијењању Божијег стварања". Према Кур'ану, након што је шејтан искушао Адема и Хаву тако што су појели плодове забрањеног стабла, био је запрепаштен кад је видио да су се покајали и да им је опроштено, те да им је указана част да као Божији намјесници носе мисију насељавања планете Земље. Шејтан је тада замолио Бога да му да још једну прилику да би доказао да се људима напослијетку не треба вјеровати. Кад му је Бог дао дозволу да човјечанство искушава (јасно наглашавајући да ће моћи искушати само оне који одаберу да га слиједе), шејтан је открио неке од својих сплетки како би их збунио, говорећи: "Ја ћу се, сигурно, потрудити да преотмем за себе одређен број Твојих робова, и наводит ћу их, сигурно, на странпутице, примамљиват ћу их, сигурно, лажним надама, и, сигурно, ћу им заповиједити па ће стоци уши резати, и, сигурно, ћу им наредити па ће створења Аллахова мијењати!" (4, 118-119) Овај ајет оставио је дубок утјецај на пресуде исламских учењака и на мишљења љекара у вези с питањима сличним овоме. Напримјер, овај ајет узет је у обзир код питања операције промјене спола, при чему мушкарци желе себе претворити у жене, и обратно. Иако се овај ајет очито односи на такве радикалне и неприродне операције, постоји консензус да се он не може узимати као апсолутна и радикална забрана генетског инжињеринга. Уколико би се отишло предалеко, у питање би се довели многи облици истински корисних операција које рјешавају здравствени проблем, а које у себи садрже одређене промјене Божијег стварања.

С научним развојем генетског инжињеринга појави-

ла су се многа етичка питања. Стварање нових заразних бактерија за употребе у биолошком рату представљало је узрок забринутосит у раним седамдесетим годинама (двадесетог стољећа, прим.прев.) када је први пут описана технологија промјењиве ДНК. Таква примјена очито је погрешна. Примјене у дијагностици, побољшању, лијечењу или спречавању настанка генетских обољења прихватљиве су и препоручене. Замјена гена је у суштини трансплантација, мада на једном молекуларном нивоу. Фармацеутске могућности генетског инжињеринга могу отворити огромне перспективе у лијечењу многих болести, а његове могућности у пољопривреди и сточарству могле би помоћи да се ријеши проблем глади широм свијета.

Главна брига у вези с генетским инжињерингом лежи у домени непознате и непредвидиве будућности. Могућност пресађивања гена не само тјелесних ћелија већ и ембрионалних ћелија, чиме се утјече и на будуће генерације, могла би се касније повезивати с трагичним, изнутра потакнутим мутацијама. Ризици нуклеарног зрачења нису били очити неко вријеме, нити су се штете које су настале могле поправити, а цијена употребе генетског инжињеринга много је озбиљнија.

Усађивање генетског материјала једне врсте у другу заправо значи стварање једне нове врсте с мијешаним карактеристикама. Уколико се настави ово безобзирно трагање, уз човјекову сталну жељу да сазна оно непознато све док оно не постане познато и оно недостижно, све док не постане достижно, човјечанство би се могло суочити с облицима живота који ће се тек појавити на биолошкој позорници. Уколико се то догоди, научници ће вјеровати да је све под контролом, а заправо то неће бити тако. Манипулисање људским потомством може се проширити и изван области борбе против болести,

у циљу узгоја физичких карактеристика које се сматрају пожељним, а то може довести до елитатизма и дискриминације (нормалних) појединаца који немају те карактеристике. Још би горе било покушати манипулисати понашањем тако што ће се издвојити ген који увјетује одређено понашање. У видику исламског учења одлучно се осуђује покушај чачкања у људску личност и њену способност посједовања личне одговорности.

Технологија генетског инжињеринга сама по себи привлачи велики капитал за инвестиције, а инвеститори ће неизбјежно тражити максимални финансијски поврат. Многи су научници своје куле од бјелокости већ замијенили златним кулама, а дух отворене и алтруистичне сарадње с пословним тајнама и патентирањем живота. Морални позиви већ су упућени ношени једнакошћу, правдом и опћим добром. Вјероватно је дошло вријеме једне широке јавне дебате и могућег доношења једног етичког кодекса о генетском инжињерингу. Предстоји нам једна дуга прича која се тек почиње откривати.

Епилог

Била би права штета кад би се ова књига једноставно прочитала, а затим била одбачена у страну као и све друге. Чак и ако проницљиви читалац вјерује у сваку ријеч коју сам написао и на том се заустави, бит ће да сам промашио сврху. Ако се спознајна фаза не помјери на психо-моторну фазу, моја мисија остат ће недовршена. Ако знање које је представљено на овим страницама не произведе никаква осјећања (у срцу читаоца) и ако нема своју рефлексију у понашању, онда ће оно остати стерилно попут стабла које не даје плодове.

Срца не подносе вакуум и морају бити попуњена љубављу, мржњом или индиферентношћу. У својој поодмаклој животној доби, и након цјеложивотног истраживања, размишљања и схватања моје исламске вјере, осјећам да ми је срце препуно љубави. То је једна неспецифична љубав којој није приписана никаква адреса. Осјећам љубав према људима, животињама, птицама, дрвећу, стварима, према Земљи и универзуму у којем живимо, и дубоко у свом срцу пожелим да је она заразна.

Љубав не може бити замјена за политику, економију, индустрију, управљање, за рад и пословне подухвате, па чак ни за рат. Али оно што увијек покреће људска дјела су њихови ставови, тј. њихова ракетна рампа. До сада су ти ставови углавном били себичност, похлепа, увјерење

и неосјетљивост, који, нажалост, дјелују и на индивидуалном и на интернационалном нивоу. Кад би се то могло промијенити, тада би сви били сретни, чак и они који би жртвовали свој животни стил за заједничко добро свих људи.

Филозофија љубави као основне мотивације није нова, али у нашем времену већина је људи не узима озбиљно. Она се протеже преко религије и расе, па отуда значај њеним присталицама да се протегну како би се ујединили. Није застрашујуће бити у мањини, уколико крива доброте стално расте. То је потреба коју осјећа цијело човјечанство. Људима је доста материјалистичких рјешења и обмана атеизма. Постоји духовна жеђ која тежи да буде угашена. Кад би једна критична маса оних који су спремни да теже за добротом и пристојности у животу преузела иницијативу, она би могла покренути ланчану реакцију свеобухватне снаге. Свијет би се могао промијенити. Али промјена се никада неће догодити без марљивог и несебичног напора оних који вјерују у њен значај.

Завршит ћу исламским поздравом: нека је мир на вас!

Глосар

Аллах. Арапско властито име за Једнога Бога, Створитеља и Господара универзума, Бога Адемовог, Нуховог, Ибрахимовог, Мусаовог, Исаовог, Мухаммедовог и свих осталих посланика.

Аллаху екбер. Бог је већи од било чега/кога. Ову синтагму понављају муслимани у вријеме *езана*, током клањања, као и када желе исказати покорност и хвалу Богу у било које доба.

Бајрам. Свечаност или слављење. Муслимани имају два бајрама, први којим прослављају крај поста у мјесецу *рамазану*, а други којим се присјећају покорности Богу посланика Ибрахима. Муслимани прослављају ова два бајрама посебним заједничким клањањем, давањем милостиње и окупљањем породице и пријатеља.

Хадис. Забиљежене изјаве посланика Мухаммеда, које су његови асхаби памтили и записивали, а које су касније сабране у различите збирке. Од свих збирки најаутентичније су збирке Бухарија и Муслима. Друге аутентичне збирке су збирка Мувета, те збирке Несаија, Маџе, Тирмизија и Ебу Давуда. Кад се говори о *хадисима,* понекад се користи и израз "традиција". Послије Кур'ана, *Хадис* представља други главни извор исламског права. Наука о *хадисима* веома строго провјерава аутентичност сваког Поеланиковог хадиса, као и поузданост оних који их преносе.

Хаџ. Ходочашће у мјесецу зул-хиџи, посјета Каби, то јест првој Кући коју је саградио Ибрахим са својим сином Исмаилом да би се у њој величао Бог. На том мјесту настао је и данас познати град Мека (у Саудијској Арабији). Хаџ се завршава обредом жртвовања (*идул-адха*) и обавезан је за све муслимане који га себи могу приуштити у физичком и финансијском смислу да га бар једном за живота обаве.

Иџтихад. Дословно "напрезање", у исламском праву значи улагање крајњих напора кроз правно аргументовање и промишљање о неком проблему или питању да би се утврдио став исламског учења и стварне намјере, посебно кад нема посебне упуте у оригиналним изворима (Кур'ану и Суннету).

Имам. Онај који предводи заједничко клањање/молитву или је изабрани вођа неке заједнице.

Инџил. Књига коју је објавио Бог посланику Исау (Исусу) као упуту синовима Исраиловим. Више не постоји у цијелости, али је могуће да су дијелови оригинала остали сачувани у јеванђељима.

Ислам. Дословно "покорност" или "преданост". Ислам означава покорност и преданост Богу. Ислам такођер значи "мир", потцртавајући да човјек може само кроз покорност Богу постићи властити мир и мир с другим Божијим створењима која га окружују. Они који вјерују и практицирају исламско учење зову се муслимани(ма). Кур'ан нас учи да су сви Божији посланици, од стварања човјековог, у том смислу, били муслимани, и да је њихова суштинска порука човјечанству била ислам, то јест порука мира и покорности Богу.

Каба. Дословно "коцкаста грађевина". Каба је прва џамија коју су саградили посланик Ибрахим и његов син Исмаил у Меки, да би се величао Бог.

Кур'ан. Посљедња књига коју је објавио Бог као упуту и милост цијелом човјечанству. *Кур'ан* потврђује оно што је остало од аутентичних објава Божијих, води човјека ка величању Бога, подучава човјечанство о Његовој истинској Бити и Његовој оставштини човјечанству, и објашњава стварност и сврху нашег живота на Земљи. Објављиван је посланику Мухаммеду преко мелека Џибрила у периоду од двадесет и три године.

Пост/савм. Пост је обавезан за муслимане/муслиманке током мјесеца *рамазана* и препоручена је додатна пракса током остатка године. Пост муслимане учи покорности Богу, стрпљењу у тешким временима и самилости према сиромашнима. Као вид ибадета, пост је једно интензивно духовно искуство који савјесним муслиманима/муслиманкама омогућава да продубе свој однос с Богом.

Рамазан. Девети мјесец исламског календара, током којег се одрастао и здрав муслиман/муслиманка морају суздржавати од хране, пића, сексуалних односа од зоре до заласка сунца. *Рамазан* долази једанаест дана раније сваке године, што је благодат, јер тако муслимани и сјеверне и јужне хемисфере имају прилику постити и дуге и кратке дане.

Салат/клањање. Пет прописаних обавезних клањања у исламу, у којима муслимани изговарају дијелове из Кур'ана, сагињу се и падају ничице славећи Бога. *Салат* одржава муслимане у сталној вези с њиховим Створитељем, подсјећајући их истовремено на њихову вишу моралну и духовну мисију у животу.

Суннет. Дословно "пракса" или "примјер", *суннет* се састоји од дјела и изјава посланика Мухаммеда, и један је од главних извора исламског права.

Шехадет. Изјава вјере, то јест изјава да нема бога

осим Једног Истинског Бога и да је Мухаммед Његов роб и посланик. Једини предувјет како би особа постала муслиман/муслиманка јесте изговарање шехадета с озбиљном увјереношћу у оно што се изговара.

Шеријат. Исламски закон, изведен из *Кур'ана*, *суннета* посланика Мухаммеда и правног аргументовања (*иџтихада*) у питањима која нису посебно одређена у прва два извора.

Шиија. Дословно "присталица, сљедбеник". Означава мањину међу муслиманима која вјерује да је Алија, рођак и зет Послаников, легитимни насљедник Послаников, и да има предност у односу на Ебу Бекра (првог халифу) или у односу на неког другог. Иако се са осталим муслиманима слажу око основних принципа исламског учења, *шиије* су ипак задржале свој идентитет као посебна религијска група.

Шура. Међусобно савјетовање. Муслиманима је у Кур'ану наређено да одлуке доносе кроз процес *шуре* (међусобног договарања), што укључује одабир вођа кроз јавно давање мандата, то јест овлаштења, као и савјетоваје владара с онима које они представљају кад доносе одлуке које ће имати одређене учинке на њих. Муслиманске владе имају обавезу да слиједе начело *шуре*. У исламском учењу нема мјеста диктатури.

Зекат. Дословно "(про)чишћење" и "раст". Зекат је обавезан за све муслимане који посједују иметак изнад њихових оправданих основних потреба. Од тог иметка који прелази основне потребе они дају 2,5% сиромашнима и онима који су у стању социјалне потребе.

Индекс

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-1

HATHOUT, Hassan
Čitanje muslimanskog uma / Hassan Hathout ; s engleskog prevela Naida Hota-Muminović. - Sarajevo : Dobra knjiga, 2015. - 175 str. ; 23 cm
Prijevod djela: Reading the muslim mind. - Ćir. - Glosar: str. 163-166. - Registar.

ISBN 978-9958-27-246-2

COBISS.BH-ID 22227974

С времена на вријеме појави се књига која је у стању да преобликује размишљање човјечанства. Свако доба има свог мислиоца. Читање муслиманског ума таква је књига. Др. Хассан Хатхоут креће од обичне опаске – живот природног билингвалца, који припада двјема културама, (љекар, који је рођен у Египту, у почетку је живио у Британији, а затим у Сједињеним Државама већ више од деценије) доводи га да закључи да се „о исламу на Западу зна оно што ислам није".

Ова енциклопедијска личност (доктор медицине, мислилац, говорник, пјесник) запутио се како би повео читаоца на једно свеобухватно путовање кроз исламско учење. За потребе овог путовања он нам даје једну проницљиву и прегледну анатомију исламског живота. Он, такођер, бритком јасноћом, даје унутрашњи водич – разоткрива кораке ума на ђелу иза праксе, разоткрива дух иза слова, образложење и Апсолутни Разум, Бога.

За немуслимане и оне који слиједе оно што др. Хатхоут прикладно назива јудео-кршћанско-исламска свјетска традиција у ширем смислу ово путовање ђелује просвјетитељски и потиче на размишљење. За муслимане оно ће наново учврстити њихово вјеровање и понудити им да добију живе и правовремене одговоре на најсвјежије дилеме у вези са животом у новом миленијуму.

Читање муслиманског ума обухвата кључна питања нашег доба из исламске перспективе. Др. Хатхоут у овом мудром, топлом и надахњујућем ђелу говори човјечанству као публици у добу себичности, „микротеизма" и безбожништва. Кроз свој продорни позив наде аутор тврди да кад се „минимална критична маса" окрене разумијевању и сарадњи, могућа је и стварна промјена.

Бити познат по ономе што неко заиста јесте није ништа друго до основно људско право, примјећује др. Хатхоут. Тако је овђе ислам представљен онаквим какав он заиста јесте, и свијет какав он заиста може бити.

Американци ће сигурно позитивно одговорити на искреност и отвореност ове књиге. Ова књига често показује продорну мудрост коју је у стању да посједује ум... (Франк Вогел, Харвард Лав Сцхоол)

Ова књига имат ће важну улогу у учионицама у којима се изучавају религијске студије, укључујући и моју властиту учионицу. (Цреар Доуглас, Одсјек Религијских студија, Цалифорниа Стате Универзити, Нортхридге)

Др. Хатхоут говори о живим питањима која припадници нерелигиозних заједница могу игнорирати. ...Он води читаоца на путу интелектуалног дискурса који су претходно обзнанили велики муслимански учењаци попут Имама ел-Газалија. (Сулејман Ніанг, Ховард Универзити)

